

СВЕТИ- КНЕЗ ЛАЗАР

БРОЈ 1-2 (49-50)

ПРИЗРЕН/ГРАЧАНИЦА, 2005

ГОДИНА ТРИНАЕСТА

Са благословом Његовог Преосвештенства
Епископа рашко-призренског и косовско-метохијског
господина др АРТЕМИЈА

Издаје Епархија рашко-призренска
и косовско-метохијска

Главни и одговорни уредник:
Војислав Јовичић

Уређивачки одбор:
епископ Атанасије (Ракита)
протосинђел Симеон
протосинђел Сава

Адреса издавача:
Епархија рашко-призренска и косовско-метохијска
Манастир Грачаница, 38205 Грачаница
тел: 063 72 93 532

ISSN 0354-3927

Садржај

УМЕСТО УВОДА

Епископ Артемије: Светом архијерејском Синоду	7
Анекс уз извештај Светом архијерејском Синоду	19

ОГЛЕДИ ИЗ КАНОНСКОГ И ЦРКВЕНОГ ПРАВА

Миодраг Петровић: „Бабунска реч” у Законику цара Стефана Душана 1349. и 1354. године	31
--	----

ИСТОРИЈА

Проф. др Вељко Ђурић Мишина: Устоличење Димитрија (Павловића) у Београду 1920. и увођење у патријаршијски трон у Пећи 1924. године.....	51
Др Владимир Умељић: Свети Сава (Пут од племена до нације).....	81

ДУХОВНИ ЖИВОТ

Архимандрит Рафаил Карелин: Зашто нас Господ трпи?	107
---	-----

КОСОВСКО ОГЛЕДАЛО

Епископ Артемије: Видовдан – огледало српско	125
Мр Гордана Марковић: На Вододелници.....	131
Др Владимир Умељић: Косово и Метохија – пре и после Васкрса	137

Дејан Крстић:
Призренска богословија светог Кирила и Методија
пре и после марта 2004. године 141

Бранислав Скробоња:
Србија, Црна Гора и Косово– преглед 1878-1914 149
Албански и српски предлози за решење косовског питања ...157

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

Архимандрит Јован Радосављевић:
Манастир Бањска (после 520 година)..... 175

ХРОНИКА ЕПАРХИЈЕ..... 181

УМЕСТО УВОДА

Светом архијерејском синоду

Београд
За Свети архијерејски сабор

У духу члана 108. Устава Српске Православне Цркве, подносимо Светом архијерејском синоду ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈ за Сабор, о своме раду, стању и приликама у Епархији рашко-призренској и косовско-метохијској за период од 20. маја 2004. до 15. маја 2005. године.

АРХИПАСТИРСКИ РАД

а) Као епархијског архијереја

У задњих неколико година (од 2000. па на овамо), наши извештаји за Свети архијерејски Сабор, по својој форми и садржају скоро да се не разликују. Догађаји се мање-више понављају. Мењају се само називи места где су се ти трагични догађаји одиграли, као и имена жртава које су у њима пострадали. Такав вид извештаја је условљен и диктиран новим (не)приликама насталим током рата и у послератним условима на Косову и Метохији у којима живимо и радимо пуних шест година.

У прошлогодишњем извештају (за 2004. годину) највише пажње било је посвећено стравичном погрому над српским народом и његовим светињама на Косову и Метохији извршеном 17. и 18. марта 2004. године. Ове године бисмо само укратко рекли о дугорочним последицама тога погрома, неиспуњеним обећањима међународне заједнице и неоствареним надама нашег пострадалог народа.

Галантна обећања која су пљуштала са свих страна да ће се све уништено у мартовским нередима поправити и обновити до краја године као да су имала за циљ да само створе утисак решености међународне заједнице да одлучније приступи решавању тешког косовског проблема. У суштини, све је остало по старом. Насиље над Србима се наставило и после 17. марта. Повремена убиства (као Димитрија Поповића у Грачаници 6. јуна), напади на поједине Србе, паљевина кућа (Ораховац), пљачке стоке и пољопривредне механизације (Гојбуља, Суви До итд.) и други видови притиска како би се Срби иселили са Косова и Метохије, трају и до данас.

Посебно ваља истаћи нападе на Србе о задушницама ове године када су организовано (аутобусима) посећивали гробља и гробове својих сродника широм Косова и Метохије. Поред тих напада и каменовања аутобуса, Срби су доживели и дубоки бол због стања у коме су затекли гробља и поједине гробове својих милих и драгих покојника. Сви надгробни споменици су порушени, многи однети и уграђени у шиптарске куће или штале, неки гробови распанани, на више места кости повађене из гробова и разбацане. На гробљу у Косовској Митровици затекли су да неки Албанци на српском гробљу подижу куће, а да је ограда од гробља разнесена.

Наше светиње биле су мете албанских злочинаца, екстремиста и пљачкаша и после догађања у марту. Цркве у Ђаковици не само да су порушене, него је и терен очишћен тако да није остало никаквог трага од цркава. И по другим местима, материјал од порушених светиња се разноси и развлачи и користи за подизање приватних грађевина. У јануару ове (2005.) године, скинут је крст са куполе цркве Св. Николе у Приштини, а метална ограда око порте сва однесена. Никакве наше интервенције и обраћања СПГС УН г. С. Ј. Петерсену нису дале никакве резултате, као ни претходних година, јер нико од починилаца тих злочина никада није откривен нити изведен пред лице правде.

Покушаји током прошлог лета да се обнове порушене и спаљене српске куће у мартовским нередима, служили су само у маркетиншке сврхе. Често се о томе говорило и манипулисало. Изношени су проценти колико је кућа обновљено: 60%, па 80%, па 92%. Истини за вољу, било је неког рада на обнови кућа, али ни једна од њих није потпуно довршена, и нигде у тзв. обновљене куће нису се вратили да наставе живот њихови ранији власници и житељи. Најчешће је то служило као позадина за сликање албанског и страног лицемерја око наводно испуњених демократских стандарда пред решавање коначног статуса Косова. Многе од тих „обновљених“ српских кућа продате су јер се власници, у недостатку безбедности, нису смели вратити да у њима наставе живот, те је на такав начин дошло до легализације прогона и етничког чишћења извршеног у марту прошле године.

Што се, пак, тиче обнове уништених светиња у мартовским догађањима, (о онима порушеним пре 17. марта нико од званичника међународне заједнице и не говори), што је такође обећавано на сва звона, није учињено ништа. Година дана је прошла у разговорима, договорима и преговорима, боље речено у покушају међународне заједнице (УНМИК-а, СЕ, УНЕСКО-а) да наметну за СПЦ неприхватљиве принципе када је наша културна баштина у питању. То се огледа у покушају преименовања наше културне баштине у: „косовску“, „византијску“, „светску“ или просто „православну“, само да нема нигде одреднице „српска“. И не само то. Међународне институције које се баве културном баштином, немају у виду обнову наших светиња до враћања у пуну функционалност, него више промену њихове намене. Тако у извештају СЕ за све три цркве у Ђаковици (кроз три фазе) предвиђа се искључиво само ограђивање локалитета где су цркве биле. Ни речи о њиховој обнови.

УНЕСКО такође у извештају своје мисије из марта 2003. године, за наше најстарије цркве (Св. Богородице Одигитрије у Мушутшту и др.), предвиђа рашчишћавање терена, сабирање остатака фресака или камене пластике и то депоновање на неком месту, конзервирање остатака цркве, ограђивање и – претварање цркве у „археолошки локалитет“. Ни говора о обнови и враћању цркава у њихово првобитно стање и функцију.

И што је најгоре у целој тој ствари, јесте настојање УНМИК-а да нам наметне привремене (једнонационалне – албанске) ко-

совске институције: Министарство културе, омладине и спорта, на које је СПГС пренео овлашћење и бригу „о културној баштини Косова“. Нешто недопустиво и неприхватљиво, да о нашим светињама и њиховој обнови брину они који их шест година систематски уништавају.

Као посебан вид притиска на српски народ коришћено је и вишемесечно искључење струје појединим српским селима централно-косовске енклаве (Батусе, Прилужје, Племетина, Скуланево, Радево, Липљан...), и то у зимском периоду, када су домаћинства остајала у мраку, без грејања, често и без воде по више месеци. Ипак, народ је и то издржао и није се дао померити са својих вековних огњишта. То искључење струје покушало се представити да је било ради измирења дугова за потрошену електричну енергију КЕК-у, који себе сматра легитимним наследником имовине и права ЕПС-а под управом УНМИК-а. У суштини, не ради се само о томе да Срби неће или не могу да плате струју, већ је то притисак да се прихвате надлежности искључиво косовских институција. Држава Србија је показала добру вољу и понудила новац за измирење тих дуговања, или да утрошену енергију надокнади директно са мреже ЕПС-а, али косовске институције то нису прихватиле, нити нашле решење проблема до данас.

Потребно је, макар и укратко, нагласити да се верници Епархије рашко-призренске и у областима Старе Рашке (општине Тутин и Нови Пазар) такође налазе у веома неповољним условима, што доводи до негативне појаве да они продају своје домове и имања и исељавају се, одлазећи у друге делове Србије. Свештенство и монаштво које живи и дела на тим подручјима, покушава да охрабри тај народ и улије му наду да је потребно да истраје и опстане у тој колевци српске државности и српске духовности. Али то није довољно. Потребна је друкчија, осмишљена и стабилна национална и економска политика и стратегија државе Србије и њених институција на целом простору Рашке области, како би се ситуација санирала.

Ми смо са целокупним нашим свештенством и монашtvом уложили много труда, воље и љубави да охрабримо, утешимо и помогнемо нашем народу да остане на својим огњиштима како на Косову и Метрохији, тако и у Рашкој области. И даље смо максимално ангажовани у контактима и разговорима са представи-

цима међународне заједнице, апелујући непрекидно на све важније чиниоце да учине одлучнији корак по питању стабилизације стања на Косову и Метохији, да омогуће опстанак српског народа на његовим вековним огњиштима, као и повратак прогнаних, без чега нема ни решења косовског питања. У том залагању имамо свесрдну подршку и помоћ целокупног нашег свештенства и монаштва, који исто то чине у свом окружењу, на локалном нивоу.

Од свега је, ипак, најважније што смо у непрекидном контакту са својим свештенством и монаштвом, као и са самим народом, приликом својих путовања и обиласка свих места где наш народ живи на подручју читаве наше Епархије. Треба признати да је тај наш пастирски рад омогућен искључиво разумевањем и подршком УНМИК полиције која је у свако доба спремна да нам пружи одговарајућу пратњу у своме блиндираном возилу. Но и то само по себи сведочи да су и међународни фактори сами свесни на каквом је нивоу питање безбедности на Косову и Метохији, иако у својим изјавама често говоре да је безбедност на завидном нивоу.

Та општа ситуација и изузетно тешко стање на подручју поверене нам Епархије утицали су на то да смо и у протеклој години водили веома живу дипломатску активност. Имали смо бројне пријеме и разговоре са високим личностима КФОР-а и УНМИК-а, као и са више међународних представника који су нас посећивали у нашем привременом седишту, манастиру Грачаници. Посебно бих истакао посету Делегације верских лидера из САД коју је предводио г. Џозеф Грибоски, а који су дошли да се лично увере у размере и страхоте мартовског погрома. Стварност на Косову и Метохији, посебно порушене и оскрнављене наше светиње оставили су на њих дубок утисак.

Поред међународних званичника, посећивали су нас и представници наших власти из Београда, као министар вера Милан Радуловић, председник Координационог центра Небојша Човић, Њ. К. Височанство престолонаследник принц Александар Карађорђевић и принцеза Катарина, председник Србије г. Борис Тадић и многи други. Сви они су настојали да помогну нашем народу било речима утехе и охрабрења, било хуманитарном помоћи коју су собом допремали.

Наша дипломатска активност није остала само на тим пријемима и разговорима на Косову. Ми смо и у протеклој години имали више путовања у иностранство у циљу сведочења и упознавања међународне јавности са оним шта се догодило на Косову и Метохији 17. марта, али и после њега. Тако смо у току 2004. године четири пута путовали у САД, једном пре 17. марта и три пута након тога. Два пута смо били у посети Атини, једном Берлину, једном Москви и једном Савету Европе у Стразбуру. На свим тим путовањима, у бројним сусретима са представницима власти и других институција, свуда смо говорили и сведочили о тешком положају српскога народа на Косову и Метохији и о угрожености наше културне баштине, посебно црква и манастира. Свуда смо добијали обећања и уверавања да ће учинити све што могу да се ствари убрзаније решавају, али од свега тога мало је шта реализовано на терену.

б) Живој Цркве

И поред свих наведених обавеза и тешкоћа са којима се суочавамо, наша основна пастирска делатност – богослужење, остало је на првом месту нашег ангажовања. Богослужили смо сваке недеље и празника у неком од храмова или манастира наше Епархије. Нарочито приликом разних свечаности и манастирских слава. У циљу јединственог деловања на духовном и богослужбеном плану, и ове смо, као и ранијих година, 3. и 4. августа 2004. године одржали у Лепосавићу традиционални братски састанак са свим свештеницима наше Епархије, на којем су разматрана питања од виталног и општег интереса за живот Цркве на читавом подручју Епархије рашко-призренске и косовско-метохијске, посебно у вези веронауке у школама и ближег контакта свештеника са својим народом. Поред тога, и ове године смо одржали братске састанке по намесништвима током свете Четрдесетнице, где се по традицији врши смотра сваког свештеника појединачно на парохији коју опслужује.

Међу свим свечаним прославама (било их је преко 20) и духовним збивањима, два догађаја заузимају посебно место у животу наше Епархије у протеклој години. Прва је хиротонија викарног Епископа липљанског г. Теодосија, која је обављена 20. јуна 2004.

године у манастиру Дечанима. То је, нема сумње, најважнији догађај на Косову и Метохији у протеклих шест година, а вероватно и прва хиротонија која је извршена у манастиру Дечанима у читавој његовој историји. Поред Његове Светости Патријарха Павла, свету Литургију је служило још 18 епископа, 37 свештеника и 8 ђакона. И поред свих тешкоћа и неслободе кретања, захваљујући разумевању КФОР-а у Дечане се тога дана слегло велико мноштво верника из свих крајева у којима Срби живе. Тај догађај, и амбијент манастира, остао је свима у незаборавном сећању.

Други догађај за незаборав био је 15. август, када је свечаном Литургијом коју је служио Његова Светост Патријарх Павле са седам епископа, 32 свештеника и 5 ђакона, званично обновљен манастир Бањска након 520 година од његовог разорења. И ту је присуство великог броја нашег народа из свих крајева показало колико је то значајан догађај не само за нашу Епархију него за целу СПЦ и сав наш народ.

Поред тога вредно је поменути да је и прошле године Видовдан са свим својим пратећим свечаностима свечано прослављен уз учешће Његове Светости Патријарха Павла, више епископа, свештенства и верног народа. После Литургије на Газиместану је одржан традиционални парастос свим вођама и војницима српским који су живот свој положили на бојном пољу за крст часни и слободу златну од Косова па до данашњег дана. Након тога, у Грачаници је извршена додела ордена-медаље „Мајке девет Југовића“ (19 златних и 38 сребрних), што је народ са одушевљењем поздравио.

Све муке и невоље кроз које пролази и у којима живи наша Епархија, нису омеле започети развој духовног живота, нарочито што се тиче монаштва. Тако смо прошле јесени имали четири монашења у женским манастирима (Соколица једно и Кончул три) и 11 монашења у мушким манастирима (Дубоки Поток 1; Бањска 1; Црна Река 2; Сопоћани 3; Ђурђеви Ступови 1; Сочаница 1 и Дечани 2). Поред тога Господ нас је у протеклој години обрадовао са 15 новорукоположених свештенослужитеља (7 ђакона и 8 свештеника), од којих осам из редова монаха.

У току године имали смо и неколико освешћења нових објеката. Тако смо 3. јуна осветили новоподигнути храм св. цара Константина и царице Јелене у селу Коретиште код Гњилана, којега су са-

ми мештани подизали у задњих неколико година. Једанаестог августа осветили смо хируршку салу у болници „Симонида“ у Грачаници на општу радост и задовољство мештана ове централне енклаве. А 27. фебруара осветили смо парохијски дом у Косовској Митровици, недалеко од храма св. Димитрија који је у изградњи. Истога дана смо на светој Литургији у Звечану рукопроизвели у чин протојереја пароха митровачког Станишу Арсића.

Три године смо водили акцију „обновимо порушене светиње молитвом“ служећи свете Литургије на рушевинама манастира Зочишта. Та акција је најзад, милошћу Божјом, уродила плодом. У мартовском погрому нарочито су пострадали манастир Свети Архангели код Призрена и манастир Девич. Чекали смо узалуд пет месеци на испуњење обећања међународне заједнице да обнова тих светиња почне. Увидевши да од тога неће бити ништа, кренули смо у сопственој режији да у сваком од тих манастира обновимо по један конак, како монаштво зиму не би дочекало у контејнерима. Захваљујући разумевању и помоћи пре свега министра вера г. Милана Радуловића, у томе смо успели. И монаси у Архангелима и монахиње у Девичу пре зиме смештени су у обновљене конаке.

И не само то. Уз разумевање генерала Јужног сектора КФОР-а, г. Danila Errico, Италијана, иако касно, негде у новембру 2004. године почела је обнова неколико просторија једног дела конака у манастиру Зочиште код Ораховца, у које су смештена три монаха-повратника, те је тако и та светиња након пет и по година поново оживела.

У циљу духовно-просветног утицаја на народ, и поред свих невоља, Епархија рашко-призренска и даље истрајава на издавању часописа „Свети кнез Лазар“, као што и манастир Бањска наставља са издавањем новопокренутог часописа „Православно дело“ – Саборник за православну словесност, под ревносним старањем главног уредника проф. Универзитета г. Слободана Костића, који је наишао на топао пријем нарочито код студената у Косовској Митровици.

в) Као председник епархијских њела

У циљу решавања текућих црквених питања и потреба, под нашим председништвом одржане су почетком марта седнице Епар-

хијског Савета и Епархијског Управног одбора у пуном саставу. После молитве и поздравне речи надлежног Архијереја, у својству председника и усвајања дневног реда, приступило се упознавању са приспелим предметима, о којима се дискутовало и донете адекватне одлуке.

II

АРХИЈЕРЕЈСКИ НАМЕСНИЦИ И ПАРОСИ

У Епархији рашко-призренској и косовско-метохијској и даље има шест намесништава са 42 активна свештеника и два пензионера, као и два активна ђакона, као и 15 манастира од којих су 10 мушки и 5 женски. Поред тога у току прошле године доделили смо канонски отпуст за неку од Епархија СПЦ тројици свештеника, док смо у свезу клира Епархије рашко-призренске примили два монаха, једну монахињу и једног вероучитеља.

Захваљујући ревности службеника ЕУО на терену и надлежних парохијских свештеника приликом многобројних састанака са верницима појединих парохија, сада свака црквена општина (а има их 31) има своје регуларно организоване црквеноопштинске Управне одборе, са одобреним чланством од стране ЕУО, у складу са Чл. 179-207. Устава СПЦ.

Осим тога, ради стварања базе података и што прегледније евиденције, покренута је акција пописа православног становништва, односно, домаћинстава ове Епархије, попуњавањем упитника који садржи најосновније податке о верницима. Касније ће ти подаци бити уношени у адекватне црквене протоколе – ДОМОВНИКЕ, а у завршној фази пројекта и у наменски компјутерски софтвер – јединственој БАЗУ ПОДАТАКА свих црквених протокола ЕРПИКМ.

Током протекле године, ова Епархија одобрила је молбу свега једног кандидата за упис и школовање у средњој Богословији, и 11 студената за упис на Богословски факултет у Београду, односно Духовној академији у Србињу.

У току године поднето је преко надлежних свештеника девет молби за одобрење накнадног опела за самоубице, од којих је одобрено шест.

Пресудама Епархијског Црквеног суда разведено је пет бракова.

У току године уснулули су у Господу. монах НИКОЛАЈ (Цветојевић), сабрат манастира Дечана (22. 04. 2004. године); монахиња АНТОНИНА (Андрић) у манастиру Девичу (04. 09. 2004. године) и монахиња ПЕЛАГИЈА (Кривокућа) у манастиру Гориочу (05. 03 2005. године).

ЗАКЉУЧЦИ – ПРЕДЛОЗИ

После свега напред изнетог, закључци се намећу сами од себе. На нама остаје света дужност да, као и ранијих година, и убудуће наставимо да са својим свештенством, монаштвом и верним народом носимо крст који је на наша плећа, по своме провиђењу и премудрости, ставио Отац наш небески. У томе видимо смисао нашег постојања на земљи, да се на нама доврше ране Господа Христа, како би нас по њима познао и признао за своје верне слуге и следбенике „када дође у Царству Своме“.

Брутални терор који над српским живљем врше и даље албански терористи и злочинци: малтретирања, убиства и киднаповања Срба, пљачка и узурпација српске имовине, расељавање српског становништва, уништавање српских православних светиња – трају и данас. Упркос свему томе, захваљујући чврстом ставу и истрајности свештенства и монаштва Епархије рашко-призренске и косовско-метохијске трагичне последице таквог терора су донекле ублажене. Целокупни православни живаљ, гледајући на своју Цркву која га никада није изневерила и напустила, добија нову снагу и подстрек да остане и истраје на свом вековном огњишту, јер је Црква, као лађа спасења, зато ту да би верни народ, витлан буром и искушењима, помогла, утешила, подигла и ојачала у тренутку када му је помоћ најпотребнија.

Не губећи наду на помоћ Божју, очекујемо и од представника власти наше државе, а пре свега од Светог архијерејског сабора неподељену подршку и јединство када је Косово и Метохија у питању. Само заједнички, уједињени у једној мисли, надахнути правдом и толерантношћу, можемо очекивати и од међународне заједнице да правилно схвати и процени косовско-метохијске

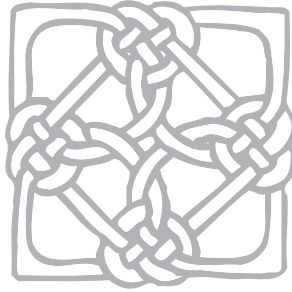
прилике, те да пронађе праведно решење на добробит и миран суживот свих грађана те јужне српске покрајине.

У том смислу сматрамо да Сабор треба отворено и јавно да иступи са својим ставом о недељивости простора Косова и Метохије по било ком основу, јер само целосно Косово и Метохија, мултиетничко и демократско, као неотуђиви део државе Србије и Црне Горе, биће у тренду европске интеграције и имаће своју будућност за све своје становнике којима историјски и припада.

Мисија Цркве и наш пастирски рад у оваквим околностима на Косову и Метохији, али и у Рашкој области, умногоме је отежан и ометан спољашњим факторима. Али то не значи да би требало да на нашем путу, који је такав по Божијем допуштењу, постанемо или себи дамо за право да од њега одступимо а своје обавезе занемаримо, већ напротив, да се још више ангажујемо не би ли, уз помоћ Божју, премостили све препреке и проблеме на које наилазимо на путу као своме коначном назначењу – Царству Небескоме. Извор наде и снаге да на том крстоносном путу истрајемо, налазимо у Распетом нас ради и Васкрслом Господу Исусу Христу, првом и вечном Пастиреничалнику Цркве своје Свете Православне.

Светом архијерејском сабору одан у Господу

ЕПИСКОП РАШКО-ПРИЗРЕНСКИ
И КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКИ
+АРТЕМИЈЕ

Анекс уз извештај Светом архијерејском сабору

Поред стања и догађаја у Епархији рашко-призренској и ко-совско-метохијској изнетих прегледно у нашем извештају Светом архијерејском сабору, осећамо потребу да у овом Анексу објаснимо још нека збивања која су се десила у току од прошлогодишњег Сабора. Три су момента на које бисмо желели да скренемо пажњу:

1. Питање ТУЖБЕ , поднете у Стразбуру,
2. Заштита српске културне баштине на Косову и Метохији и
3. Црква Богородица Љевишка, као посебан случај.

1. ТУЖБА

После небивалог погрома извршеног над српским народом 17. марта 2004. године, када је између осталог спаљено и уништено 35 српских цркава и манастира, дошло се на идеју да треба покренути тужбу пред Европским судом у Стразбуру против четири европске државе: Немачке, Француске, Италије и Велике Брита-

није, које имају своје регионе на Косову и Метохији, за чију су безбедност и одговорне.

За такав подухват требало је наћи адвоката међународног ранга, стручњака за међународно право. Преко познанства Њ. Пр. Епископа Атанасија (Јевтића), пронађен је адвокат из Израела г. Јаков Вејнрот, којег је на Видовдан 28. јуна у манастиру Грачаници упознао и Њ. Св. Патријарх Павле. Истога дана одржан је и први разговор са њим у манастиру Грачаница. Поред Нас и г. Јакова, у разговору су учествовали владика Атанасије, викарни владика Теодосије, Самуел Авијатар и протосинђел Симеон. Сви су били за то да се тужба покрене у законитом року (6 месеци од догађаја, одн. од 17. марта). Једино је владика Теодосије изразио извесну резервисаност. После обављеног разговора, владика Атанасије са гостима из Израела отпутовао је у Београд, где су посетили високе државне представнике (г. Коштуницу, г. Човића и сараднике г. Тадића), од којих су такође добили подршку за тај пројекат.

О истој теми се разговарало 4. јула у Подгорици, после хиротоније викарног епископа Јована, где је сужени Косовски одбор, после излагања владике Атанасија, прихватио и подржао намеру о покретању тужбе у Стразбуру. Само два дана касније, 6. јула у Патријаршији у Београду, о томе смо разговарали Ми, владика Атанасије, г. Небојша Човић, о. Иринеј Добријевић и о. Симеон, где је идеја о покретању тужбе здушно подржана.

Након три дана Свети архијерејски синод својим актом Број 1404/зап 1009 од 9. јула 2004. донео је одлуку, која дословно гласи: “Обавестити Његово Преосвештенство Епископа рашко-призренског Г. Артемија да Свети архијерејски синод *подржава његову намеру* да др Јакова Вејнрота, адвоката из Тел Авива, под одређеним условима, овласти да, против држава које имају војне трупе и цивилну мисију у склопу КФОР-а и УНМИК-а, поднесе тужбу међународном суду у Стразбуру, за накнаду штете за уништене и оштећене цркве и манастире и другу црквену имовину, од доласка међународне мисије на Косово и Метохију.”

Вођени и охрабрани подршком коју смо добијали у више махова у усменим разговорима, а посебно овом одлуком Светог архијерејског синода, Ми смо наставили контакте са адвокатом Јаковом, те је 13. септембра коначно поднето најпре писмо о намерама Суду у Стразбуру, а после извесног времена и тужба.

У међувремену се код неких људи који су били укључени у цео овај процес и подржавали намеру за покретање тужбе, десила извесна промена. Када се сазнало да је тужба подигнута, окренули су се против ње, односно против Нас, и почели су свим силама, свим дозвољеним и недозвољеним средствима да нас приморавају да тужбу повучемо. Тај нови курс је почео 15. децембра 2004. на, на брзину сазваном (непотпуном), Косовском одбору, који се састао у манастиру Девичу. Настављен је на седници Косовског одбора у Патријаршији у Београду 23. децембра 2004. године, када је вршен невиђени притисак против тужбе од стране епископа Атанасија и митрополита Амфилохија. Та и таква промена става, била нам је несхватљива и – неприхватљива.

Ипак, притисак је достигао кулминацију на заједничкој седници Св. арх. синода и Косовског одбора 28. децембра 2004. године, када је на трочасовној седници једина тема била ТУЖБА. Ту, после дуге и тешке дискусије и непримерених напада на наш став и права Нас као епархијског Архијереја, донета је одлука којом се “Њ. П. Епископ рашко-призренски Артемије УМОЉАВА да повуче тужбу коју је против Немачке, Француске, Италије и Велике Британије поднео Европском суду за људска права у Стразбуру”. Разуме се да Ми нисмо дали сагласност на такву одлуку, јер је то било директно мешање у надлежности канонског епископа.

Та одлука Св. синода објављена је у медијима тек на трећи дан Божића, у недељу 9. јануара 2005. године у вечерњим сатима (некоме се журило!!!) преко Информативне службе српске Патријаршије, нашта смо Ми, истине ради, одговорили својим “Освртотом на Саопштење Светог архијерејског синода” 10. јануара. На томе се није стало. Горња одлука је поновљена опет на заједничкој седници Св. архијерејског синода и КО одржаној 24. јануара 2005. године, с тим што је овом приликом додато: “Ову одлуку доставити Преосвећеној Г. Г. епархијским архијерејима Српске православне цркве и Амбасадама дотичних земаља у Београду”, што је веома индикативно. Ми смо и овога пута остали при свом ранијем ставу (одн. при тужби).

Одлука Светог синода о повлачењу тужбе (и она од 28. децембра 2004. и ова од 24. јануара 2005. године) ничим није поткрепљена и образложена. Ни један ваљан разлог (па чак никакав) за оправдање такве одлуке није наведен. Усмено је понављано само:

“Није време”, не доказујући ничим ни ту тврдњу, сем умишљеног страха да КФОР неће штитити Дечане и Патријаршију, тобоже због поднете тужбе.

Поводом новонастале ситуације у вези са нашом тужбом, а бранећи своја канонска права као епархијског архијереја, Ми смо Светом архијерејском синоду 2. фебруара 2005. године упутили акт Ебр. 38, у коме смо на основу светих Канона покушали да покажемо (надамо се и да докажемо) да је сва ова бура око тужбе било незаконито и противканонско мешање у надлежности једног епископа, у његова права и дужности.

Након овога, о тужби више није било дискутовано на седницама Светог архијерејског синода и Косовског одбора, премда је и даље то питање често помињано кроз медије. Борба се пренела на питања српске културне баштине на Косову и Метохији.

2. ЗАШТИТА СРПСКЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ НА КиМ

И ово питање је тесно везано за 17. март 2004. године. Наиме, после тих немилых догађаја, међународна заједница је (бар на речима) показала више интересовања за питање очувања српске културне баштине на Косову и Метохији. Уследиле су једна за другом три комисије Савета Европе које су обишле наше уништене светиње (35) у мартовском погрому, као и једна комисија УНЕСКО-а, са циљем да утврде размере штете и предвиде шта треба учинити на питању њихове обнове.

Истовремено, од почетка јуна месеца, представници УНМИК-а које је предводио г. Рао Бијала, почели су да долазе у ман. Грачаницу и да са Нама договарају принципе и начине који би се следили у санирању порушених и спаљених цркава. Преговори су били чести и доста напорни. Ипак, некако смо успели да усагласимо своје погледе, те смо 28. јуна 2004. године потписали Меморандум о разумевању за обнову цркава и манастира, којом је требало да руководи Мешовита комисија од пет чланова.

Почетак рада Комисије је веома каснио. Почела је са радом (седницама) тек 18. августа прошле године. Убрзо смо увидели да од тог рада неће бити много користи, једно због великог кашњења, друго због непоштовања договорених принципа и пре-

порука ранијих комисија Савета Европе. Нарочито схвативши да одлучујућу улогу у целом процесу треба да воде косовске (албанске) привремене институције, да је стручна служба заштите из Београда, па и СПЦ, иако власник те културне баштине, тек само пуки декор у целом подухвату, те да ће на обнови цркава и манастира радити Шиптари, дакле они који их пет година систематски уништавају, Ми смо 13. септембра својим актом Ебр. 605 повукли свој потпис са Меморандума, као и свога члана из Мешовите комисије, чиме је она, у ствари, и престала да функционише.

Уследили су савети, убеђивања, притисци, посете високих делегација међународних званичника са циљем да нас приволе да наставимо сарадњу на, од СЕ постављеним принципима, на шта Ми нисмо могли пристати. Са нашим ставом упознали смо представнике власти у Београду (г. Коштуницу, Човића, Којадиновића) и од свих добили подршку за наше ставове у одбрани нашег културног блага.

О свим тим збивањима и нашим активностима а у вези обнове спаљених и уништених цркава и манастира на Косову и Метохији, Ми смо детаљно обавестили Свети архијерејски синод својим актом Ебр. 626 од 24. 9. 2004. године, са десет прилога, почев од потписивања Меморандума, до расписаних тендера 22. 09. од стране косовске владе.

Убрзо смо у одговор добили одлуку Светог архијерејског синода број 1890/зап 1344 од 6. октобра 2004. године, која дословно гласи: “Обавестити Његово Преосвештенство Епископа рашко-призренског Г. Артемија да Свети архијерејски синод у *йоййуносии йодржава* све његове напоре који се односе на обнављање светиња на Косову и Метохији”.

Ми смо сходно тој одлуци Светог синода, као доказ наше спремности на даљу сарадњу по питању обнове српске културне баштине, наставили сусрете и разговоре са представницима међународне заједнице у циљу изналажења и усаглашавања здравих принципа на којима би се сарадња на обнови наших светиња могла успешно наставити. У том циљу смо по позиву путовали у Стразбур почетком новембра 2004. године где смо у трочасовном разговору са секретаром СЕ г. Тери Дејвисом покушавали да се договоримо и нађемо заједнички језик, али, нажалост, без успе-

ха. По повратку из Стразбура поднели смо Светом синоду исцрпан извештај о тој посети и току разговора.

Нажалост, кампања која се дигла против нас у вези тужбе у Стразбуру, коју је водио Свети синод и Косовски одбор, о чему је унапред било говора, од 18. фебруара 2005. године проширила се и на питања српске културне баштине на Косову и Метохији, као и на обнову порушених цркава и манастира. Ови нови ветрови који су почели да дувају средином зиме, били су потпуно супротни оној одлуци Синода од 6. октобра. И ту је дошло до потпуне промене ставова истих чланова Светог синода. Због чега? Зашто?

Углавном, нови став Синода и Косовског одбора јесте да треба под хитно започети обнову порушених светиња прихватајући принципе које намеће СЕ, УНЕСКО, УНМИК, па чак и да у процес обнове треба укључити и ПИС (Привремене институције Косова), чему смо се Ми одлучно противили. Нажалост, успостављена је чврста копча између представника УНМИК-а г. Бијале и Светог синода (преко митрополита Амфилохија - на који ли начин?), која ће битно утицати на даљи ток догађаја.

Развој тих догађаја достигао је кулминацију 24. марта, дан пред одлазак Делегације СПЦ у посету САД, (да ли случајност? - то је дан почетка бомбардовања од стране НАТО 1999.), када је, не знамо од кога и са ким, створен и усаглашен текст МЕМОРАНДУМА о разумевању о договореним општим принципима за обнову објеката Српске Православне Цркве на Косову и Метохији, а који је на седници Синода потписао Његова Светост Патријарх Српски г. Павле и Министар за културу у Влади Косова г. Астрит Хараџија, као и представник УНМИК-а Рао Бијала. Текст Меморандума је преко Информативне службе српске Патријаршије одмах пуштен у медије.

Будући да су овим актом потписивања Меморандума без знања и сагласности Нас као канонског и надлежног епархијског архијереја за Епархију рашко-призренску и косовско-метохијску грубо нарушени канонски принципи и устројство Цркве Православне, ми нисмо ни могли ни хтели да накнадно дамо нашу сагласност. О том нашем ставу смо већ 26. марта упутили писмо Његовој Светости Патријарху Павлу, лично му предали и о целој ствари разговарали.

Након тога Његова Светост је повукао свој потпис са Меморандума и исти огласио неважећим, што је истога дана и објавила Инф. служба српске Патријаршије. Сутрадан, у недељу 27. марта, (опет случајност ли? - дан пуча 1941. године), одржава се у вечерњим сатима у Патријаршији ванредна седница Светог синода “у проширеном саставу” и Косовског одбора (опет без нашег обавештења и позива, иако смо и Ми члан КО, као и наших монаха, чланова тог Одбора), који у касним сатима доносе одлуку којом се саопштава да “Меморандум остаје и даље на снази”, и ту своју одлуку, такође, одмах пуштају у медије (да ли опет само ради “успешности” делегације СПЦ у САД-у), док је саопштење о повлачењу потписа Њ.С. Патријарха, скинуто са интернета.

Сазнавши одмах за ту одлуку преко електронских медија, Ми смо исте вечери издали своје САОПШТЕЊЕ ЗА ЈАВНОСТ, у коме смо између осталог нагласили да “овако исхитрене одлуке”, будући да представљају грубо мешање у канонску и јурисдикцијску надлежност Нас као Епископа рашко-призренског, “за Нас и нашу Епархију немају и не могу имати никакво правно дејство, нити се могу применити у пракси”.

Истине ради, треба напоменути да је негативна оцена Меморандума са садржинске стране уследила и од стране неких владиних институција, као што је Министарство културе, Завод за заштиту споменика културе у Београду, и посебно Радна група за обнову и заштиту српске културне баштине на Косову и Метохији Владе Републике Србије, која је 5. априла своје МИШЉЕЊЕ о Меморандуму, потписано од свих чланова тог владиног тела, упутила др Војиславу Коштуници, председнику Владе Републике Србије.

Након тога се развила оштра медијска кампања против Нас, коју је, не знамо на основу чега, у име Светог синода водио митрополит Амфилохије. На нападе, клевете и неистине и Ми смо одговарали путем медија. И не само путем медија. Ми смо о нашим ставовима упознали и СПГС УНМИК-а г. Сорена Јесена Петерсена, Министарство културе у Београду, Координациони центар и друге државне факторе, нагласивши да би сваки покушај деловања на основу Меморандума донесеног на такав начин (без обзира на његове суштинске мањкавости, о чему је надлежна да говори стручна Служба заштите), представљао ново насиље и нови злочин над нашим светињама.

И тако је протекло два месеца бесомучне кампање. А све паушално. Ни на један наш акт, аргумент, разлог, није одговорено контра разлогом, доказом. Не користи се сила разлога, већ - разлог силе. А у чему је наш грех? У настојању да заштитимо своје цркве и манастире, што је кулминирало тужбом против четири европске државе Међународном суду у Стразбуру. И друго, што не прихватамо да нам цркве „обнављају” они који су их рушили. Посебно што не прихватамо да будемо неко „други”. Што не прихватамо „разлоге” владике Атанасија и митрополита Амфилохија и не слушамо их безпоговорно.

Ово што се задњих месеци догађа у Епархији рашко-призренској, заиста је преседан непознат у историји Цркве Православне. У чију Епархију се ико до сада толико мешао (било Синод или неко други), као сада у нашу? То мешање није у циљу помоћи, већ одмагања. Питамо се: с којим правом и на основу којих Канона (или којег члана Устава СПЦ) митрополит Амфилохије делује у име Синода? Сам одлучује, намеће решења, дезавуише епархијског архијереја? Нарочито седница 18. фебруара 2005. године. Ко му је дао то право? Шта он има више од било ког епископа? Нисмо ли сви равни, када су права у својим епархијама у питању? Ако постоји наша кривица, постоји и канонски пут за реаговање, за вођење поступка. “Ако сам крив докажи. Ако ли нисам, зашто ме бијеш” (Јн. 18, 23), а не овако кампањски.

И на крају свега, као резиме, могли бисмо рећи: све што се по питању Меморандума и свега у вези њега десило (потписивање 24. марта, повлачење потписа Његове Светости, поновно „оснажење” истога на ванредној седници Синода 27. марта итд.), грубо је нарушавање канонских принципа и устројства Цркве Православне, јер се Свети синод (и неки појединци) дрско умешао у канонске послове Епархије рашко-призренске и косовско-метохијске, без знања, консултовања и сагласности Нас као надлежног и канонског епархијског архијереја, што и сам Меморандум чини ништавним и неважећим.

Али ту није крај гажења устаљеног и канонског поретка у Цркви. Таман када смо помислили да се усковитлана прашина око Меморандума смирила, Свети архијерејски синод иде даље и излази у јавност саопштењем од 18. априла ове 2005. године. У том Саопштењу, под тачком 5, јавност је (па и Ми) обавештена, да је

Свети синод кренуо у реализацију Меморандума, те је за црквеног члана Мешовите (петочлане) комисије (сходно Меморандуму) именовао нашег викара, Његово Преосвештенство Епископа липљанског Г. Теодосија, игумана манастира Високи Дечани.

И опет канонски прекршај, јер се и то наименовање извршило без питања, консултовања и сагласности Нас као његовог надлежног архијереја. Што је још горе, охрабрен подршком Светог синода и још неких појединаца у СПЦ, наш викар г. Теодосије прихвата се чланства у тој комисији без питања, сагласности и благослова свога претпостављеног епископа, који му је уједно и духовник.

Дакле, и овога пута и Свети синод и наш викар епископ Теодосије понашају се као да у Епархији рашко-призренској и косовско-метохијској епископ и не постоји. Али он ипак још увек постоји. Отуда су све њихове радње, поступци и активности које преузимају и покушавају да спроведу на подручју поверене нам Епархије, неканонске, противканонске и као такве – ништавне. А уколико се те неканонске одлуке ипак у пракси спроводе на терену (ми немамо механизме да то физички спречимо) (као што је 7. маја било у цркви Богородице Љевишке, или 9. маја учешће еп. Теодосија на инаугурационој седници Мешовите комисије у Приштини), то постају и у историји остају само нови вид безакоња и насиља које се и даље наставља над нашим светињама на Косову и Метохији.

Тим одлукама Светог архијерејског синода и њиховом применом у пракси, не само да је успостављена сарадња са ПИСУ Косова, него је уствари, тим албанским институцијама практично предата на старање сва културна баштина српскога народа коју је он вековима стварао на Косову и Метохији, штитио је, бранио и сачувао до наших дана. Данас над том баштином и нашим светињама, како онима које су пострадале и чекају обнову, тако и над онима које су сачуване до сада неповређеним, сва права и надлежност преузимају Албанци и њихове институције.

Управо смо пре неки дан (13. маја ове године) примили извештај пароха призренског јереја Александра Нашпалића, који нам пише да су се ових дана у Средачкој Жупи (његова парохија) појавили службеници Општинског завода за заштиту споменика културе града Призрена, на челу са извесним господином Исметом

Кочбашлијем, археологом. Ти „стручњаци” тражили су од црквењака при тамошњим црквама да виде цркве, јер, како они кажу: „Ми смо сада надлежни да водимо бригу о овим објектима од културног значаја за општину Призрен”.

То су конкретне последице и горки плодови неканонских поступака у СПЦ, за почетак. Шта ће даље бити, ко преживи гледаће, а историја ће запамтити. Пре ових одлука Светог синода и њихове практичне примене, тако нешто се није могло десити. Ко је год желео или хтео да нешто ради у вези и око наших цркава и манастира, били су дужни да се обрате нама за дозволу и благослов. Више немају потребе да то чине, јер је наше канонско и јурисдикцијско право погажено и дезавуисано управо од саме СПЦ. Ми по овом питању не можемо даље да интервенишемо, јер смо, буквално, развлашћени.

Може ли, сме ли такав поредак и пракса заживети и стећи право грађанства у Српској Православној Цркви?

3. ЉЕВИШКА.

Док је по питању заштите српске културне баштине на Косову и Метохији у почетку главни актер био Савет Европе (преко УНМИК-а), а касније се укључио и УНЕСКО, дотле је по питању радова на Богородици Љевишкој у Призрену, од самог почетка носилац активности био УНЕСКО.

Од како је међународна заједница одлучила да 2005. година буде година решавања будућег статуса Косова и Метохије, чему треба да претходи „достизање стандарда” предвиђених међународном заједницом, међународни фактори (СЕ, УНЕСКО, УНМИК и др.) врше интезиван притисак на СПЦ и Владу Р. Србије, да што пре крене „обнова оштећених цркава и манастира 17. марта 2004. године”, јер им је то један од основних стандарда, чије би достизање (или бар започињање извршења) омогућило позитивну оцену и несметано креирање будућег статуса Косова (по свој прилици – његова независност).

Будући да је уништен велики број објеката Српске Православне Цркве, те да није могуће на свима радити и нешто урадити, УНЕСКО је одабрао Богородицу Љевишку, да радом на њој (ма шта то било) покаже да је процес обнове оштећене културне ба-

штине на Косову кренуо. У преговоре око почетка радова на Богородици Љевишкој укључени су многи фактори: УНЕСКО (гђа Мери Пол Рудил), Ми, као Епископ епархије рашко-призренске, Координациони центар за Косово и Метохију, Министарство културе Владе РС, Завод за заштиту споменика културе из Београда, Министарство спољних послова, Савет Министара Државне заједнице СЦГ, Министарство вера и тд., који смо на усаглашавању ставова и утврђивању принципа и метода рада, у задњих пар месеци одржали више заједничких седница у Београду (у КЦ или Мин. културе), као и у Светом архијерејском синоду (нарочито 08. марта 2005. године).

На тим седницама, сусретима, разговорима, ишло се за тим да се утврде принципи и механизми прихватљиви за СПЦ, као што су: *а) Питање назива:* Српска културна баштина, српски православни манастири-цркве, унети у сва међународна документа (јер у њима постоји велико шаренило од: светска културна баштина, византијска културна баштина, косовска културна баштина, до простог израза – православна баштина); *б) власништва:* Епархија рашко-призренска Српске Православне Цркве; *в) брига:* бригу о тој културној баштини води Српска служба заштите (Хашка конвенција из 1954. године, вековно искуство); *г) та СЗ* у сагласности са ЕРП одређује: приоритете (шта ће се и којим редом обнављати), израђује пројекте (по којима ће се радити), врши избор извођача (ко ће радити) и – врши надзор над радовима до саме финализације; *д) сви остали:* (међународни фактори: УНМИК, СЕ, УНЕСКО и др.) могу и треба да помогну извршење тих пројеката: стручно и материјално. То им је дужност и обавеза, јер је међународна заједница и одговорна што је дошло до такве и толике девастације те српске културне баштине на Косову и Метохији.

И таман када су договори усаглашени принципи дефинисани, десило се потписивање Меморандума, што је цео процес скренуло у другом правцу. Више нису били важни никакви до тада постигнути договори и принципи, него се журило да се са радовима на „санацији штете” на Богородици Љевишкој што пре крене. Тако је и дошло „до експертске” комисије која је 7. маја ове године била у Љевишкој у присуству од Светог синода одређених Епископа будимљанско-никшићког г. Јоаникија, и нашег викара Епископа липљанског г. Теодосија.

СВЕТИ·КНЕЗ·ЛАЗАР

Сва та хитња „по сваку цену” требало је да послужи и омогући одржавање „Донаторске конференције” у Паризу 13. маја ове године у организацији УНЕСКО-а, СЕ и УНМИК-а, „ради прикупљања средстава неопходних за обнову и заштиту културне баштине на Косову и Метохији”. А и одржавање те конференције има за сврху да даде утисак достигнутоги стандарда када је у питању српска културна баштина на Косову и Метохији.

Донаторска конференција је одржана. Резултати тога, као и даље развоја догађаја на терену ускоро ће се показати. Рачуне што се ствари развијају на штету српског народа и Српске Православне Цркве, историја ће испоставити одговорима који су томе допринели, макар и постхумно. Јер „нема ништа тајно што неће бити јавно, нити сакривено што се неће открити” (Лк. 8, 17; 12. 2).

ЕПИСКОП РАШКО-ПРИЗРЕНСКИ
И КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКИ
+АРТЕМИЈЕ

ОГЛЕДИ ИЗ КАНОНСКОГ И ЦРКВЕНОГ ПРАВА

„Бабунска реч” у Законнику цара Стефана Душана 1349. и 1354. године*

Н аучна истраживања *Законика цара Стефана Душана* објављују се и стално проширују све од 19. века до данас¹. Последњих деценија Српска академија наука и уметности (Одбор за изворе српског права) прегледно и богато приказала је *Душанов законик* у три до сада објављена зборника². У њима је од укупно 25 сачуваних преписа фотографски репродуковано 12 старијих преписа. Ове прати: рашчитан српскословенски текст, напоредни превод на савремени српски језик, опис рукописа и језика, затим превод на енглески језик, речник мање познатих речи, регистри појмова и израза.

Пуних сто година наука се држи бројева чланова *Законика*, које је увео Ст. Новаковић када је по други пут издао, 1898. године, *Душанов законик* према *Призренском њрејису*, проширивши га додавањем одређених чланова из других преписа. Исте нумерације чланова *Призренског њрејиса*, али без додатака из других препи-

* Пренесено из часописа *Археографски њрилози*, 25, Народна библиотека Србије, Археографско одељење, Београд 2003, стр. 143–161.

са, држи се и издање САНУ³. Наука ће се том нумерацијом служити вероватно све док се не приреди критичко издање *Душановог законика*, које ће омогућити нов превод на савремени језик, а то у првом реду подразумева боље поимање порекла стручних речи и историје установа које имају дубљу прошлост. Многе од тих налазе се у *Законојправили светјога Саве*, које је око 130 година пре *Душановог законика* на снази у Србији, и на које овај, у неколико чланова, упућује као на „Законик светих отаца” и томе слично⁴.

Иако су поменута издања САНУ *Душановог законика* лепо приређена, ипак се из њих види да се кренуло са тањег краја. Све док се не уради критички текст, и док се нема у виду садржина *Законојправила светјога Саве*, не може се говорити о посве разумљивом и у духу језика урађеном преводу *Душановог законика* на савремени српски језик. Другим речима, понуђени превод, који се понавља уз сваки новообјављени препис, на многим местима тражи прикладнија решења. Навешћу нека само од таквих места.

а) Стране изразе [„азимство” (чл. 6)⁵, настало од грч. ἀζιμίται (Азимити – једно од имена за Латине римокатолике као јеретике), а не од ἀζυμία, како је код А. Соловјева и у изд. САНУ написано, јер такав облик у грч. језику не постоји; „топици” (чл. 15 *Струшког ѱрејиса*; чл. 22. *Аѿонског ѱрејиса*), настало од грч. топикои (мештани); „ипотес” (чл. 83), настало од грч. ὑπόθεσις (случај, ствар, предмет судске расправе), а не како је у III књизи изд. САНУ омашком написано ὑπόθεσις (стр. 478, под „Ипотес”)] требало је исказати одговарајућим разумљивим речима како је то учињено у чл. 19. где је израз *da se pedepъsa* исправно преведен „да се казни”.

б) У преводу се не прави разлика између глагола *ourezatj* и *otsocatj*, а она није мала, јер када се каже „урезати” (језик, нос, уво) није исто што и „одсећи” (в. на пример чл. 53, 54, 162).

в) Није у духу српског језика кад се каже: „О селу, који умре” (чл. 58); „На војсци”, уместо у *рашу* (чл. 129); „И ако се потера судом разбојника или лопова...” (чл. 150); „куда друго”, уместо *куда другде* (чл. 182) итд.

г) Изрази: „О поносу црквеном” (чл. 23); „престој властелину” (чл. 56); „О провођењу човека” (чл. 93) за читаоца, а нарочито за преводиоца на страни језик пре ће имати значење које није у духу слова *Законика*.

Многе, дакле, ствари говоре о томе да се у поменутих издањима САНУ исхитрено искорачило са преводом *Душановог законика* на савремени српски језик. Предуслов за прихватљив превод мора да буде темељно и критичко проучавање свих средњовековних изворника *Законика*, не само српскословенских него и грчких, како не бисмо тај јединствени и надалеко познат *Законик цара Стефана Душана* оштетили искривљеним представљањем свету. Зато је уистину причињена штета тиме што је са таквог превода урађен превод на енглески језик. Према томе, на научницима је да у следећој – четвртој књизи *Душановог законика* исправе бар оне крупније недостатке и промашаје који оптерећују прве три књиге.

Једно од неразрешених до сада питања, које одавно привлачи посебну пажњу научника, јесте то – шта значи и на кога се односи „бабунска реч” у чл. 85. *Призренског ѱрејиса Законика*, који гласи: „О речи бабунској. Ко рече (каже) бабунску реч, ако буде властелин да плати 100 перпера; ако ли не буде властелин да плати 12 перпера и да се бије штаповима”⁶.

„Бабунска реч” је овде једна само реч коју изговарају *бабуни*, а која је то реч видеће се из даљег излагања. Пре тога неопходно је рећи ко су *бабуни* и каква су све тумачења изречена у вези са „бабунском речју” у *Душановом законик*у.

Још у првим деценијама 13. века у Србији и другим словенским православним земљама знало се да у *Законојравиљу свештога Саве* пише да су *бабуни* јеретици, звани богомили. Одређеније, наслов 42. главе *Законојравиља* је, у односу на грчке изворнике, овако проширен: „О масалијанима који се сада зову богомили – *бабуни*”⁷. У научној литератури се од 19. века зна за помен *бабуна* у *Законојравиљу*.

Јасни изворни подаци намећу да се „бабунска реч” не треба тражити изван оквира богомилске јереси као бабунске. И поред таквог сазнања, међутим, у науци су изнета разна мишљења о „бабунској речи” и сва су она, више или мање, удаљена од правог одговора. Ст. Новаковић, на пример, иако је знао да је то, како каже, „у некој вези са богомилским јеретицима, али се опет не зна шта значи управо”, наставља: „Пошто *zabovona* пољски значи празноверицу, а у руским дијалектима *bobona*, *zabobony*, *zababony* значи бесмислицу; пошто у маџарском *babona* а у румун-

ском *boboane* значи мађијање, опчињавање, има смисла и сад мислити да је *бабунска реч* у вези с мађијоничким некаквим формулама, као што су држали Шафарик, Мађејовски и Даничић, који су о тој речи писали пре него што је био познат горњи навод из превода фотијевске крмчије⁸. За овим следи важна реченица, којом се Ст. Новаковић донекле приближио истини, настојећи да докучи шта се крије под оним „бабунска реч”: „Исто тако, ако се тиче јеретика, морало би то значити неку њихову формулу, која је с православљем у опреку долазила⁹. Међутим, „формулу” није докучио. Додаје и владајуће у то време мишљење: „Миклошић држи да треба мислити на Бабуну, планину и предео у околини Прилепа као на први повод овога назвања по томе што су у њој становали јеретици Богомили – Бабуни¹⁰.”

А. Соловјев (иначе један од многих који су свесно или из незнања заобилазили јасне изворне податке о бабунима и маштовито плели причу о богомилима на Балкану онако како су то желели римокатолици на челу са Ф. Рачким¹¹, а и званичници политичког система у Југославији од 1941. године) у вези са чл. 85. *Законика* пише: „Ова одредба давала је повод разним тумачењима. Павле Шафарик је још 1838. г. превео њен наслов као ‚О чаробној речи’ (*Von zauberlicher Rede*) и ставио то у везу с мађарским *babonaság*, врачарство, чаробњаштво (што он сматра позајмицом из словенског језика) и са пољском речи *zabobon*, која означава празноверицу. То је тумачење прихватио и Мађејовски, који је превео: ‚*Kto ozarodziejskie wimania słowa czarując*’. Пошто и у румунском језику *boboane* значи мађијање, опчињавање, Ст. Новаковић се придружује том тумачењу и сматра ‚да је *бабунска реч* у вези с мађионичарским некаквим формулама’¹². Затим наставља: „Морамо признати да је порекло речи *бабун* тамно; изгледа да је та стара словенска реч заиста означавала неке мађионичаре, чаробњаке, стога се она не налази само у српско-хрватском језику, него и у чешком, пољском, украјинском, румунском и мађарском језику у том или сличном значењу¹³.”

После таквог осврта на језичко порекло речи *бабун*, А. Соловјев истиче да „тумачење чл. 85 не представља велику тешкоћу ...”, па своја размишљања усредсређује на богомиле као „социјално-верски” покрет, сматрајући да се на њих као бабуне односи чл. 85. *Законика*. У настојању да то и образложи, наста-

вља: „Богомилство је увек сматрано за опасно по званичну цркву и државу. Св. Сава је успео да ликвидира тај социјално-верски покрет у Србији, али у Душаново доба, када је у састав српске државе улазила и Македонија, где је у Бабун-планини било доста богомила, питање те јереси опет је забринуло цркву. Стога чл. 10 доноси строге одредбе против правих јеретика, за какве сматра богомиле, а чл. 85 кажњава много лакшом казном свакога ко каже ‚бабунску реч‘, тј. изрекне неку тврдњу која мирише на богомилство. Богомилство је жестоко критиковало званичну цркву, њене обреде и догме и налазило симпатизере, уколико је изобличавало пороке званичне цркве. Мислимо да је било и православних који нису потпуно прилазили богомилству, али су могли да изрекну неку ‚бабунску реч‘, на пример, да посумњају у нужност црквеног земљопоседа или у поштовање икона и моштију, или у стварно рођење Исусово од Марије и т. сл. Свако овакво слободоумно критичко мишљење било би, са гледишта званичне цркве, опасно као ‚бабунска реч‘ и кажњавало би се глобом за властелина, а глобом и батинама за себра”¹⁴.

За измишљене богомиле на Балкану као „социјално-верски покрет”, којих је, наводно, „у Бабун-планини било доста”, никакво упориште не може да се нађе у изворима. Зато А. Соловјев и сви његови истомишљеници по нужди прибегавају домишљањима која под снагом правих чињеница не могу опстати. Из даљег излагања видеће се да се „бабунска реч” не може односити на „неке мађионичаре, чаробњаке”; да су обичне произвољности то што А. Соловјев каже да је „Св. Сава успео да ликвидира тај социјално-верски покрет у Србији”; да се чл. 10. *Законика* односи на јеретике тог „социјално-верског покрета” као „праве јеретике”; или оно кад каже – „мислимо да је било и православних који нису потпуно прилазили богомилству...”¹⁵. Али пре тога треба овде навести и крај размишљања А Соловјева у вези са чл. 85. *Законика*, односно у вези са богомилством и значењем речи „бабун”:

„Значајно је што, док сви рукописи старије рецензије имају ‚бабунску реч‘, рукописи млађе рецензије почињу да замењују тај израз другим. Приморски рукопис сачувао је наслов ‚*Za babunsku reč*’, али је у тексту заменио стари израз овим: ‚*Za neprikladnou r0~7*’, Софијски и Текелијски кажу ‚*Za neopo{ tenou r0~7*’. Видимо да се у

XVI и XVII веку са пропашћу богомилства потпуно изгубило разумевање речи ‚бабун‘ и нови редактори теже да даду нов значај тој одредби, иако у овом облику она испада као сувишни дупликат чланова 50 и 55 о увреди части¹⁶.

Закључак А. Соловјева о томе да се „са пропашћу богомилства потпуно изгубило разумевање речи ‚бабун‘ био би одржив када на основу извора не бисмо знали ко су, у ствари, бабуни на Балкану у средњем веку. Њих је било не само у време Стефана Немање, великог жупана српског (1166-1196), светога Саве, првог архиепископа српског (1219-1233), Стефана Душана, српског краља (1331-1346) и цара (1346-1355), па у време учених Срба, у 14. и 15. веку, Владислава Граматика, Никодима Химнографа, Бугарина Константина Философа, Грка Симеона Солунског (1410-1429), него их има и данас. Они као јеретици исту „бабунску реч“ и сада изговарају, што ће се такође у даљем излагању детаљније образложити.

Наведено поимање А. Соловјева „бабунске речи“ у чл. 85. *Душановог законика* објављено је 1980. године, у напред наведеном изд. САНУ, а одмах следеће године (1981) САНУ га је употребила за II књигу изд. *Душановог законика*: „Исповедање и пропаганда богумилске јереси, свака изрека, молитва или гатање које мирише на богомилство“¹⁷.

Много разлога има за критички осврт на такво тумачење „бабунске речи“. Оно је, начелно говорећи, расплинато и није у складу са оним што се *Закоником* жели постићи. А *Законик* је састављен тако да свака реч јасно сама казује на шта или на кога се односи у тренутку кад се уграђује као део законског текста. Зато, да бисмо се приближили исконском, правом значењу „бабунске речи“ у *Душановом законнику*, неопходно је схватити, прво, кога средњовековни извори подразумевају под бабунима као богомилима дуалистима и, друго, остати у оквирима јединице – „бабунска реч“.

Да би постало јасно од којих јеретика је требало бранити правоверно хришћанство у Србији, неопходно је кренути управо од *Душановог законика*. Он је својеврсни показатељ који одређено и непосредно указује на јеретике као постојећу опасност, а истовремено и посредно упућује на то да је иста опасност одраније постојала. Она, као таква, није ишчезла ни у потоњим вековима.

Већ у чл. 1. *Законика* истиче се основна брига државе: „Најпре за хришћанство”, и најављују начини како „да се очисти хришћанство”¹⁸. Први од тих начина садржани су у чл. 2-5, у којима је прописано да се женидбе, односно венчања не обављају без црквеног благослова, и да се верници у духовним стварима повинују свештенству. Други од тих начина садржани су у чл. 6-10, где је реч о јеретцима и полуверцима. Јеретици су именовани. То су Латини.

У чл. 6. изричито се прописује:

„О јереси латинској. И за јерес латинску: Хришћани које су обратили у азимство¹⁹, да се врате опет у хришћанство. Ако ли се ко нађе да није послушао и није се вратио у хришћанство, да се казни како пише у *Законику светих отаца*”.

У истом духу следи чл. 7:

„О јереси латинској. И да постави Црква велика протопопе по свим трговима, да врате хришћане из јереси латинске, који су се обратили у веру латинску, и да им даду заповест те да се сваки врати у хришћанство”.

А чл. 8. гласи:

„О латинском попу. И поп латински ако се нађе да је обратио хришћанина у веру латинску, да се казни по *Закону светих отаца*”.

Учљиво је да *Душанов законик* латинску веру не сматра хришћанском, већ јеретичком, а то је у складу са схватањима правоверног хришћанског света, нарочито учених људи средњег века, који су се одлучно бранили од најезде Латина мисионара са запада. Тако, на пример, Симеон Солунски (1410-1429) у свом спису *Дијалог у Христју њрошив свих јереси* (Διάλογος ἐν Χριστῷ κατὰ πασῶν αἰρέσεων)²⁰ много простора посвећује дуалистичком богомилству Латина римокатолика, говорећи „о – како дословце истиче – новотаријама Латина у догматима и у најсветијем Символу”²¹ (вере). Зашто? Зато што су у догматско учење о Светој Тројници унели дуалистичко учење, те попут дуалиста богомила из раних векова хришћанства постали *нови дуалистички богомили*, односно *бабуни*, јер су преправили *Никејскоцариградски Символ вере*, додавши *Filioque* у 8. члану. А то значи, уче да Дух Свети не исходи од једног само начела – Оца, него и од Сина, док по правоверном учењу то је новотарија и јерес, јер „није могуће да једно исто има почетак из двоје”²².

На римокатолике мисли Симеон Солунски кад каже: „Они, претварајући све у новотарију, како је речено, и свете иконе често, мимо установљеног, на други начин приказују”²³. Због тога изводи закључак: „Данас, дакле, међу званим хришћанима јеретичима не постоје иконоборци, изузев гнусне завере безбожних Богомила које *уоѿиѿиѿе не ѿреба зваиѿи хриѿићанима*”²⁴.

Потпуно је јасан Симеон Солунски. Речју „данас” указује на то да су старе јеретике богомиле сада заменили римокатолици Латини као *нови богомили*, због чега их не треба ни звати хришћанима.

После тога лакше се разумеју напред наведене строге одредбе *Душановог законика*, у којима се римокатолици не сматрају хришћанима, већ јеретичима. Али строгост *Душановог законика* према њима није одраз само савременог сазнања о каквој се опасности ради, него и сазнања из много ранијег времена. Непуна два века пре *Душановог законика*, Стефан Немања је у 12. веку (непознато које године) сазвао сабор на којем су осуђени богомили. Из Првовенчановог *Житија светиог Симеона* сазнајемо да Немања сузбија јеретике који држе „глухе кумире”²⁵ (кипове), што се не може односити на стару богомилску дуалистичку веру, већ на веру која, како пише, „п(°)пА̇” (сада) наноси хулу на Духа Светога”²⁶, подразумева се због додатка *Filioque*, а то су римокатолици.

Против истих тих јеретика наставио је и Свети Сава да се бори. Они се, како је већ речено, „сада (п(°)пА̇) зову богомили – бабуни”²⁷. И само на те бабуне може да се односи „бабунска реч” у чл. 85. *Душановог законика*, а не на неке измишљене богомиле око Бабун планине, или на неодређене „мађионичаре и чаробњаке”, како се наивно претпостављало. Римокатолички, односно бабунски додаток *Filioque* нагнао је архиепископа Саву да на *Жичком сабору* захтева од владара и народа да наглас трипут чита, члан по члан, неискварен *Никејскоцариградски Символ вере*. А да је уистину реч о томе – да Сава сузбија латинску јерес, то именом открива његов животописац Теодосије, хиландарски монах и књижевник с краја 13. века²⁸.

Према томе, богомилска – бабунска јерес није никакав „социјално-верски покрет” у Србији, који је, по мишљењу А. Соловјева и других, свети Сава, наводно, „успео да ликвидира”. Заблуде су настале зато што су историчари Латине као богомиле – бабуне на Балкану заменили са непостојећим богомилима

следбеницима ранохришћанских јереси: манихејске, масалијанске, павликијанске.

Латинска – бабунска јерес постојала је у Србији и после Светога Саве, о чему упечатљиво сведочи, видели смо, и *Душанов законик*. Сузбијана је и после цара Душана, нарочито у 15. веку. У томе су се пером истицали учени правоверни Срби, међу које спадају, преваходно, Владислав Граматик, познат као „диак от Новога Брџда”²⁹, и Никодим Химнограф, писац *Жиџија* и *Службе свейом Ахилију Ариљском*, на прелазу из 14. у 15. век.

Никодим Химнограф у поменутом спису наглашено говори о старим јеретцима из првих векова хришћанства, посебно о онима који су хулили на Духа Светог, какви су били, међу осталима, и *навайијани* (звани *чисџи*, оі каџароі“, од чега је настао назив *каџари*), чији је родоначелник Нават римски (3. век). Чини Никодим то веома осмишљено, са основном намером да правоверје брани од нових, савремених хулника на Духа Светог, чије јеретичко учење корене вуче од поменутог Навата римског, о чему сам посебно писао³⁰, а на основу *Хиландарског рукојиса* под бр. 230.

Непосредни повод да о томе пишем било је мишљење Климентине Иванове у вези са Никодијевим *Жиџијем* и *Службом свейом Ахилију Ариљском*. Сматрала је, наиме, да поменути *Хиландарски рукојис* „Има и любопитни сведения за богомилско-то движение в Босна и Сърбия”³¹. Такво виђење ствари одвело ју је у неодрживе закључке о богомилској јереси и „Цркви босанској”, иако се у том *Хиландарском рукојису* уопште не помињу ни богомили ни „Црква босанска”.

У новијем раду³² Кл. Иванова не понавља ту ранију своју заблуду, али покреће нова питања у вези са изнетом мојом критиком. Одређеније, кључно питање које поставља односи се на мој закључак о томе да Никодим Химнограф има на уму непосредну опасност од јереси „која наноси хулу на Духа Светог. А та хула на Балкану појавила се са ширењем римокатоличког *Символа вере*”, па каже: „Но как тогава да си објасним, че нито в Сла, нито в житието няма и помен от *конкретна йолемика* срещу Filioque?”³³ Веома сам јој захвалан што ме овим подстиче на одговор са више података.

Када би Кл. Иванова имала јасно виђење и доказе за богомиле какве их она замишља на Балкану у средњем веку, онда би питање

које поставља можда и имало некаквог смисла. Мора да се схвати то – да учени поборници правоверја, у средњем веку, због непосредне и одређене опасности састављају законске, хагиографске и догматскополемичке списе, тако што, скоро као по правилу, нову јерес надовезују на сродне јој јереси још из најранијих векова хришћанства. У неким од тих списа сасвим је „конкретна полемика” у вези са Filioque, а у неким је таквог карактера да се неизбежно доводи у везу са постојећом, непосредном опасношћу од јеретика који су ту, у окружењу. Са тим се дозирано слаже и Кл. Иванова, тј. онолико колико јој то не нарушава приврженост недоказаном, али у научној литератури веома распрострањеном виђењу богомила на Балкану у средњем веку. Пошто таквих старих дуалиста богомила на Балкану заиста није било, она по нужди, у вези са Никодимовим списом, прибегава домишљањима:

„Текстът не е конкретен односно натрапчиво повтарящите се изрази за опасност и притеснение, но в контекста на времето не е необходимо, струва ми се, да отхвърляме възможността верските и другите „обстояния” да са втори план от политическата ситуация, т. е. отглас от завладяването на полуострова от османските турци. В преведения през XIV в. трактат на Евтимий Зигавин, между другото, ислямът е приравнен към ересите”³⁴.

Некаквог помена код Никодима нема о исламу. Зато је, најблаже речено, чудно то што Кл. Иванова догмат о Светој Тројици и хулу на Духа Светог повезује пре са некаквом политичком ситуацијом и владавином Турака, него са римокатолицима, због чијег се кривотворења вере још од 9. века у словенским текстовима изражено излажу правоверна учења. Приврженост неком апстрактном богомилству потврђује, на крају коментара, неодрживим закључком: „Он-ова, което си остава важно, са податките за представите, които един православн йерей има за корените на богомилството и за неговото разпространение на запад от Сърбия”³⁵.

Стефан Немања није био суочен са опасношћу од Турака, јер њих тада нема на Балкану, већ, како је напред речено, са опасношћу од римокатолика као нових духобораца, које доводи у везу са јеретиком Аријем из 4. века. Слично ствари сагледава и Никодим Химнограф. Као правоверни и дубоко верујући човек, највећу опасност види у онима који кваре догму о Светој Тројици, па их зато и он доводи у везу са јеретиком Аријем. Због тога се у *Служби об-*

раћа светом Ахилију, кога наглашено представља као великог поборника јасног учења о Духу Светом, да моли Христа да се верници „избаве од садашње опсаде”³⁶. Бесмислено је свако упоређивање Арија као јеретика са Турцима; њега упоређују, увек и само, са јеретичима који погрешно уче о Светој Тројици.

Да би Кл. Иванова схватила колико је промашила кад говори о богомилима и о правцу њиховог кретања на Балкану, затим, да би добила одговор на то што тражи да види „конкретну полемику” у вези са богомилскобабунским *Filioque* као додатком *Символу вере* од стране римокатолика, кренућу са одговорима од *Душановог законика*, пошто је он у основи овога рада. Уједно ћу подсетити на изворне податке о истом питању пре и после *Душановог законика*.

а) Напред сам навео чланове из *Душановог законика* (6-8), у којима се Латини не сврставају у хришћане, него у јеретике које треба кажњавати по *Законику светљих оцаца*, односно по *Закономправили светљога Саве*, у којем главе 49-51.³⁷ садрже списе о латинским новотаријама у догми и црквеном поретку. *Душанов законик* придаје пресудан значај ономе што у 51. глави *Закономправила*, под бројем 1 пише у вези са јеретичким кварењем *Символа вере*, односно са учењем римокатолика о исхођењу Духа Светог и од Сина: „ а S(ve)tomou wbrazou vOr^o. wt(7) =v(ang)el(7)-sk^oh7r0-jj slo`enou souSou. j Äv0 tako g(agl)ÈSou w s(ve)tOm7 d(ou)s0. j v7 d(ou)ha s(ve)t(a)g g(ospod)a. j `jvotvoreSag. jshodeSag wt(7) w(t7)ca. tj `e prjlo`j {e. j wt(7) s(°)na. zl0 j blazn7n0 mnÈ bo t0snot^o radj =z^oka jh7 tako b^otj mnet7. d(ou)ha `e s(ve)t(a)g wt(7) w(t7)ca jsho`denj = j s(°)na radj k7 nam7 poslanj =. njpo-emou `e razlj~nou b^otj poslanjÈ wt(7) jsho`denjÄ varvarsk^o j nev0`d7no sm^oslj { e³⁸.

Тиме је јасно и довољно речено за све исповеднике правоверја, тако да ни у *Душановом законнику* није било потребно да се улази у „конкретну полемику” око *Filioque*, коју Кл. Иванова тражи да изричито буде исказана у тексту Никодима Химнографа. И он је у складу са наведеним текстом из *Закономправила* јасно дао до знања због којих управо јеретика наглашено истиче о светом Ахилију, на пример: „И исхођење животворног Духа од Оца велегласно си ујаснио”³⁹; или – „и вечно исхођење Духа од Оца велегласно си ујаснио”⁴⁰; или – „божаствени Дух који од Оца исходи”⁴¹.

Очигледно је да такво исповедање вере може бити уперено против Латина као јеретика бабуна, а не против неких измишљених и неодређених богомила, или Турака, на Балкану у средњем веку, како помишља Кл. Иванова, јер ови никакве везе немају са учењем о Духу Светом.

Тако, дакле, „бабунска реч” у чл. 85. *Душановог законика* једна је само реч – *Filioque* и ако њу под утицајем Латина изговори правоверник, уколико је властелин – кажњава се новчано 100 перпера, а уколико није властелин – новчано 12 перпера и ударањем штаповима.

б) Никаквог основа не може да има Кл. Иванова за сумњу због, наводно, недостатка „конкретне полемике” ни у односу на изворе у којима се и пре *Душановог законика* говори о латинској јереси на Балкану, као бабунској, превасходно због „хуле на Духа Светога” и због „кумира” (кипова). Такви извори су већ поменути напред, како они из времена Немање и Стефана Првовенчаног, тако и они из времена Светога Саве и животописца Теодосија. Сви они јасно говоре о томе да се правоверје брани од кварења које се шири *са запада на исток*, а не „на запад от Србија”, што као заблуду у науци понавља Кл. Иванова⁴².

в) Исто тако и извори писани после *Душановог законика* сведоче о ширењу кривоверја *са запада према истоку*, које је оличено у латинском бабунству – богомилству. Богомилима их именује Симеон Солунски због додатка *Filioque* у *Символу вере*. Тако их именује и учени, добро обавештени Владислав Граматик и други.

Међу умне и правоверне противнике Латина као јеретика бабуна истакнуто место заузима Бугарин Константин Философ, рођен у селу Костенец, по којем је и назван „Костенечки”. У Србију је пребегао због опасности од Османлија, око 1410. године. У трећој деценији 15. века саставио је, у Београду, чувени спис *Skazanã o pjsmeneh*⁷, који сам у преводу назвао *Казивање о њисменима*⁴³, а објавио га је В. Јагић⁴⁴. То је Константину Философу, како сьм каже, „први труд”⁴⁵, састављен од 40 глава, у којем отворено и храбро разобличава све оно што су „западњаци” као новотарије у вери и обичајима собом донели у Београд. Латине као „западњаке” најпре осуђује, попут наведене осуде у *Законоправили*, за хулу на Духа Светога, односно за кварење *Символа вере*, јер у 29. глави каже: „ И како са западњацима јереси изго-

вараш?... или не знаш да је у томе прва осуда њих – за јерес о Светом Духу?²⁴⁶

Из наведеног одељка види се да Константин Философ осуђује домаће вернике који са „западњацима” у *Символу вере* изговарају *Filioque*, због чега их осуђује и чл. 85. *Душановог законика*. А да је реч о кварењу *Символа вере* од стране баш *бабуна*, изговарањем *Filioque*, недвосмислено се закључује из следећих речи Константина Философа у 27. глави: „А како ли ћеш ти, о противниче сваке истине, који толике хуле садржиш у *ѿис-мима*; ти који чак и у самом *Символу вере* више од Констанција⁴⁷ хулиш... избећи осуду?”⁴⁸

Свѣтѡг Символа вере (s(ve)toe v9obra`enã v0r°) дотиче се Константин Философ и у 28. глави кад говори о Трећем васељенском сабору у Ефесу 431. године, на којем је осуђена Несторијева јерес. Намера му је да истакне како „сада” (п(°)п̄), тј. у његово време [слично оном напред наведеном п(°)п̄ у Првовенчановом *Жиѿију Симеона Немање* и у *Законоуправи*, или оном *сѣмеров* (данас) код Симеона Солунског, те оном п(°)п̄ { (7)п̄аg код Никодима Химнографа, што се односи на Латине као богомиле – бабуна], подразумева се у Београду, код учених људи постоји „непојмљивост” (nev8netã) према изложеном, на грчком језику, правоверном учењу у *Символу вере*⁴⁹. Он, као савременик догађаја у Београду, каже: „Сада имамо много непријатеља и силника, јер су ту”⁵⁰, мислећи на оне *са заиада*, који „ових дана”⁵¹ шире међу домаћима, тј. међу правоверним Србима, погрешна учења у вери и обичајима. Јеретичка учења „западњака” Константин Философ назива „бабунским” (babūnska)⁵², што уверљиво потврђује исправност закључка о томе да се „бабунска реч” у чл. 85. *Душановог законика* односи само на *Filioque* које изговарају и правовернима намећу Латини као богомили – бабуни.

Сви, дакле, поборници правоверја у средњем веку тачно знају ко су богомили – бабуни на Балкану; знају да им је правац кретања, као „западњака”, *са заиада на истѡк*, а не обрнуто, како умишља Кл. Иванова – „на запад от Сърбия”⁵³. Из Србије су потискивани тамо откуда су и дошли – на запад.

Права сазнања о опасности од бабуна – Латина, као и о правцу њиховог ширења, има и цар Душан. Управо то га је нагнало да их у *Законику* не уврсти међу хришћане, већ међу јеретике од којих се

треба одбрани и законским мерама. Тако је Душанов законик, осудом Латина као јеретика бабуна, са *Закономправилом свейога Саве* постао својеврсна брана на путу њиховог ширења према Бугарској и даље. На том путу пружања отпора римокатоличком прозелитизму у средњем веку први на удару су се нашли правоверни Срби у Босни.

За разлику од прозелитистичке праксе Римокатоличке цркве, вековима испољаване у разним видовима све до данас, у *Закономправили свейога Саве* и у *Душановом законнику*, као темељима црквенодржавног устројства Србије, не налази се ништа што би подстицало на прозелитизам. Све се своди на одбрану својих правоверника од туђег прозелитизма, али и на оштру осуду кад падну под утицај друге вере. У том духу су конституисани чл. 6-8. 10. и 85. *Душановог законика*. Јеретичима се забрањује да мисионаре међу правоверницима, а ови се – уколико им подлегну и изговарају „бабунску реч” *Filioque* – подвргавају одговарајућим канонским и законским казнама. Под теретом наметања и одбране од те „бабунске речи” дубоко и непрекидно се потресају не само Балкан, него и многи други делови света.

НАПОМЕНЕ

¹ Ст. Новаковић, *Законик Свѣфана Душана цара срѣског 1349. и 1354.*, Београд 1870. Исти, *Законик Свѣфана Душана цара срѣског 1349. и 1354.*, Београд 1898 (у даљем тексту: Ст. Новаковић, *Законик*).

² *Законик цара Свѣфана Душана, књига I, Свѣрушки и Аѣонски рукопис*, изд. САНУ, Београд 1975; *Законик цара Свѣфана Душана, књига II, Свѣуденички, Хиландарски, Ходошки и Бисѣрички рукопис*, изд. САНУ, Београд 1981; *Законик цара Свѣфана Душана, књига III, Барањски, Призренски, Шишайовачки, Раковачки и Софијски рукопис*, изд. САНУ, Београд 1997 (у даљем тексту: *Законик*, изд. САНУ, књига).

³ *Законик*, изд. САНУ, књига III, 98-155.

⁴ Видети чланове: 6, 8, 11, 109 (*Призренски ѣрејис*); 100. и 101. (*Аѣонски ѣрејис*) 190. (*Раковачки ѣрејис*).

⁵ Детаљније у вези са значењем речи „азимство” в. нап. 19.

⁶ „#W re-āj babounskoj. kto re-e babounskou re-7. ako boud0 vlasteljn7 da platj # perper7. ako lj ne boud0 vlast0ljn7 da platj #i perper7 j da se bā stapāj”. Број овога члана није исти у преписима *Законика*. Тако, на пример, у *Хиландарском*, *Ходошском*, *Шишайовачком* је 73.; у *Бисѣричком* – 83.; у *Аѣонском* и *Барањском* – 86.; у *Раковачком* – 101.

⁷Иловички *йрејис*, л. 364а: „O masa l j Än Oh 7 j ` e sout 7 n(°)nä gl(ag)lemj j bogomj l j. babounj”. Фототипију приредио и прилоге написао М. М. Петровић, *Закономправило или Номоканон светиога Саве. Иловички йрејис, 1262. година, Горњи Милановац 1991* (у даљем тексту: *Закономправило, Иловички йрејис*). Више о бабуницама у *Закономправилу* в. М. М. Петровић, *Помен богомила – бабуна у Закономправилу светиога Саве и „Црква босанска”, Београд 1995, 6-7.*

⁸Ст. Новаковић, *Законик*, 198. Познато је да Свети Сава уопште није преводио *Номоканон* у 14 грана, звани *Фојијев Номоканон*. Видети М. М. Петровић, *Свети Сава као састављач и йреводиолац Закономправила – српског Номоканона*, *Историјски часопис*, књ. XLIX (2002), Београд 2003, 27-45.

⁹Ст. Новаковић, *Законик*, 198.

¹⁰Исто.

¹¹Видети, на пример: Ф. Рачки, *Vogumili i patareni*, Rad JAZU, VII, Zagreb 1869, 84-179; VIII, 121-187; X/1870, 160-263. Другу литературу и критички осврт в. М. М. Петровић, *Помен богомила – бабуна; Исти, Кудугери – богомили у византијским и српским изворима и „Црква босанска”, Београд 1998.*

¹²А. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354. године*, изд. САНУ, Београд 1980, 246 (у даљем тексту: А. Соловјев, *Законик*).

¹³Исто, 247.

¹⁴Исто.

¹⁵Исто.

¹⁶Исто.

¹⁷*Законик*, изд. САНУ, књига II, 273 – под „бабунска реч”.

¹⁸Ст. Новаковић, *Законик*, 7; *Законик*, изд. САНУ, књига III, 99.

¹⁹Овај израз преносим према преводу Д. Богдановића у изд. САНУ, али дужан сам да га овде, у складу са нап. 5, ближе објасним и преведем. Реч „азимство” на српском значи *ојреснаштво*, а настало је од изворне речи *wpr0sn7k7*, која и у преводу *Закономправила* мора да остане у том облику (*опреснак*), јер означава честицу пресног, бесквасног хлеба у чијем се корену и види то значење. *Ојреснаштво* је, дакле, синоним за *лајинство*, *римокатоличанство* зато што римокатолици врше свету евхаристију и причешћују се *ојреснацима*, што ће рећи *хлебом без квасца* (отуда *бесквасни хлеб*, в. Лк 22, 1), а не „неуквашени хлеб” како незнаљачки пише, на жалост, у изд. САНУ *Законика*, књига III, 471 – под Азимство. Тако се сеју заблуде за погрешно писање историје, а њих није мало у тумачењима *Душановог законика*.

²⁰Спис је објављен у Migne PG 155, col. 33-176. Подељен је на XXXII главе, од којих се већи број односи на јеретичка учења Латина, о чему в. М. М. Петровић, *Кудугери – богомили*, 13 и даље.

²¹Migne PG 155, col. 120: „Περὶ τε τῆς καινοτομίας Λατίνων τῆς ἐν τοῖς δόγμασι καὶ τῆ ἱερωτάτῳ Συμβόλῳ”.

²²Исто: „οὐ δυνατὸν τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἐκ δύο ἔχειν τὴν ἀρχήν”.

²³Migne PG 155, col. 112: „οὗτοι πάντα καινοτομοῦντες, ὡς εἶρηται, καὶ τὰς ἱεράς εἰκόνας παρὰ τὸ νευομισμένον ἐτέρῳ τρόπῳ πολλακίς ἀνιστοροῦσιν”.

²⁴Migne PG 155, col. 89: „Σήμερον οὖν ἐν Χριστιανοῖς λεγομένοις αἰρετικοῖς εἰκονομαχοῦντες οὐκ εἰσὶν, εἰ μὴ ἡ τῶν δυσσεβῶν Βογομύλων μιὰρὰ συμμορία οὐς οὐδόλως καλεῖσθαι σέον Χριστιανούς”.

²⁵Стефан Првовенчани, *Жиџије Симеона Немање*, изд. В. Ђоровић, Светосавски зборник, књ. 2, Београд 1938, 29; прев. М. Башић, *Сѣаре срѣске биографије*, изд. СКЗ, Београд 1924, 39; Л. Мирковић, *Сѣиси свеѣога Саве и Сѣефана Првовенчаного*, Београд 1939, 180 (у даљем тексту: Стефан Првовенчани, *Жиџије Симеона Немање*).

²⁶Стефан Првовенчани, *Жиџије Симеона Немање*, 28: „j houlou prjnoseša na (sve)t^o d(ou)h⁷”; прев. М. Башић, 39; Л. Мирковић, 180. Детаљније о томе в. М. М. Петровић, *Свеѣи Сава на Жичком сабору 1221. године и лаџинска јерес*, Историјски часопис, књ. XLV-XLVI (1998-1999), Београд 2000, 21-24.

²⁷Видети нап. 7. О ставу Светога Саве према Римокатоличкој цркви в. М. М. Петровић, *Црквендржавне идеје свеѣога Саве између Цариграда и Рима*, Зборник радова, Историјски институт САНУ, књ. 13, Београд 1996, 106-112.

²⁸Више о томе в. М. М. Петровић, *Свеѣи Сава на Жичком сабору*, нав. дело, 26-28.

²⁹Видети М. М. Петровић, *Владислав Грамаџик о богомилима у Сребреници у XV веку*, Словенско средњовековно наслеђе, Зборник посвећен професору Ђорђу Трифуновићу, Београд 2001, 437-441.

³⁰М. М. Петровић, *Нови њодаци Никодима Химнографа о јереси у Србији и Босни средњег века*, Историјски часопис, књ. XLVII (2000), Београд 2002, 59-76.

³¹Цитирано у М. М. Петровић, *Нови њодаци Никодима Химнографа*, нав. дело, 63, нап. 12. и 13.

³²Кл. Иванова, „Възпявам те отче Ахилие, на архиеереите украса”. (*Издание на текста на срѣбската служба за св. Ахил*), Археографски прилози, 24, Народна библиотека Србије, Археографско одељење, Београд 2002, 143-176.

³³Исто, 154.

³⁴Исто, 155.

³⁵Исто, 155.

³⁶*Хиландарски ћирилски рукоџис бр. 230*, л. 1016: „n^(o)n^ā{ (7)n^āg obsto^ān^ā jzbavjtj se”; исто и на л. 82а, в. Кл. Иванова, исто, 157.

³⁷ *Законоџравило, Иловички џрейис*, л. 255а-264б.

³⁸Исто, 263а: „Светом Символу вере – сложеном од јеванђелских речи, и који тако јасно говори о Светом Духу: ‚И у Духа Светога Господа, и животворног, који од Оца исходи’ – ти (тј. Латини) рђаво и погрешно додадоше ‚и од Сина’. Мислим да због скучености језика њиховог сматрају да је исто (tako b^otj = ταῦτὸν εἶναι) исхођење Духа Светога од Оца и послање к нама због Сина. А то – да се послање ни по чему не разликује од исхођења – варварски и незналачки смислише”.

³⁹*Хиландарски ћирилски рукоџис бр. 230*, л. 836: „j `jvotvornago d(ou)ha wt(7) o(t7)ca jsho`den^ā velegl(a)sno ou^āsnj17 =sj.

⁴⁰Исто, л. 87а: „j d(ou)hÛ pr(j)snosÛ`no= j = `e wt(7) o(t7)ca jsho`denæ velegl(a)sno ouÄsnj17=sj”.

⁴¹Исто, л. 102а: „b(0)` (7)stv(7)n^oj d(ou)h7 wt(7) o(t7)ca jshode`7”.

⁴²Кл. Иванова, *Възпявам те отче Ахилие*, нав. дело, 155.

⁴³М. М. Петровић, *Константин Философ – Костенечки о бабунима – богомилима у Београду у 15. веку*, Историјски часопис, књ. XLVIII (2001), Београд 2002, 75 (у даљем тексту: М. М. Петровић, *Константин Философ*).

⁴⁴В. Ягич, *Книга Константина философа и граматика о писъменехъ*, Разсужденія южнославянской и русской старины о церковно-славянскомъ языкѣ, Изслѣдованія по русскому языку, т. I, Санктпетербургъ 1885-1859, 366-581 (у даљем тексту: В. Ягич, *Книга Константина*). Делимичан превод књиге в. Константин Филозоф, *Повесий о словима, Жиѣије десѣѣа Стефана Лазаревича*, Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 11. Приредила проф. др Гордана Јовановић, Београд 1989.

⁴⁵В. Ягич, *Книга Константина*, 444.

⁴⁶Исто, 454: „j kako s9 zapadn^omj eresj gl(agl)e{ j... jlj ne v0sj, Äko v9 sem7 est7 pr9voe osÛ`denie jh(7) po eresj j`e o s(ve)t0m(7) d(ou)s0...” Ова тачка запета на крају је, према грчкој интерпункцији, знак питања.

⁴⁷Поменут је Констанције император (337-361), син Константина Великог (324-337) зато што је стао на страну јеретика аријанаца, па га је Црква због тога осудила, јер се аријанско учење супротстављало правоверном учењу о Светој Тројици, правилно садржаном у *Никејскоцариградском Символу вере*. Због истих разлога и Никодим Химнограф нове хулнике на Духа Светога – Латине доводи у везу са Аријевим и Наватовим јеретичким учењима, што Кл. Иванова није схватила.

⁴⁸В. Ягич, *Книга Константина*, 449: „Kako `(e) t^o, w s9protjvjtelË jstjn0 v9sakoј, j hÛ^o toljk^o s9dr9`ej v9 pjsanājh(7) pa-e `(e)v9 samom7 v9obra`enāj v0r^o mno`ae t^o Konstantä hÛlj{j... oub0gne{j lj wsÛ`denä;”

⁴⁹Исто, 450.

⁵⁰Исто, 444: „n(°)nä`e nam7 mnw9 s9postatj j kr0p2cj, pon= `(e) po sr0d(7) sout7”.

⁵¹Исто, 445: „sjmj d(7)n7mj”.

⁵²Исто, 454.

⁵³Кл. Иванова, *Възпявам те отче Ахилие*, нав. дело, 155.

Резюме

В статье 85. *Законника Душана* предусмотрены наказания для каждого, кто произнесет „бабунское слово”. И кто скажет „бабунское слово”, если будет властель, пусть платит 100 перперов; если же это будет себр человек низшего сословия, пусть платит 12 перперов и пусть будет бит.

В науке до сих пор явились разные взгляды, касающиеся толкования понятия „бабунское слово” и они делятся на две категории. Первая, говорит о том, что речь идет о „каких-то колдовских формулах”, а вторая – „о каком-то произнесенном утверждении, пахнущем богомилством”. Под богомилством тут подразумевается „социально-религиозное движение в Сербии”, которое связывают с дуалистическим учением еретиков, действующих в первых столетиях христианства (манихејци, масалијани, павликијани).

Ни одно из этих мнений не объясняет как следует настоящую суть понятия „бабунское слово”, которое является в *Законнике Душана*. Они не имеют в виду, что это единственное число и ошибочно говорят о богомилах в Сербии.

„Бабунское слово” – это только одно слово, которое произносят и навязывают другим людям исключительно *бабуны*. Согласно средневековым источникам, *бабуны* – это католики, которых *Законник Душана* в статье 6. и 7., считает не христианами, а еретиками. Почему? Потому, что они ошибочно представили догмат о Святой Троице. Они учат, что Святой Дух происходит не только от Отца, но и от Сына, а это в противопоставлении с правоверным учением, согласно которому „невозможно, чтобы одно и то же происходило из двоих”.

Вера в то, что у Святого Духа есть два источника, привело католиков к дуализму. Из-за того их называли *новыми богомилами* т.е. *бабунами*. Они свое дуалистическое еретическое учение сделали официальным, добавив в статью 8. Никейско-Константинопольского Символа веры *Filioque*, и таким образом изменили его первоначальную форму. Именно *Filioque* и является этим „бабунским словом”, на которое относится статья 85. *Законника Душана*, а основное задание которого высказано уже в статье 1. – „чтобы христианство очистилось”. Под христианством тут подразумевается правоверность (православие).

Бабуны-римокатолики расподелают свое „бабунское слово” *Filioque*, пользуясь разными видами прозелитизма. Вследствие их влияния, на продолжении многих веков возникают напряженные отношения и войны не только на Балканах. Одним из главных препятствий в такой их миссии прозелитизма в Сербии, являлся и *Законник Душана*.

Резиме

У чл. 85. *Душановог законика* прописане су казне за свакога ко изговори „бабунску реч”. Властелин се кажњава новчано 100 перпера, а нижи сталеж – новчано 12 перпера и батинањем штаповима.

До сада изнета у науци разна мишљења о томе шта значи „бабунска реч” могу се сврстати у две основне категорије. Једна се своди на то – да се ради о „мађионичарским некаквим формулама”, а друга – о „изреченој некој тврдњи која мирише на богомилство”, с тим што се под богомилством подразумева „социјално-верски покрет у Србији”, који се доводи у везу са дуалистима јеретицима из првих векова хришћанства: манихејцима, масалијанима, павликијанима.

Ниједно од тих мишљења не покрива прави смисао „бабунске речи” у *Душановом законнику*. Не држе се једине и промашено говоре о богомилима у Србији.

„Бабунска реч” је једна само реч коју изговарају и другима намећу искључиво *бабуни*. А према изворним подацима средњега века *бабуни* нису нико други до Латини које *Душанов законик* у чл. 6. и 7. не сматра хришћанима већ јеретицима. Зашто? Зато што су искварили догмат о Светој Тројици тако што уче да Дух Свети исходи не само од Оца него и од Сина. То је супротно правоверном учењу, по којем „није могуће да једно исто има почетак из двоје”.

Веровање у то да Дух Свети има два исходишта одвело је Латине у дуализам због којег су названи *новим богомилима*, односно *бабунима*. Своје дуалистичко јеретичко учење озваничили су преправљањем *Никејскоцариградског Символа вере* тако што су у 8. члан додали *Filioque*. И то је та једна „бабунска реч” на коју

се односи чл. 85. Душановог законика, чији је основни задатак исказан већ у чл. 1 – „да се очисти хришћанство”. А под хришћанством се подразумева правоверје (православље).

Бабуни римокатолици шире међу правовернима ту своју „бабунску реч” Filioque, прибегавајући разним видовима прозелитизма. Услед тога вековима изазивају немире и ратове, не само на Балкану. Једна од главнијих препрека у тој њиховој прозелитистичкој мисији по Србији био је и Душанов законик.

Др Миодраг М. ПЕТРОВИЋ,

Др Миодраг М. ПЕТРОВИЋ, научни саветник (у пензији) Историјског института Српске академије наука и уметности у Београду (Кнез Михаилова 35).

YU ISSN 0351-2819/UDK 901, оригиналан научни рад, при-мљен за штампу 4. јуна 2004.

Кључне речи: бабунска реч, бабуни, Душанов законик, Законоправило, Никодим Химнограф.

BIBLID: 0351-2819, (2003), 25, стр. .

Устоличење Димитрија (Павловића) у Београду 1920. и увођење у патријаршијски трон у Пећи 1924. године

Архијереји су сматрали да је устоличење обављено у Београду у Саборној цркви, ваљано и довољно и да га не треба понављати у Пећи.¹

По тврђењу историчара Бранислава Глигоријевића, престолонаследник и регент Александар Карађорђевић је сматрао да устоличење патријарха треба обавити у Пећи и тако показати континуитет са ранијом Пећком патријаршијом.²

Говорило се да ће се то приредити за Спасовдан 1921. године. Како је за Видовдан планирано проглашење Устава Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, свечаност у Пећи је одложена за 24. октобар 1922. године у време прославе 10-годишњице Кумановске битке. Тешко је утврдити разлоге што је и тај план промењен па је свечаност одложена за 1923. а касније за 1924. годину. Може се тврдити да је један од тих разлога жеља краља Александра да, посред-

1. Бранислав Глигоријевић, Краљ Александар Карађорђевић, књига 3, Београд, 2002, 239 (у даљем тексту: Б. Глигоријевић, Краљ Александар..., III, ...).

2. Б. Глигоријевић, Краљ Александар..., III, 240.

ством Владе односно Министарства вера, кроз законску регулативу контролише Српску православну цркву. У том контексту треба посматрати доношења разних закона и уредби о овој Цркви.

Планирано је да се свечано увођење патријарха Димитрија у трон пећких архиепископа припреми и оствари у Пећи маја 1921. године. По првим сазнањима о припреми великог догађаја, Суд општине Пећске 30. марта 1921. је писао Министарском савету Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца: „Услед наступајућих свечаности које се имају извршити овде у Пећи, у мају месецу – Устоличење Свјатејшег Патријарха Г. Димитрија – и доласком високих гостију Његовог Величанства Престолонаследника и Владе, доћиће* и много народа из ових крајева да присуствује овој свечаности, који су очекивали толике векове, и томе народу у овој прилици треба изаћи на сусрету у погледу хране и станова.

Ова је општина по све сиромашна, нити од куда, стога се обраћа Влади са учтивом молбом, да је Влада помогне новчано, те да би могла тај народ дочекати. Ово је потребно што пре учинити зато, што овде нема ни хотела ни гостионице, а ни животних намирница, које треба са стране добавити да би општина морала отворити једну народну кухињу и спремити благовремено потребан број станова. Стога учтиво молимо за помоћ”.³

Кабинет Николе Пашића, председника Министарског савета проследио је писмо Министарству унутрашњих послова а оно Министарству вера.⁴

Министар вера 19. априла 1921. је писао министрима грађевина и финансија наводећи писмо Министарства унутрашњих послова. На крају је молио да учине све што је потребно да „би се о томе могло на првој седници Економско-финансијског комитета решавати“.⁵

* Приликом цитирања оригиналних докумената неће бити вршене потребне правописне и граматичке исправке. (Прим. ур.)

3. Писмо Суда општине Пећске, бр. 3506 од 30. марта 1921, Министарском савету Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца – Архив Југославије, фонд „Министарство вера Краљевине Југославије“, 2–2 (у даљем тексту: АЈ, 69, ...).

4. Писмо Кабинета Министарства унутрашњих послова, К.Бр. 682 од 18. априла 1921, Министарству вера – АЈ, 69, 2–2.

5. Писмо министра вера, ВБр. 3713 од 19. априла 1921. министрима грађевина и финансија – АЈ, 69, 2–2.

На седници Економско-финансијског одбора говорио је министар вера на основу реферата којег су му припремили подређени службеници: „Чином свечаног устоличења Српске Православне Патријаршије, извршеног на дан Сабора Српских Светитеља и учитеља – 12. септембра 1920. год. и избора Првог Патријарха српске васпостављене Патријаршије, извршеног на дан Стевана Милутина Краља Српског – 12. новембра 1920. год. – држава је наша извршила један епохалан историјски акт не само у животу српске православне цркве, већ и у животу велике Краљевине.

Како су први Патријарси били архиепископи пећски, то национална и црквена прошлост диктује да се тој древној Патријаршији, а у знак пијетета и према нашим великим и доблесним Патријарсима учини нарочито и свечано поклоњење, у коме би узео учешће, не само Његова Светост Патријарх, Краљевска Влада и Народно Представништво, већ и сама Круна.

Свечаност би се обавила о Спасов дану – 9. јуна 1921. – у манастиру Патријаршије у Пећи, а по церемонијалу који ће прописати Министарство вера у споразуму са Патријаршијом.

Па како ова свечаност и са чисто државних разлога има се извести што достојније, те ми је част учинити предлог Економско-финансијском Комитету да се за ову свечаност као и за претходне припреме за њу, затим на само рестаурирање манастира Патријаршије и Високих Дечана где се ова има и извести, као и на све радове у вези са свечаношћу, стави на расположење Министру Вера сума од 300 000 динара, с тим, да он има образовати Одбор из представника државе и цркве, који ће ову свечаност и све радове око ње руководити.

Издатак има пасти на терет специјалног ванредног кредита од динара 100,000.000 – чл. VIII. т.7 привр. закона о бухету прихода и расхода за 1920/21. годину”.⁶

На састанку је договорено да се усваја захтев министра вера и да се овлашћују министри финансија и вера да „га у дело проводе“.⁷

6. Образложење министра вера, ВБр. 3522 од 12. априла 1921. на седници Економско-финансијског комитета о свечаности устоличења патријарха и потребном новцу – АЈ, 69, 2–2.

7. Закључак састанка Економско-финансијског комитета одржан априла 1921. године – АЈ, 69, 2–2.

Тако је решен проблем финансирања устоличења патријарха Димитрија у Пећкој патријаршији. Остало је нејасно зашто је датум свечаности промењен. Делимичан одговор може се назрети у следећем документу!

Патријарх је 26. маја/8. јуна 1921. писао министру вера: „Програм свечаности у Пећи, која би се имала извести поводом обнављања патријаршије у нашој уједињеној држави, који сте изволели спровести Нам Вашим актом ВБр. 5463 Ми лично можемо у свему усвојити, али ће бити нужно да га поднесемо на увиђај и Светом Синоду, пошто се ова свечаност тиче једнога великог историског црквеног догађаја. А изнећемо га Светом Синоду у понедељак 31. маја (13. јуна), кад ће отпочети његов понован рад.

Ипак, сматрамо за дужност скренути Вам пажњу на околност, да ова црквена свечаност треба да буде изведена са учешћем свију архијереја чланова Архијерејског Сабора и других духовних личности на важним црквеним местима из целе Краљевине, а свима њима као и осталим учесницима требаће више времена да би се могли припремити и на пут кренути. То пак не могу сви учинити у тако кратком размаку времена до предвиђеног дана прославе, а и без тога имају у цркви да се изведу важни послови, за које су већ позвана меродавна црквена тела. Ми смо о овоме већ говорили са појединим архијерејима, и они су мишљења: да ту свечаност ради свега тога треба одложити до 30. августа (12. септембра) као дана кад је Патријаршија проглашена. А до тога времена били би посвршавани важни отпочети црквени послови, и поједини би архијереји могли и у својим епархијама проћи по народу.

Молимо Вас да усвојите мишљење ових архијереја и да даље порадите на припремама, а Ми ћемо Вам из Карловаца послати одлуку Светог Синода”.⁸

Тешко је утврдити шта је одговорено на ово писмо.

Синод се састао 31. маја/13. јуна 1921. и обавестио министра вера о закључцима седнице поводом припрема свечаног устоличења патријарха. Одредили су да у државни Одбор уђу: Епископ темишварски Георгије (Летић), Димитрије Ј. Рошу, канцелар Па-

8. Писмо патријарха Димитрија, ПБр. 2047 од 26. маја/8. јуна 1921. упућено министру вера – АЈ, 69, 2–2.

тријаршије и протојереј Михаило Петковић, председник Духовног суда Архиепископије београдске.

На крају седнице Синод је закључио: „Свети Синод нашао је да ову свечаност треба обавити 30. августа/12. септембра 1921; да ће црквени део сам Синод утврдити и доставити, а програм осталог дела свечаности Држ. Одбор да изволи поднети на увиђај и одобрење Св. Синоду”.⁹

Тешко је утврдити шта се даље дешавало поводом предлога Синода. Може се претпоставити да је у Министарству вера датум био одложен на неодређено време.

Тешко је закључити зашто је Синод 4/17. септембра 1921. доставио министру вера тачну титулу поглавара Српске православне Цркве: „Архиепископ Пећски, Митрополит Београдско-Карловачки и Патријарх Српски”.¹⁰ Судаћи по белешци насталој на овом писму, требало је припремити Уредбу о Патријаршији Српске православне Цркве.¹¹

Држава је желела да и ову свечаност контролише као што је њена улога била одлучујућа у понављању избора патријарха 1920. године, ради чега је донела и Уредбу о избору патријарха.¹² Убрзо после избора патријарха, 13. децембра, донета је Уредба о централизацији управне и судске власти у Српској Патријаршији.¹³

Против ове уредбе било је више протеста. Архиејереји су 26. септембра 1922. позвали угледне правне стручњаке Слободана Јовановића и Димитрија Рошуа у Сремске Карловце на разговор о уредби. Они су се одазвали позиву и 4. октобра разговарали са члановима Синода. На крају је закључено: „Према самом Уставу

9. Писмо Синода, Бр. 708-1921 од 31. маја/13. јуна 1921., упућено министру вера – АЈ, 69, 2–2.

10. Писмо Синода, А.С.Бр. 138 од 4/17. септембра 1921., упућено министру вера – АЈ, 69, 232–358.

11. Службена белешка министра вера на писму Синода, настала 6. октобра 1921. по пријему и завођењу у деловодни протокол Министарства вера – АЈ, 69, 232–358.

12. Благога Гардашевић, Организационо устројство и законодавство Православне цркве између два рата, Српска православна црква 1920–1970, Београд, 1971, 37–64 (у даљем тексту: Б. Гардашевић, Организационо устројство...).

13. Гласник Српске Православне Патријаршије, бр. 1 од 1/14. фебруара 1921. године, стр. 33–35 (у даљем тексту: Гласник СПП, ...).

(чл. 12) Православна црква, као и остале цркве у држави Срба, Хрвата и Словенаца, може постојати само као автономна заједница. Већ из тога излази да се њено унутарње уређење мора оснивати на њеним самосталним уредбама, а не на државним законима. Државни закон био би у начелу само ради одређивања односа између државне власти и православне цркве.

Према оваквом стању ствари из пројекта који нам је упућен на изучавање требало би као предмет државног закона узети у обзир само део под називом Опште одредбе, (чланови означени под римским бројевима), дакле само основне принципе и норме без икаквих детаља, који се морају оставити уредбама, правилницима, статутима итд. што ће све сама црква себи и о себи прописати”.

У наставку је закључено: „Однос овај мора бити потпуно на бази Устава (чл. 12) изведен и постарати се да држава у унутрашњој страни (учење, литургисање и т. д) никаква учешћа нема, а у погледу спољних послова признати јој само право надзора да се од стране цркв. власти не прекорачи круг самоуправне надлежности законом одређене”.¹⁴

Део који се тицао највишег самоуправног тела, Великог савета Патријаршије, чији ће састав „конституисати Министар вера”, изазвао је највише протеста. По истом пропису, чинили би га: „Патријарх као председник, четири архијереја члана Синода, један старешина манастира, три свештеника, шест световњака и канцелар Патријаршије”. Посматрајући састав свештених и световних лица јасно је да је држава желела да контролише рад Великог савета.

Уредба о Светом Архијерејском Сабору и Светом Архијерејском синоду Српске православне цркве проглашена је 24. децембра 1921. године.¹⁵

Сабор је одговорио јуна 1922. године прогласом у коме је нагласио да архијереји припремају јединствено законодавство. То је крајем 1922. обзнањено Пројектом закона о Српској православној цркви. Требало је да закон буде основа за израду црквеног

14. „Мишљење умољених од Св. Арх. Синода стручњака Слободана Јовановића и Димитрија Рошуа о Нацрту уредбе за устројство цркве“, Гласник СПП, бр. 19 од 1/14. фебруара 1922. године, стр. 307–308.

15. Гласник СПП, бр. 7 од 1/14. априла 1921., 97–102.

Устава. Чим се чуло за ово, дошле су примедбе и протести. У потоњим временима, архијереји су припремали Устав који би, као највиши законски акт у Цркви, омогућио њен живот у сваком погледу.¹⁶ Тај документ, међутим, држава није прихватила. Устав Српске правослвне цркве проглашен је тек 1931. године!

Тешко је утврдити зашто Пројекат закона о Српској православној цркви састављен у Патријаршији није прихваћен. Крајем 1923. године је састављена и друга верзија. Но, ни овај предлог крајем јануара 1924. није прошао у скупштинској процедури.¹⁷

Држава је још једним законом показала своју намеру: Краљевски Указ о саставу Великог Духовног Суда Српске православне Цркве проглашен је 28. фебруара 1921. године.¹⁸

Краљ Александар и Министарски савет су желели да свечано устоличење буде у Пећкој патријаршији 27. октобра 1922. године. Зато су припремили посебну законску одредбу. Има тврђења да су архијереји то сматрали сувишним јер је, по њиховом тумачењу, патријарх све почести и дужности примио у Београду, у Саборној цркви.

Тешко је утврдити зашто је Министарски савет свечаност још једном одложио, овај пут за Видовдан 1923. године.

У јавности је било више предлога где да се свечаност обави. Тако је познати историчар Станоје Станојевић предлагао да се то уради у Скопљу, објашњавајући то чињеницом да је у том граду уведен у патријаршијски трон први патријарх у време цара Душана Немањића.¹⁹

ПРОБЛЕМ ПАНАГИЈЕ

У међувремену су се догодиле неке споредне ствари које су, на неки начин, имале своје место у одређивању датума свечаности.

16. „Званично обавештење“ – Гласник СПП, бр. 11 од 1/14. јула 1921., 209–210.

17. Б. Гардашевић, Организационо устројство..., 47–48.

18. Гласник СПП, бр. 9 од 1/14. маја 1921., 129–130.

19. Бранко Петрановић, Историја Југославије 1918–1988, II, Београд, 1988, 33.

Патријарх Димитрије писао је 13/26. априла 1923. године министру вера подсећајући га да је, у договору с Министарским саветом, договорено претходне године да се организује устоличење у Пећи, али је то одложено. „Сада сам намеран, да као тамошњи Архијереј на сваки начин идемо у Пећ, а том приликом извршимо и одложено устоличење“. Зато је молио министра да се у Влади договоре и, ако желе да учествују у томе, да ту свечаност новчано обезбеде. Потом је подсетио на договор од прошле године, по којем је требало набавити панагију, „која би била Нама преда­та као символ патријаршијске власти, а доцније долазила у наслеђе свима патријарсима“. Напоменуо је да је материјал о овом предмету у Министарству вера. Истакао је да је у њему и нацрт панагије који је урадио радник Канцеларије краљевих ордена. На крају је замолио министра: „Ако се није одустало од првобитне намере односно ове панагије, молимо Вас, Господине Министре, да се заузмете да она буде на време готова“.²⁰

Патријархово писмо примљено је 1. маја у Министарству вера и заведено у протокол.²¹

Тешко је реконструисати шта се даље дешавало у случају панагије. По свему судећи, министар вера је обавестио председника Министарског савета Николу Пашића, а овај је о томе разговарао са министром грађевина. Министар грађевина овластио је Перу Ј. Поповића, начелника Министарства грађевина да припреми нацрт. Поповић је 3. августа 1923. одговорио Пашићу, пославши му нову скицу и молећи га да је одобри. На крају је питао ко ће одобрити израду и колики је рок за израду.²²

Судећи према белешци на полеђини овог писма, Пашић је тражио да га Поповић истога дана посети и да директно разговарају.

Начелник Општег одељења Министарства вера обавестио је 6. августа 1923. председника Министарског савета да је на једној од недавних седница решавано о томе „да се давно пројектована свечаност устоличења Њ. Светости Патријарха у Пећи одложи за

20. Писмо патријарха Димитрија, ПБр. 1205 од 13/26. априла 1923. министру вера – АЈ, 69, 2–2.

21. Писмо је заведено под бројем 4509 у протоколу Министарства вера – АЈ, 69, 2–2.

22. Писмо Пере Ј. Поповића, начелника Министарства грађевина, од 3. августа 1923, Николи Пашићу – АЈ, 69, 2–2.

Видовдан идуће године, пошто нису учињене никакве припреме за то за 13. септембар ове године“. Зато је тражио Одлуку Министарског савета како би о њој обавестио Синод.²³

Тешко ја казати како се питање устоличења даље одвијало. Може се претпоставити да је то била једна од тема седница Министарског савета.

Министар вера написао је тек 4. октобра на патријарховом писму од 13/26. априла 1923. године одговор и том приликом га обавестио да је устоличење од државног интереса и додао „да су сада опште прилике неповољне, да би устоличење Ваше Светости у Пећи могло бити изведено онако како то сам значајни акт изискује“. На крају писма предложио је одлагање за нека друга времена.²⁴

На основу писма Пере Ј. Поповића од 3. новембра 1923, упућеног министру вера, може се закључити следеће: министар вера је, на основу одлуке Министарског савета, тражио од Поповића да оде у Париз и тамо пронађе радионицу која ће направити панагију. Поповић је то и урадио и о томе обавестио министра вера: „Част ми је у прилогу поднети вам препис уговора који сам закључио са фирмом Аксос, и који је потврђен у нашем Посланству. Из истог уговора – поред осталих детаља – изволићете видети да сам успео добити, за одобрени кредит, све природно драго камење и прави бисер, и да је исплата тек по предаји панагије“.

У наставку писма Поповић је поменуо да је одобрени кредит у висини 400.000 динара што одговара око 80.000 француских франака, тј. онолико колико је договорена цена за израду панагије. Потом је нагласио да због нестабилности курса динара према франку, треба одобрити кредит у девизама.²⁵

Поповић је тих дана посетио и Николу Пашића и обавестио га о обављеном послу.²⁶ Тако је проблем панагије решен! Остао је проблем датума када је уручити патријарху.

23. Писмо начелника Општег одељења министарства вера, В. Бр. 9081 од 6. августа 1923, председнику Министарског савета – АЈ, 69, 232–358.

24. Писмо министра вера Тугомира Алауповића, В.бр. 1570 од 6. фебруара 1929., патријарху Димитрију – АЈ, 69, 232–358.

25. Писмо Пере Ј. Поповића, од 3. новембра 1923, министру вера – АЈ, 69, 2–2.

26. Писмо Пере Ј. Поповића, од 7. новембра 1923, министру вера – АЈ, 69, 2–2.

ПРИПРЕМА СВЕЧАНОСТИ У ПЕЊИ

Тешко је утврдити шта је спречавало устоличење патријархово. То се делимично може реконструисати и из следећег документа.

Синод је 17/30. јуна 1924. године писао министру вера: „Свети Архијерејски Синод у седници својој од 17/30. јуна т.г. узео је у разматрање и оцену предмет свечаности и устоличења Његове Светости Патријарха у Пећи. Констатовано је да је ово питање расправљао и Свети Архијерејски Сабор 5/18. октобра 1923. год. АСБр. 233 зап 11, а затим да су у Св. Синоду по одлуци зап Бр. 92 из 1923. год., по овом питању дали своја мишљења Његово Високопреосвештенство Митрополит Црногорско-Приморски и Његово Преосвештенство Епископ Битољски. На конференцији пак одржаној 16/29. т.г. са господином Министром вера Свети Синод сагласио се, да се свечаности у Пећи одрже 15/28. августа т.г.

Поводом свега овога Свети Архијерејски Синод је под горњим бројем одлучио:

Према ставу, који је у овом предмету заузео Свети Архијерејски Сабор у седници својој од 5/18. X 1922. год. о каквом устоличењу Његове Светости Патријарха у Пећи за сада не би могло бити говора, пошто овај Свети Архијерејски Синод не види разлога зашто би учинио нешто што би се противило интенцијама Светог Архијерејског Сабора. Према томе свечаности које се предвиђају у Пећи ваља тако уредити да се неби никако могле сматрати као устоличење. О овом известити Господина Министра Вера с тим да то саопшти одбору за Пећску свечаност, како би према горњем удесио програм свечаности у Пећи. За делегата Св. Арх. Синода за састав такога акта који ће његово Величанство Краљ предати Његовој Светости Патријарху приликом свечаности у Пећи изабран је Његово Високопреосвештенство Митрополит Господин Иларион.

На основу Синодове одлуке част нам је известити Вас о овоме с молбом на даљу надлежност“.²⁷

Тешко је утврдити шта је одговорено на ово писмо. По свему судећи, проблем свечаности био је једна од тема разговора краља Александра Карађорђевића и неког од министара.

27. Писмо Синода, Син. бр. 1823 и 1922 од 17/30. јуна 1924., министру вера – АЈ, 69, 2–2.

Патријарх Димитрије писао је 8/21. јула 1924. министру вера обавештавајући га да се слаже с предлогом да се свечано устоличење у Пећи обави на дан Успења Пресвете Богородице 15/28. августа текуће године. „Молимо Вас да о овоме обавестите и Његово Величанство Краља, са којим смо имали намеру и лично о томе говорити, али нисмо имали прилику да се са Њим састанемо. У исто време стављамо Вам на знање, да је и иначе потреба да се сазове Свети Архијерејски Сабор, па би добро било да тај сазив буде за дан устоличења Патријаршког у Пећи, како би том приликом могло донети извесне одлуке саборске, те да се на тај начин отпочне рад саборски у томе историјском месту.

Молимо Вас да се са овом Нашом намером изволите сложити и о томе Нас благовремено известити како би и Ми могли на време позвати Г.Г. Архијереје.

Пре позива Г.Г. Архијереја у седнице Саборске, позваћемо Г.Г. Архијереје чланове Светог Синода за 16/29. јули у Београд, те да се са њима споразумемо о појединостима ове свечаности, а у то време могли би Нам и Ви доставити ако би било каквих измена у вези са овим од стране Краљевске Владе или Његовог Величанства Краља²⁸.

У доступним архивама нема одговора на ово писмо.

Тешко је утврдити када је формиран „Државни одбор за припрему и извођење државно-црквених свечаности у Пећи”. Исто тако тешко је казати колико је одржао седница. По сачуваној архиви Министарства вера први састанак одржан је 4. августа 1924. године са почетком у 16 часова. Присуствовали су: из Министарства вера Драгољуб Јањић, начелник и Божидар Д. Лукић, инспектор, из Синода митрополит Иларион, из Патријаршије протојереј Михаило Поповић, председник Духовног суда, из Министарства војног пуковник Милорад Петровић, из Министарства грађевина Јован М. Обрадовић, инспектор, из Министарства просвете Светислав Стефановић, помоћник министра, из Министарства унутрашњих послова Васа Лазаревић, начелник, из Суда општине града Београда кмет Никола Бесарабић, из Пешадијског пука Краљеве гарде пуковник Љубомир О. Максимовић, из Ко-

28. Писмо патријарха Димитрија, П.Бр. 1895 од 8/21. јула 1925., министру вера – АЈ, 69, 2–2.

њичког пука Краљеве гарде потпуковник Ратко Ракетић и деловођа Богољуб Поповић, секретар Министарства вера.

Састанак је отворио министар вера објашњавајући значај предстојећих свечаности. Потом је председник Одбора митрополит Иларион тражио од Божидара М. Лукића, инспектора Министарства вера да изложи садржај прославе.

„Пројектована свечаност у Пећи је завршни део васпостављања Српске Патријаршије и избора и устоличења Патријарха васпостављене Патријаршије. На њој има његова Светост Патријарх бити по државном обичају уведен од стране Његовог Величанства Краља у стари сто Српских Патријарха, који је у манастиру Патријаршије у Пећи. Тај акт је у исто време и дужан пијетет и поклоњење старим Српским Патријарсима, тим великим синовима нашега народа чија је улога у животу нашега народа како за време старе Српске Државе, тако и још више по њеној пропасти била тако велика и светла.

На тај чин црквени у исто време је и државно-политички акт, који се има извести по древном церемонијалу, јер његова Светост Патријарх и поред тога што је у пуним државно-црквеним функцијама свога звања, тим актом испуњује и формалне захтеве древног Патријаршиског церемонијала и чини неку врсту канонске визитације из тих крајева, који су за нашу народну историју тако пуни значаја. Тога ради за ову чисто црквену свечаност везују се и народне манифестације у циљу да народу нашем тих крајева после петстогодишњег ропства преставе садању моћ и животну будућност наше државе.

За што успелије извођење свега овога, имају сва Министарства у кругу својих надлежности хитно учинити све, у коме их је циљу Министарство Вера већ ангажовало.

У погледу церемонијала и државног и црквеног, Министарство Вера ће са Патријаршијом учинити све да ова свечаност буде најбоља манифестација садање наше државне моћи и у исто време изрази дужан пијетет према нашој историјској прошлости.

За оправку путева, рестаурацију манастира: Патријаршије и Високих Дечана као и њихових конака, и за извођење ове свечаности Министарство вера имаће на расположењу 500.000 динара.

Главни моменти свечаности имају се извршити у Пећи на дан 28. августа ове године. Поред тога има се ићи у Дечане на покло-

њење моштима Св. Краља Српског Стефана дечанског, а после тога преко Ђаковице у Призрен где ће се на месту где је по предању сахрањен Велики Цар Српски Душан одржати помен овоме осниваоцу Српске Патријаршије.

Месни Одбор у Пећи побринуће се у погледу станова и свега оног у колико је та варош ангажована и њен углед и национална свест то диктује.

Образујући Државни Одбор Господина Министар вера хтео је да Одбор овој свечаности да виши историјски значај, који се неће свести само на државне и црквене природе. Ради тога на Одбору је да спреми:

1. Историјску повељу, коју ће Његово Величанство Краљ прочитати приликом увођења Његове Светости Патријарха у сто, и при предаји скупоцене панагије;

2. Популарну и научно-историјску студију о овом акту;

3. Утврдити државно-црквени церемонијал за свечане момен-те устоличења Патријарха;

4. Извршити обнављање ставропигије манастира Патријаршије;

5. Одржати историјске седнице Светог Архијерејског Сабора Српске православне Цркве у храму манастира Патријаршије у Пећи, ради одавања признања раду минулих поколења и њихових великих црквених вођа у историји нашег народа и ради избора нових архијереја на упражњене епархије.

ППуковник Ратко Ракетић предлаже да се Маршалу Двора пошаље програм свечаности на увиђај и упознавање Његовог Величанства Краља ради утврђења часа доласка Краљевог у Цркву у Пећи.

Начелник Васа Лазаревић обећава да ће још колико сутра издати потребна наређења да се нужне припреме у колико се тангирају са његовим Министарством учине.

Пуковник Љубомир Максимовић и ппуковник Ратко Ракетић обећавају да ће своје војнике спремити за извођење соколских и витешких игара.

Пуковник Петровић не може ништа позитивно ни рећи ни обећати док не реферише о свему Господину Министру Војном. Предлаже да се расправи питање из кога кредита треба да се плати бензин и транспорт аутомобила.

Кмет Душан Бесарабић обећава да ће из Београдске општине издејствовати да се за ову свечаност позајми потребан декор у заставама и др.

Протојереј Михаило Поповић објашњава да су у свима местима на путу до Пећи још раније образовани Одбори за дочек и да за сада само треба да се исти обнове и упознају са програмом свечаности како би државни Одбор лакше извео потребне припреме. Исто тако предлаже да се телеграфски позове г. протојереј Стеван Димитријевић, професор, да би нас као добар познаваоц прилика у Јужној Србији припомогао Одбору својим упутима.

Поред овога сви су чланови Одбора дискутовали о разним сродним питањима и сложили су се да на идућој седници донесу детаљне одлуке око припреме за извођење ове свечаности²⁹.

Наредна седница Одбора одржана је сутрадан у 17 часова. Присутствовали су исти и Милан Ђорђевић начелник из Министарства Пошта и телеграфа и Светолик Лукић инспектор Министарства саобраћаја.

Састанак је отворио председник митрополит Иларион прочитавши записник седнице одржане претходног дана. Потом је говорио Божидар Д. Лукић: „Г. Лукић реферише да је предузео потребне кораке да се из Патријаршије и Богословије у Карловцима трпезаријско-кухињски прибор као и потребне ствари за ову свечаност узму на послугу. Исто тако реферише да је позвао проту Стеву Димитријевића да дође у Београд и присуствује седницама Одборским. Извештава уједно да је кредит од 500.000 динара од стране Министарског Савета одобрен.

Затим се прешло на решавање кога принципијелно треба на ову свечаност позвати. Решено је да се број званица протегне до 300.

Пуковник г. Љуб. Максимовић пита ко ће за оволики број да да исхрану.

Инспектор г. Лукић одговара да ће се за црквене великодостојнике и њихову пратњу храну дати Патријаршија, а за цивилне госте храна ће се набавити из државног кредита.

Начелник г. Васа Лазаревић реферише да је дознао да у Пећи ни у ком случају нема више места него за 100 лица за преноћи-

29. „Протокол седнице државног одбора за припрему и извођење државно-црквене свечаности у Пећи“ од 4. августа 1924. године – АЈ, 69, 2–2.

ште. У Дечанима вели да има нов конак у коме би се могло сместити Њ. В. Краљ или Дипломатски Кор. Са аутомобилима г. Лазаревић каже да ће ићи много лакше, јер тамо их има доста приватних, путеви су готово сви добри за саобраћај а од Пећи до Дечана је пут чак и одличан. Једино пут између Рудника и Митровице рђав је и у колико је то могуће, оправихе се. Сумња да је кредит од 600.000 динара за ову свечаност довољан.

Инспектор Боже Лукић каже да му је познати да у Пећи нема довољно кревета, али да ће се из Богословије Карловачке и Призренске узети око 400 кревета и исто тако набавихе се и довољан број великих шатора за размештај тих кревета. Пита пуковника г. Петровића да ли би Министарство Војно хтело дати војничке касарне на употребу.

Пуковник г. Петровић одговара да ће радо уступити војничке касарне само ако су војници смештени у бивак.

Претседник Митрополит г. Иларион у име Синода обећава да ће из Патријаршије дати масти, брашна, кромпира, лука, шунке, сира, саламе, ракије, вина, чаша и др. што је потребно за банкет од 300 лица.

Да би се радови око припрема за извођење ове свечаности што брже и лакше извели државни одбор подељен је у 5 секција и то:

1. Секција за обезбеђење: Начелник пуковник г. Милорад Петровић и начелник Васа Лазаревић.

2. Секција за саобраћај: инспектор Светислав Лукић и начелник Милан Ђорђевић.

3. Секција за исхрану и станове: начелник Драгољуб Јањић, начелник Васа Лазаревић, инспектор Божидар Д. Лукић и пуковник Љуб. С. Максимовић.

4. Секција за прикупљање свега материјала: помоћник министра г. Др. Светислав Стефановић, начелник Драгољуб Јањић и потпуковник Ратко Ракетић.

5. Секција за техничке радове: начелник Уметничког одељења Министарства просвете г. Риста Одавић, начелник пуковник Милорад Петровић, др. Милоје Васић, инспектор Божидар Лукић, инспектор Јован Обрадовић и кмет Никола Бесарабић.

После овога прешло се на питање о набавци саобраћајних средстава и начелник г. Милан Ђорђевић каже да Министарство

пошта има у Пећи 5 поштанских аутомобила који се могу ставити на расположење одбору.

Инспектор г. Лукић каже да Министарство саобраћаја може дати само два аутомобила.

Начелник г. Милан Ђорђевић истиче да је најважније питање ко ће да плати бензин и предлаже да по пола приме Министарство Пошта и Војно.

Пуковник г. Љуб. Максимовић одговара да Министарство Војно има места да плати дневнице за официре и за издржавање трупа и да је незгодно да на себе прими и исплату бензина.

Помоћник Министра г. Др. Св. Стефановић затим предлаже да сва Министарства траже повећање кредита за бензин пошто Министарство вера не може више да добије.

Поред овога расправљано је још о појединим питањима, али за решење истих стављено је да то буде на идућој седници.

Седница је закључена у 8 часова у вече и заказана друга за 8. август 1924. године³⁰.

Трећи састанак одржан је 8. августа 1924. на истом месту и истом саставу као са претходне седнице. Нови је био протојереј Стеван Димитријевић.

„Седницу је отворио Претседник у 4 часа по подне и одмах позвао делегате појединих Министарства да поднесу извештаје шта су у својим подручјима учинили.

Начелник г. Васа Лазаревић реферише да је Г. Министар Унутрашњих Дела под ДЗБр. 7242 од 6 августа тек. године издао хитна наређења свима полицијским властима да поводом ове свечаности учине све што је потребно како би извођење самога церемонијала, тако и за обезбеђење путева. Сви ће они стајати директно под упутствима његовим. Каже да нема потребе да се ма какви захтеви у овом правцу више чине Министарству Унутрашњих дела било од Министарства вера или Државног Одбора.

Пуковник г. Милорад Петровић извештава да су и од стране Министарства Војног издата потребна наређења за обезбеђење путева а исто тако наређено је и које ће јединице присуствовати

30. Исто. „Протокол седнице државног одбора за припрему и извођење државно-црквене свечаности у Пећи“ од 5. августа 1924. године – АЈ, 69, 2–2.

свечаностима. Сви слободни а исправни аутомобили тамошњих Армијских Области ставиће се на расположење.

Инспектор г. Светислав Стефановић каже да је питање превоза гостију у Министарству Саобраћаја решено. Ако се због броја учесника не би могли искористити редовни возови, онда ће се пустити за госте специјални воз. Затим излаже ред вожње који изгледа овако:

23. августа имао би поћи воз из Београда у 7 часова и стићи у Ниш у 16,55 часова. У Нишу би се задржао до 20,40 часова а тада би кренуо за Скопље где би стигао 24. августа у 4,30 часова. Из Скопља би се пошло 24. августа у 6,40 часова и стигло би се у Митровицу у 12,40 часова.

Исти овај ред вожње биће и за специјални воз којим ће 24. августа из Београда поћи Представници највиших институција, Корпорација, Народни Посланици, Београдско Певачко друштво и др.

26. августа поћи ће из Београда специјалан воз за Владу и Дипломатски Кор.

За превоз аутомобила и других ствари које се носе у Пећ за свечаност пустио би се специјалан теретни брзи воз који би могао да пође из Београда 21. августа у 8,25 часова и имао би око 30 вагона. Овој композицији би се прикључили вагони који се имају напунити у Сремским Карловцима и који имају поћи из Срем. Карловаца 18. августа како би 20. августа већ били у Београду, а 21. августа са специјалним теретним возом кренули даље. Затим, моли да му Одбор стави на расположење тачан списак лица који ће као званице или извођачи ове свечаности путовати, како би према томе учинио распоред и вагона и самих места. Исто тако да му се да и списак оних лица који полазе са других станица, ради издавања наређења у томе правцу.

Државни Одбор примио је овај реферат к знању и распоред путовања одобрио.

Начелник г. Милан Ђорђевић реферише да ће Министарство Пошта за време свечаности поставити у Пећи директну Хјузову телеграфску везу са Београдом. Исто тако биће и телефонска директна веза. У случају да извесни Државни и Црквени функционери захтевају да им се пошта њихова редовно доставља, онда ће се за таква лица у затворима пошта из Београда одмах слати у

Пећ и даље уз пут. Благовремено јавити Министарству Пошта списак таквих лица којима пошту треба слати.

Инспектор г. Јован М. Обрадовић реферише да је Министарство Грађевина наредило да се путеви којима ће проћи свечана поворка, поправе у колико је то због кратког времена могуће. Храм у Патријаршији апсолутно се не може поправљати сада, него ће се привремено спремити да се ова свечаност може у њему обавити.

Прота г. Стеван Димитријевић предлаже да се преко реке Бистрице начини провизорни мост јер се у противном река мора газити.

Инспектор г. Јован Обрадовић прима к знању ово и обећава да ће се мост направити.

Инспектор г. Божидар Д. Лукић затим реферише да је министарство вера телеграфским путем наложило Митрополиту Скопљанском, Епископу Рашко-Призренском, Духовним Судовима у Нишу и Скопљу, да за ову свечаност припреме све што је потребно као: образовање Одбора за дочек, приређивање закуски и др. Исто тако умољено је Друштво Црквеног крста да за ову свечаност стави на услугу шаторе, ручну апотеку и аутомобиле. Добивен је одговор од Друштва да ће моћи дати 5 великих шатора које само треба Одбор да монтира и прегледа, затим ће ставити на расположење и потребне лекове за једну ручну апотеку. Аутомобиле нема, те их не може ни дати.

Даље реферише да је разговарао са шефом гараже Министарства Саобраћаја и да му је он обећао да ће за свечаност ставити на употребу Одбору 20 аутомобила са 120 седишта.

Прота г. Михаило Поповић подноси понуду Марковића и Павловића из Београда за звона, који нуди цену од 1 кгр. 85 динара. За прибор, круну, клатно, лагере тражи још 20% од вредности звона. Гравирана слова ставиће по 3,50 динара од једног слова. Намештање и подизање звона на торањ наплатиће по рачуну коштања. Цене се рачунају франко магацин.

Председник Господин Митрополит Иларион чита другу понуду за звона Саве Лозанића из Београда, који тражи од једног килограма 75 динара. Прибор (масивни) 15 динара по килограму, Натпис од слова 1 динар. Цена се рачуна франко Београдска Станица. Рок испоруке је 8 дана по пријему налога. Гаранцију даје за 20 година за издржљивост и чист зуб.

Затим се прешло на расправљање о пријему понуда и РЕШЕНО ЈЕ: да се код Симе Лозанића поруче три звона акорда Ц, дура и то: једно од 250 кгр. звук С., друго од 152 кгр. звук Е., и треће од 75 кгр. звук Г. Чланови Државног Одбора гг. прота Михаило Поповић, Јован М. Обрадовић и Никола Бесарабић овлашћени су да изврше поруџбину и пријем ових звона.

Пуковник г. Љубомир Максимовић говори о томе да је врло важно решити одмах и питање исхране. Предлаже да се купе велике гвоздене платне, које ће на уздигнутим шпоретима поставити за кување, пошто у Пећи нема великих шпорета. За хлеб предлаже да се ступи у директну погодбу са пекарима од којих захтевати да до 1.000 кгр. брашна које ће им Одбор дати испеку и даду Одбору 1200 комада хлебова од 1. кгр, разуме се да со, дрва и радна снага буде њихова. Затим предлаже да се из Патријаршије у Сремским Карловцима за ову свечаност понесе: 60 комада младих прасади, довољан број јаја, 100 комада пилића, 3 телета, довољно цвекли за салату, 200 кгр. масти, 10 качица сомборског сира, 200 кгр. кромпира, 50 комада гусака, 50 ком. пловки, 30 комада шунки, 60 кгр. саламе, 300 кутија сардине и сардела, 50 кгр. грожђа, 100 кгр. шећера, 2.000 кгр. брашна за хлеб, и 50 кгр. за мешење, 1.000 флаша дезертног вина, 10 хектолитара белог вина, 5 хектолитара црног вина, 500 флаша шампања, 100 литара ракије, 20 флаша разних ликера, 20 флаша коњака, 50 лит. зејтина, и друго што је предвиђено а потребно и у Патријаршији га буде било.

Исто тако набавити и 10.000 комада цигарета Вардар, 12 хектолитара пива, 10 карбитских лампи и 200 кгр. карбита, 10 метара дрва.

Из плавског језера (Дрим) набавити рибе, а јегуље из манастира Девича.

У Пећи испећи 10 волова и 20 овнова за народ. Печење треба ово да прими на себе општина Пећска.

Затим предлаже јеловник, који од прилике треба овакав да буде:

Ручак: ладна јела, буљон, рагу од телетине, печења разна са салатом, колачи за вино, сир, воће.

Вечера: чорба од ситнежи, ђувеч или пуњене паприке, разно печење са салатом, колачи, сир и воће.

Државни одбор примио је к знању и са предлогом се слаже и

одобрава га. А делегат Св. Арх. Синода господин Митрополит Иларион обећао је да ће се све што се тражи из Патријаршије у наведеној количини дати.

Инспектор Божидар Лукић после овога вели да ће Богослови најстаријих разреда богословије у Призрену послуживати госте, а да ће се из Патријаршије послати довољан број куvara и остале услуге.

У исто време реферише да је Министарство Народног Здравља известило: да је издало потребна наређења да се учини распоред државних лекара у Скопљу, Приштини, Митровици, Пећи, Призрену и Урошевцу и да се исти имају ставити на расположење гостима за пратњу свакога транспорта. Они ће понети потребан санитетски и завојни материјал. Исто тако наређено је да се стави на расположење један велики и један мали санитетски аутомобил и један мали из Призрена. Великих шатора нема али се може дати 10 малих шатора на употребу. За пријем шатора упутити људе апотекарском Одсеку Министарства Народног Здравља.

После свега овога државни Одбор решио је да прота г. Стева Димитријевић спреми за публикацију свечану споменицу на овај велики чин. Затим, да се умноже фотографије Српске Патријаршије, манастира Вис. Дечани и појединих момената око васпостављања Патријаршије у колико их за сада у Министарству Вера има.

Седница је закључена у 7:30 часова увече.

Идућа седница заказаће се накнадно³¹.

„Гласник“ службени лист Српске Православне Патријаршије донео је 1/14. августа 1924. „Програм прославе устоличења његове Светости Патријарха Димитрија као Архиепископа и Патријарха Пећског“. Прва реченица гласила је: „Министарски Савет усвојио је предлог Министарства вера, Православног одељења ВБр. 14192 од. 1. августа 1924. о програму и другим модалитетима прославе устоличења Његове Светости Патријарха Димитрија као Архиепископа и Патријарха Пећског“.³²

Да је већина архијереја прихватила интронизацију у Пећи потврђује и текст „Значај пећске интронизације“ уредника протоје-

31. Исто. „Протокол седнице државног одбора за припрему и извођење државно-црквене свечаности у Пећи“ од 8. августа 1924. године – АЈ, 69, 2–2.

реја Милоша Паренте, објављен 16/28. августа 1924. у Гласнику Српске Православне Патријаршије, у рубрици „Неслужбени део“. У највећем делу текста, Парента је дао приказ историјата интронизације започевши га речима о цару Душану Немањићу и патријарху Јоаникију (Јанићију), наставио о времену турске владавине и значају Пећке патријаршије као стуба око кога се окупљао српски народ: „Па где је био стожер саме Српске Цркве? Био је у Пећској Патријаршији. Главну црквену и народну бригу водили су, најтеже непријатељске навале претрпели су у црним данима славни Пећски Патријарси. Њихова брига и њихов терет био је повећан не само примањем на себе свих старања, која су до пропасти Државе носила државна власт, него и великим проширењем њихове јурисдикције. Ширењем турског господства ширила се и јурисдикција Пећске Патријаршије тако да је скоро сав Српски Народ православне вере постепено потпао под њену власт. Стара српска Држава није успела да уједини у једно државно тело све српске крајеве. Српска Пећска Патријаршија ујединила је скоро све српске крајеве у једно црквено-народно тело. Српска је Пећска Патријаршија утрла тако пут црквеном и државном уједињењу целог Српства, које је навео највећи у нашој повести српски нараштај Мајке Србије за Балканског и Светског рата“.

„Слава и сјај српског Царства обновљени су. Српска је Патријаршија успостављена. На Душанову престолу седи Краљ Александар, велики син Краља Петра Великога, ујединиоца нашега троименога народа и створца наше велике Краљевине. На престолу светога Саве и Пећских Патријарха седи први Патријарх успостављене Патријаршије, достојан њихов наследник Димитрије“.

Парента је на крају закључио: „Интронизација има да буде у првом реду и главним начином чин народнога пијетета, признања и захвалности према старешинама Пећске Патријаршије, Цару Душану и Сабору српских епископа и великаша у Скопљу, пак према Српској Православној Цркви, српским Архиепископима и Патријарсима, ради непроцењивих и бесмртних заслуга, које су стекли за Српски народ и српску Државу, за српски васкрс и препород, за данашњу велику Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. Интронизација има на другом месту значај свечаног запечаћења

уједињења Српске Цркве и проглашења Српске Патријаршије, која је у основи успостава Пећке Патријаршије“.³³

И римокатолици града Пећи су желели да дају великој свечаности свој допринос. Због тога је Жупни уред у Пећи 12. августа 1924. писао Министарству вера молећи да му, у што је могуће краћем времену, одобре кредит у износу од 25.000–30.000 динара, на име трошкова посетилаца странаца којих ће бити у Пећи тога дана.³⁴

Судећи по службеној белешци насталој 16. августа после пријема и завођења писма у деловодни протокол Министарству вера, одобрено је само 5.000 динара.³⁵

Београдско Певачко Друштво саставило је 15. августа 1924. списак својих чланова који ће учествовати на свечаности у Пећи и упутило га Министарству вера.³⁶

Министарство вера саставило је 15. августа 1924. распис поводом свечаности у Пећи и упутило га на много адреса:

„Господине,

Чином свечаног успостављања Српске Православне Патријаршије, извршеног на дан Сабора Српских просветитеља и учитеља – 12. септембра 1920. године и избора Првог Патријарха Српске Патријаршије, извршеног на дан Стевана Милутина Краља Српског – 12. новембра 1920. године – Држава је наша извршила један епохалан историјски акт не само у животу Српске Православне Цркве, већ и у животу Наше Велике Краљевине.

Како су први Патријарси, били и архиепископи Пећски, то национална и црквена прошлост диктују, да се тој древној Патријаршији, а у знак пијетета и према нашим великим и доблесним Патријарсима, чија је улога у животу нашег Народа како за време живота старе српске државе, тако и још више по пропасти њеној – тако велика и светла, учини нарочито и свечано поклоњење, у коме би узео учешћа, не само Његова Светост Патријарх, Краљевска Влада и Народно Представништво, већ и сама Круна.

33. Гласник СПП, бр. 16 од 15/28 августа 1924., 242–244.

34. Писмо римокатоличког жупника о. Филипа Полића из Пећи, Бр. 124 од 12. августа 1924., Министарству вера – АЈ, 69, 2–2.

35. Службена белешка на писму римокатоличког жупника о. Филипа Полића – АЈ, 69, 2–2.

36. Писмо Београдског Певачког Друштва, од 15. августа 1924., Министарству вера – АЈ, 69, 2–2.

Та свечаност је стварно завршни део великог чина васпостављања Српске Православне Патријаршије и избора и устоличења првог Патријарха васпостављене Патријаршије, која је укинута 13. децембра 1766. године од стране Султана Мустафе III.

На тој свечаности његово Величанство Краљ има по древном обичају, увести Његову Светост Господина Патријарха у стари сто српских Патријарха, који је у манастиру Патријаршије у Пећи.

Тај црквени чин, у исто време је и државно-политички акт, који се има извести по државном церемонијалу, јер Његова Светост Господин Патријарх, и поред тога, што је *de facto* у пуним државно-црквеним функцијама свога звања, овим актом испуњује и формалне захтеве државног патријаршијског церемонијала, који се овим оживљује и истовремено врши канонску визитацију тамошњих крајева који су за нашу народну историју тако пуни значаја.

Уз чисто црквени чин везују се народне манифестације у циљу, да се народу тамошњих крајева представи садашња снага и живот на будућност наше Државе. А у исто време, да се овим потезом да и виши историјски значај.

У име Краљевске Владе част ми је и Вас позвати да изволите узети учешћа на овој државно-националној и црквеној свечаности.

Легитимација за вожњу железницом до одређених места, доставља Вам се уз ову позивницу.

На пут би се имали кренути из Београда на дан... августа т. године у ... часова.

За учеснике на овој свечаности предвиђене су на лицу места и одобрене могуће олакшице у погледу исхране, стана и превоза.

Извештавајући Вас о овоме, мени је част и овом приликом уверити Вас о своме особитом поштовању“.

На крају расписа је била и напомена: „На случај немогућности учествовања на овој свечаности известити Министарство Вера најдаље до ... августа т. год. уз повратак легитимације за вожњу“.³⁷

Уз овај распис налазила се и легитимација за повлашћену вожњу железницом до Косовске Митровице и обратно, у времену од 18. до 27. августа за одлазак и од 29. августа до 5. септембра 1924. за

37. Распис Министарства вера, ВБр. 14192 од 15. августа 1924., потписао заступник министра вера министар просвете Антун Корошец – АЈ, 69, 2–2.

повратак Легитимација је важила „за И класу свих возова осим Оријент експреса...“, с правом на бесплатан пртљаг до 30 кгр³⁸

Министарство вера 20. августа 1924. је писало управнику Народног позоришта да „му се по доносиоцу овога акта на престојећу свечаност у Пећи изволи издати: Партитура са штимовима за хор и оркестар за комаде Зидање Раванице и потребан декор за овај комад“³⁹

Истога дана, 20. августа, Министарство вера добило је од Фабрике пива И. Бајлони С. из Београда осам буради пива од по 50 литара „на име поклона ове фабрике Државном одбору за предстојећу свечаност устоличења Његове Св. Господина Патријарха у Пећи“⁴⁰

Фото атеље „Венус“ из Београда, Краља Милана 69, понудио је министру вера: „Као професионални фотограф и власник престоничког атељеа Венус, нудимо Г. Министру Вера за ресорно министарство, да прикупимо и у целости предамо један албум са 100 (сто) најквалитетнијих и најинтересантнијих фотограф. снимка које би смо снимили приликом свечаности – за коју тражимо, поред тога што ће се наш апарат уживати привилегије госта и слободно кретање у свим правцима суму од 3.000 дин као накнаду за материјал који морамо утрошити и још 500 (пет стотина) дин. као скромну дневницу апаратуру за време од неколико дана које ће провести на путу“⁴¹

Министарство вера планирало је да свечаност у Пећи буде снимљено филмском камером. Зато се обратило 17. августа 1924. Министарству војске и морнарице. Одговор је написан после два дана у Оперативном одсеку Ђенералштабног одељења и у њему се решило да се „пешад. капетан II кл. Михаило Михаиловић, на служби у Војном Географском институту, стави на расположење Ми-

38. Легитимација Министарства вера, ВБр. 14192 од 15. августа 1924. године – АЈ, 69, 2–2.

39. Писмо Министарства вера, ВБр. 14192 од 20. августа 1924., управнику Народног позоришта – АЈ, 69, 2–2.

40. Реверс о примопредаји пива за свечаност у Пећи између Фабрике пива Игњата Бајлонија из Београда и једног радника Министарства вера од 20. августа 1924. године – АЈ, 69, 2–2.

41. Писмо власника фото-атељеа „Венус“ из Београда, министру вера – АЈ, 69, 2–2.

нистарству Вера у циљу извођења кинематографских снимања свечаности“. У наставку је објашњено да сви трошкови капетана Михаиловића падају на терат Министарства војске и морнарице.⁴²

Тешко је утврдити колико је особа позвано на свечаност у Пећ. Тешко је, међутим, утврдити и колико позваних није дошло јер је било много отказа из разних разлога.

Ђорђе Вајферт обавестио је 22. августа министра вера да му је веома жао, што и поред најбоље воље, не може доћи на свечаност. Уз писмо је вратио и легитимацију.⁴³

Реис-ул-улема за Босну и Херцеговину обавестио је 22. августа Министарство вера да му „није могуће из фамилијарних разлога присуствовати свечаности“ па враћа легитимацију за вожњу.⁴⁴

Док су неки позвани гости отказивали долазак у Пећ, Кабинет председника Министарског Савета писао је 22. августа 1924. Кабинету Министарства вера да „изволи позвати на свечаности у Пећи г.г. Степу Степановића и Петра Бојовића, војводе као и г. Пају Јовановића, нашег познатог сликара, који је радио, поред осталог, и Крунисање цара Душана”.⁴⁵

Истога дана војвода Степан Степановић написао је својом руком одговор да није у могућности да путује у Пећ.⁴⁶

Пут патријарха Димитрија од Београда до Пећи протекао је овако:

„Његова Светост Патријарх Димитрије, пре него што ће се 23. овог месеца кренути на овај значајан и вековима од српског православног народа очекивани пут, свратио је са преосвећеним Архијерејима и свештенством и сапутницима у Београдску Саборну Цркву на молитву за благословено и успешно путовање. Од Саборне Цркве је Патријарха и Архијереје колима отпратило

42. Писмо Оперативног одсека Ђенералштабног одељења Министарства војске и морнарице, Ђ.Бр. 32.788 од 19. августа 1924, Министарству вера – АЈ, 69, 2–2.

43. Писмо Ђорђа Вајферта из Београда, од 22. августа 1924, министру вера – АЈ, 69, 2–2.

44. Писмо Реис-ул-улема за Босну и Херцеговину, Број 848/1924 од 22. августа 1924, Министарству вера – АЈ, 69, 2–2.

45. Писмо Кабинета председника Министарског Савета, Бр. 1722 од 22. августа 1924, Кабинету Министарства вера – АЈ, 69, 2–2.

46. Писмо војводе Степана Степановића од 22. августа 1924, министру вера – АЈ, 69, 2–2.

свештенство на железничку станицу, где их је дочекало остало Београдско свештенство и испратило у 7 часова пре подне.

На свима железничким станицама било је народа са свештенством и представницима власти који је поздрављало седог поглавара и са раздраганим осећањима пожелео му сретан пут у Пећ, Хранилиште Св. Моштију великих јерарха Српске цркве и главни духовни стожер нашег народа у току многих векова. Његова Светост је свима поделила благослов и пожелела свако добро од Бога.

Нарочито је срдачан поздрав и испраћај био на раковичкој постаји од стране монашке школе и народа и у Младеновцу, Паланци, Великој Плани, Лапову, Ћуприји, Параћину и Нишу. И на даљим станицама и ако је било већ дубоко у ноћи, изашло је много народа. На свима црквама у близини железничке пруге звонила су звона, а негде пуцале и прангије, тако да се овај пут може назвати тријумфалним одавањем народног поштовања великом историјском чину Српске цркве, која се обнавља после толико векова.

У једанаест и по часова ноћи воз је стигао у Владичин Хан, где је Његова Светост са два протојереја и ђаконом сишао ради свраћања у Сурдулицу и учествовала у сутрашњој тамошњој свечаности преноса костију мученика, што их је дивљаштво Бугара за време окупације мучки и без узрока и избора ту поубијало. Дирљив је за главни пут Патријархов и спремање Пећских свечаности за дух и карактер Српске Цркве, њеног свештенства и символичан би приказ кад у тужној поворци коју са представницима Владе и својим народом представљеним у изасланицима из целе земље народом, преине Њихова Величанства Краљ и Краљица, на челу 10 сандука са костима Сурдуличких мученика, свештеници носе први са остацима побијене своје сабраће, који, истински народно пастири падоше на пољу своје службе цркви и народу заједно са паством својом.

Овај потресајући приказ дошао је као увод у Пећске и Призренске свечаности, да би потсетио како је данашњој слави народа нашег и цркве Његове претходило пожртвовање до мучеништва.

Архијереји и остали сапутници Његове Светости продужили су пут за Скопље. Тамо су у разгледању споменика из наше славне прошлости и других знаменитости града сачекали Његову Светост.

Више него свечани био је дочек и испраћај Његове Светости у Скопљу. Од раног јутра, 25. ов. месеца журили су Скопљанци из града и околних села на Жељезничку станицу да виде, поздраве свога Патријарха и појеле му срећан пут. Интересантна слика Душанових Скопљанаца, која се отпочињала са претставницима разних сталежа и корпорација, а у средини својој имала официјелни хор, ступ Отахбине наше завршавала са групама сељана и сељанки из Скопске Црне Горе и Братије Скопске у живописном оделу њиховом. Кад је седи Патријарх обилазио, поздрављао и благословљао ове поносне групе живота и снаге што је никла из крви и мучеништва, сама по себи дошла је помисао на Душанов Сабор у Скопљу и проглас Прве Патријаршије на њему. Душевна наслада због у потпуности обновљене старе славе изазвао је сузе радоснице и у искреном клицању отпраћен је у осам ипо часова са Патријархом, Архијерејима и осталим путницима њиховим. И без тога усхићене и путнике и домаћине одушевљавала је наизменична песма Скопског Певачког Друштва и Војне Музике за време, док је Његова Светост обилазила групе народа, које су прекриле велики станични простор поздрављао се, благосиљао и очински поздрављао са појединцима у разговору са занатлијама кад су га поздрављали са поносом је казао, да је и он раднички син.

За то време свога бављења у Скопљу путници су били гости предусретљивих Скопљанаца похвала је толеранција скопских муслимана и мојсијеваца, чији су верски представници са великим бројем својих једноверних дошли да поздраве Његову Светост и појеле му срећан пут.

У Качанику, Урошевцу, а нарочито у Липљану и Приштини изашао је велики број и православних и муслимана а групе њихове нарочито су симпатично украшавале појаве нових насељеника по Косову, који својим разноликим оделом почињу да му дају слику опште изложбе свију крајева нашег народа.

У Митровици је дочек био величанствен. Са литијом и уз учешће огромних маса школске деце, грађанства, официра и чиновника отпраћена је Његова Светост у цркву, где је одржана кратка молитва за Његово Величанство Краља и његов Дом и за Његову Светост Патријарха и његову Сабраћу Архијереје.

На крају је Патријарха поздравио прота Анђелко Нешић нашто је Његова Светост молитвеним отпоздравом благосло-

вио град и његове житеље, пожелев им мир и напредак у дому и раду, као и цветање овог симпатичног и од велике будућности града на утоку Ситнице у Ибар, кључу Косова Поља. Дочек се завршио закуском у Команди Места уз најгостољубивију предусретљивост здружених домаћина, госпoде официра и грађана.

Како овде, у Митровици тако и у Урошевцу нису се делила од народа и наша браћа католичке вере него су са својим свештеницима на челу срдачно дочекивали и испраћали Његову Светост.

Из Митровице се у 3 1/2 часа по подне кренуло аутомобилима за Пећ и прошло кроз читави низ славолука у местима Клини, Руднику, Ђураковцу, Добруши и Витомирици. Код свију је био одбир народа нашег у лепој старинској ношњи која се свакојако није изменила још од времена старих Патријарха наших. Пријатност и насаду од посматрања оне живе старине и помисао на срећно доба, у коме је и више и ниже редове нашег народа подједнако красила, зачињавале су с лепотом и изазовље најдирљивијих радости група досељеника из Црне Горе и њихова лепа нова насеља која се виде већ и у Ђураковцу, али су нарочито уресиле Добрушу и Витомирицу. Срдачни усклици своје духовном поглавици оних старих и младих пионира за повраћај питомој Метохији и некадашњег етничког значаја њеног за наш народ, гањавали су до суза. Благосиљања седог Патријарха нека им помогну и на новом економском пољу тешка и пожртвоване службе своје роду, као што су им некад благослови старих Патријарха и њихових Владика – Вођа измољевали Божју помоћ да светлим оружјем очувају и одбране политичку слободу своју.

У 6 1/2 часова ушло се у свечано окићени и потпуно празнично окриљени град Пећ. Кроз град су велике масе народа клицале Патријарху и Епископима, а они су са своје стране одговарали благословом. За градом код триумфалне капије на пољу Придворицу, која дели град од Свете Патријаршије, кренула је Његову Светости Литија, на челу које била су три Архијереја. Прво је председник политичке Општине, Сејфедин бег Махмудбеговић, поздравио Патријарха бираним и топлим речима у којима су најдирљивији били изрази, да он предусреће првог Патријарха обно-

вљене Српске Патријаршије у име Пећског становништва свију вера и као потомак предака српске крви радује се његовом доласку у њихову стару заједничку светињу.

Затим је прота Крста Поповић, члан Духовног Суда, дужим говором изнео велики значај старе Пећске Патријаршије као и важност обновљења њеног и садашња свечаност Устоличења Његове Светости у престо његових великих претходника.

Литија је уз клицање школске деце и црквене песме довела Патријарха у Храм Св. Патријаршије у коме је после благодарне молитве што је срећно приспео старешина манастира игуман Иринеј Вујаловић као домаћин обитељи поздравио високог госта добродошлицом.

Први дан бављења у Св. Патријаршији 26. ов. месеца прошли су Патријарх, Митрополити и Епископи прво у конференцији, а по том у заседању Архијерејског Сабора на коме су донешене одлуке које својим значајем треба да појачају црквено-националну важност Историјског чина. Устоличење Патријарха у древни сто и народних вођа Старе Српске Патријаршије. На Сaborу и свечаности учествују Патријарх 5 Митрополита и 14 Епископа⁴⁷.

„Када је Краљ заузео своје место, његова Светост Патријарх изишао је из олтара. Краљ га је дочекао и увео у престо старих пећских патријараха. Затим је председник Владе Љуба Давидовић прочитао Краљевску Повељу о интронизацији његове Светости Патријарха Димитрија као пећског Архиепископа и Патријарха. Повељу је Краљ потписао дан пре у Високим Дечанима.

Када је председник Владе завршио читање, Краљ је пришао к Патријарху и уручио му Панагију, која је врло скупоцена и fine израде и на којој је лик првога српског Архиепископа и Просветитеља светога Саве. Предајући Панагију, која се има да наслеђује од Патријарха до Патријарха, Краљ је целивао свети Крст Цара Душана, које је Патријарх држао у руци⁴⁸.

47. „Велики дани у животу Цркве. Тужна свечаност“, Гласник СПП, бр. 17 од 1/14. септембра 1924., 264–271. Видети и: „Пут Његове Светости Патријарха Димитрија од Београда до Пећи“ – АЈ, 69, 2–2.

48. „Велики дан у животу Цркве. Тужна свечаност“, Гласник СПП, бр. 17

СВЕТИ·КНЕЗ·ЛАЗАР

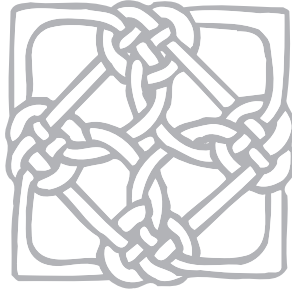
Поводом устоличења, патријарх Димитрије саставио је пригодан проглас.⁴⁹

И тако је дуго припремана и одлагана свечаност увођења првог патријарха обновљене Српске Патријаршије у трон Пећке Патријаршије реализована на Велику Госпојину, 28. августа 1924. године.

ПРОФ. ДР ВЕЉКО ЂУРИЋ МИШИНА
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КОСОВСКА МИТРОВИЦА

од 1/14. септембра 1924., 264–271. Текст повеље о интронизацији видети у: Гласник СПП, бр. 17 од 1/14. септембра 1924., 257.

49. Проглас патријарха Димитрија „Свима духовник синовима и кћерима свете православне цркве благодат и мир од Господа нашег Исуса Христа“, од 15/28. августа 1924. године – Гласник СПП, бр. 17 од 1/14. септембра 1924., 261–262; АЈ, 69, 2–2.

Свети Сава (Пут од племена до нације)

*„... Да се српска сва срца
С њобом уједине,
Сунце мира, љубави,
Да нам свима сине,
Да живимо сви у слози,
Свети Сава, њи њомози.“*

1. УВОДНО РАЗМАТРАЊЕ

Несумњиво да је једна од најлепших вести сваке године масовно, радосно и достојанствено припремање прославе Савиндана, слављење сигурно најзначајнијег од свих очева српске нације и српског идентитета – наравно, и ван граница државе Немањића. Историјско памћење нас враћа на пример на краљевско помазање „Круном Светог Саве”, коју је босански краљ Твртко Котромановић примио у манастиру Милешева или на последњег „Херцега од Светог Саве”, Стефана Вукчића Косачу, који је Херцеговини даровао име... А што се данашњице тиче, као што знамо – наш народ никада није био расејан у више разних држава него што је то случај у ово наше време...

Шта ми, међутим, данас знамо о српском Светосављу, осим да оно још живи... иако је сечено на Косову Пољу, спаљивано на Врачару, набијано на колац по Шумадији и Метохији, потапано

полумесецом и црвеном звездом у босанским и црногорским кршевима, бацано у хереговачке бездане и јаме, клано у Јасеновцу и Јадовну, горело са Пећком патријаршијом, Богородицом Љевишком и Светим Арханђелима, каменовано у Српској Крајини, бомбардовано и ракетирано у свим српским земљама...

И – шта ми знамо о том Светом човеку, осим да је неуморно ширио реч Божју међу Србима?

Божја реч се, наравно, шири само кад се она *живи*, а не кад се урезује крсташким мачем и зажди вештичјом ломачом. Историја хришћанства је забележила, нажалост, и такве примере – сетимо се на пример оне „Колонијалне доктрине”, смишљене од стране римокатоличког теолога Франциска Виторије, са краја XV и почетка XVI века, и како се то одразило на несрећно домаће становништво Средње и Јужне Америке када су се перјаници западног хришћанства искрцали на њихове обале. Државе Маја, Ацтека и Инка су уништене у року од неколико кратких година, и у Европу је гордо јављено да је само године 1524. и по четрнаест хиљада староседелаца дневно савијало колена и главе пред неумољивим освајачима – хришћанско покрштавање се то звало... Чињеница да је само у првих двадесет година њиховог „мисионарског” боравка тамо око 15 000 000 прастановника од тих и преко тих Европљана изгубило живот, то је вероватно била – данас би је тако назвали – „коллатерална штета”...

Божји човек, Сава Немањић, друго је мислио, осећао и радио – он је мирио закрвљене, исцељивао болесне, ублажавао муке и јаде, крепио душу... Његов крст је био без мача јер крст се сечивом вређа а права вера никада не захтева туђу, већ само сопствену жртву. Он је градио српску кућу и пекао српски хлеб, за своје и сва будућа времена... У Божјој кући за све има места и хлеб је за све гладне ту...

Подсетимо се – Растко Немањић, најмлађи син Великог жупана Стефана Немање, Свети Сава, био је монах и први српски архиепископ/створац црквене самосталности, просветитељ и мисионар, дипломата и законодавац, песник, исцелитељ и градитељ, протопреводац основних дела правне државе и медицинске науке, оснивач прве српске болнице, прве српске библиотеке и прве српске духовне Академије (Хиландар) коју су, како каже немачки научник Паул Хубер, следећих две стотине година скоро сви

српски епископи, дипломате и виши чиновници похађали, утемљивач српске духовности у срцу хришћанске правоверности (Атос)... Како одати пошту, како се поклонити пред светошћу Саве Немањића?

Како то раде несрби? Два примера:

* У крунској капели руских царева, у Кремљу, која је фрескописана у време цара Ивана Грозног (1564–1565) налазе се ликови само четворице православних а неруских светаца: византијски цар Михајло VIII Палеолог, Свети Симеон (Стефан Немања), Свети Сава и Свети кнез Лазар Хребељановић.

* После једног од безбројних српских устанака, године 1594. одлучује турски заповедник Синан-паша („Нико није толико мртав, као онај коме се пуца у душу” – Матија Бећковић) да на Врачару јавно спали земне остатке Светог Саве – величанствена Божја кућа, коју на том месту дижу захвални Срби већа је од Хагија Софије у светоандрејском Цариграду и, истовремено, много мања од самртничког страха који је силни паша осећао у односу на бесмртног српског свеца!

Зашто?

2. КРАТАК ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД

Направимо један мали (па макар и површни и непотпуни) излет у историју:

Словени припадају индоевропској групи народа, оној (језичкој) заједници, која је пре 4000–5000 год. (млађе камено/бронзано доба) успела да са сакупљања плодова и лова пређе на сточарство и земљорадњу и, тиме, направила већи квалитативни скок у развоју људског друштва него што је то био на пример проналазак точка или рачунара. У бронзано доба се насељавају индоевропска племена у Италији и Грчкој, све до граница Египта, њихов утицај се осећа на Иберијском полуострву, у Ирској и Енглеској. У првој половини првог миленијума пре Христа формирају се (језичке) племенске групе Келта, Келтоибера, Илира, Грка, Ирачана, Трачана, Германа и Словена. Касније, 373. год. после Христа, ојачали Хуни уништавају готску државу, Готи потискују словенска племена – почиње „Велика сеоба народа”.

У 6. и 7. веку Јужни Словени на Балкану улазе у званичну историју Европе. Без сумње је долазак дивљих ратничких хорди са истока и севера био за староседеоце, наследнике античке грчке као и хеленистичко/римске културе, један енормни културни шок. Словени, организовани у своје базично демократске, гентилне (племенске) заједнице, можда у поседу једног рудиментарног рунског писма, са врло недиференцираним религиозним представама – без свештенства, храмова или слика – без националне свести и без државнотворне традиције, долазе с оружјем у руци, чврсто решени да занемаре хиљаде година социјално/културне еволуције медитеранске Европе и да себе што пре уграде у хришћанску цивилизацију.

Уколико званична историја има право и уколико је све то тако било – онда се заиста граничи са чудом да су Словени у, историјски гледано, врло кратком року своју намеру и остварили.

Једини изузетак међу овим дошљацима на Балкан су Бугари, који најбрже прелазе пут од племенске групе до самосвојне, државнотворне нације. Заслуга за то припада, у првој линији, несловенским родоначелницима овог народа, Протобугарима, једном степском централноазијском народу. Протобугари су не само дисциплиновани и успешни ратници већ и верници врховног бога Тангре, коме подижу култни, молитвени олтар испод брда Медара, код главног града Плиске, а њихов владар је, истовремено, и прво-свештеник. Они поседују и сопствено старо писмо, слично германским рунама – касније потпуно потиснуто од стране грчког алфабета – као и један зачуђујуће прецизан календар неистраженог порекла. Већ 681. год. они оснивају своју државу и, после преласка у хришћанство 865. год., своју аутокефалну Цркву. Клемент и Наум, двојица ученика „словенских апостола” Ђирила и Методија, стварају аутохтону литературу и 886. год. оснивају код Охрида једну школу за мисионаре, коју за релативно кратко време похађа око 3500 ученика. Године 893. Бугари своју варијанту словенског језика проглашавају државним и литургијским језиком.

Језик, вера, култура, традиција, државности = рођење једне нације.

Срби, у овом историјском тренутку, не познају неке своје „Протосрбе” и баве се, превасходно, борбом за опстанак. Учени

византијски цар Константин Порфирогенит сведочи нам да се Срби појављују у првој половини 7. века, помиње њихове жупане Вишеслава, Радослава, Просигоја, Властимира и њихове битке, описује прве – делимичне и површне – покушаје превођења у Христову веру. И „Франачки анали” помињу бројна српска насеља и српске великаше на читавом Балканском полуострву.

809. год. се гради црква Св. Трипуна у Котору, у 9. или 10. веку црква Св. Петра и Св. Павла у Расу, у 11. веку црква Св. Михајла на Превлаци. Међутим, још у 10. веку чувени јеврејски путописац, географ и историчар Ал Масуди сведочи нам да су Срби не само „...једно словенско племе, кога се сва суседна племена плаше...” већ и да Срби још увек гаје култне обичаје „...који су исти као обичаји Индуса, иако ови припадају Истоку и далеко су удаљени од Запада...”

Прво писано сведочанство српске ћириличне ортографије је Мирослављево јеванђеље, један апракос (избор из свих јеванђеља са прописаним редом литургијских читања), писан око 1185. год. за једног од браће Стефана Немање.

2.1 ПОЧЕТАК ЕПОХЕ НЕМАЊИЋА

Стефан Немања постаје владар Рашке вероватно 1166. год. после одсудне битке на Косову Пољу, у којој његов противник и старији брат, велики жупан Тихомир губи и власт и главу. Све до краја свог световног живота Немања је, пре свега, неуморни ратник који проширује територију и обезбеђује границе – он ствара државни оквир као релативно сигурну средину, као основу за сазревање идеје о будућности једне *нације*. Када се упореде границе насељавања Срба са каснијим српским државним границама и када се узме у обзир да су Срби имали за суседе експанзивне велике силе (Византија, Бугарска, Мађарска), онда постаје јасно зашто је Немања релативно скромно радио на пољу практичног структурирања и учвршћивања народотворне мисли.

Његов приоритет је био стварање основног државног оквира, а његовим синовима и њиховим потомцима је допало да граде унутрашње културно-социјалне споне и повезујуће правно-политичке нормативе, да традирају заједнички језик и предања, ду-

шевност и менталитет те да их преточе у јеванђељску свеобухватност једне нове стварности, једне нове духовности – укратко, у идентитет онога, што ми данас зовео српски народ...

На унутрашњем плану, и он се бавио правоверјем и црквеним питањима – покушавао је да искорени богумилску јерес, градио цркве и манастире (Бистрица, Кончул, Студеница, Ђурђеви Ступови и, наравно, са својим сином Савом манастир Хиландар, где се 13. фебруара 1199. год. као монах Симеон и упокојио).

Он је, иначе, први српски владар који је једном немачком владару понудио војно и политичко савезништво – при сусрету са царем Фридрихом Барбаросом у јулу 1189. год. у Нишу. Године 1190. Стефан Немања добија од Византије признање српског државног суверенитета, а његов син Стефан (будући првовенчани краљ Србије) једну нећаку византијског цара за невесту.

2.2 СВЕТИ САВА

Растко Немањић, најмлађи син Стефана Немање, одлази у својој седамнаестој години у Свету Гору, где се замонашује. Прво уточиште налази у руском манастиру Св. Пантелејмона, касније прелази у грчки манастир Ватопед. Године 1198, пошто му се његов отац, као монах Симеон придружио, Сава одлази у Никеју где од цара Алексеја III добија хрисовуљу, дозволу да оснује први српски манастир на Атосу.

У Хиландару настаје, дакле, прва српска духовна Академија, библиотека и болница. Сава пише Хиландарски типик, устав српског киновијског монаштва, којим се регулише монашки живот у манастирској заједници, као и Карејски типик за еремитске искушенике. 1200. год. пише „Службу Св. Симеону” која, заједно са каснијим делом „Житије Св. Симеона” (настало 1208. год. као увод у Студенички типик) представља почетак српске литературе.

Он се бави медицинским делима Галена, Хипократа и Авицене и регулише (у Хиландарском типиксу) болничку организацију у Срба. Године 1206. одлази у Србију и мири завађену и зарађену браћу Стефана и Вукана и шири реч Божју међу Србима, 1209. оснива прву болницу у Србији (Студеница), 1217. год. успева да,

преговорима, одврати мађарског краља од планираног напада на Србију, а затим се повлачи на две године у Хиландар.

1219. год. је Сава опет на царском двору у Никеји, где од патријарха Мануела Сарантена добија звање првог архиепископа а од византијског цара Теодора Ласкариса самосталност, аутокефалност Српске Православне Цркве, чиме је међународно признање и државног легитимитета Србије дефинитивно санкционирано. 1220. год. је опет у Србији и пише Номоканон, законик црквеног и грађанског права, по угледу и на основу важећег римског права у Византији. Следеће године настаје његов „Акт обнављања свете, истините, православне вере”. У то време Немањини синови граде манастире – Жича, Хвосно, Пећ, Врањина, Мајка Божја од Стона.

1229–1230. је Сава на ходочасничком поклоњењу у Светој Земљи – ту оставља српске манастире Акра и Јерусалим-Сион.

1234. год. се повлачи са места архиепископа а годину дана касније је опет у Јерусалиму, Александрији, Антиохији и међу монасима Синаја. На повратку, при посети бугарском цару Јовану Асену, у Трнову, 14. јануара. 1236. упокојава се у Христосу Свети Сава од Србије.

Тиме се довршава његов овоземаљски живот и деловање. Његово дело се свакако наставља, а један битни део његовог дела смо ми, српски народ.

Језик, вера, култура, традиција, државности = рођење једне нације.

3. ПРАВОСЛАВНА МИСТИКА И ТЕОЛОГИЈА НА ПРИМЕРУ СВЕТОГ САВЕ ОД СРБИЈЕ

За разумевање светосавског наслеђа, међутим, примерено је осветлити неколико аспеката људског богословљења. При једном кратком поређењу православљења Бога у областима изворног, источног хришћанства с једне стране, и покушаја западне теологије да до краја рационалише Божју реч и „преведе” је на ниво апсолутног људског разумевања, с друге стране, отвара се и могућност приближавања историјском и духовном Светом

Сави. Свакако, и доње разматрање ће бити кратко и непотпуно јер би и безбројне библиотеке биле недовољне да дефинитивно обраде, а камоли да закључе ову тему.

3.1. МОНАШТВО

Идеал монашког начина живљења се налази у Светом Писму (Матеј 19, 21, 27, 29) и ту је већ садржано основно правило хришћанских аскета – безусловно следбеништво, чији је предуслов разрешивање фамилијарних веза и одрицање од свих земаљских добара. Апостол Павле подвлачи неопходност аскетског начина живљења (1. Кор. 9, 25ф) и то је пут који добровољне следбенике води ка савршенству, ка вечном животу, ка Небеском царству.

Ориген из Александрије (око 184–254) се сматра претходником монаштва. По легенди, он је речи у Јеванђељу по Матеју (Матеј 19, 12) толико радикално протумачио да је се сам кастрирао и тиме онемогућио себи било каква искушења. Западна теологија га слави и као оца научне теологије – он истиче императив откривања научне истине у традираним предањима, сматра теологију једном практикујућом теоријом вере и уводи текстуалну анализу и егзегезу Светог Писма у употребу. То се сматра зачетком систематизације теологије у смислу догматике и апологетике.¹

Антоније (умро 356.) се сматра „оцем монаштва”. Овај коптски аскета је провео свој еремитски живот између Нила и Црвеног мора у контемплацији и „борби са демонима” и ишао је људима само када је молитвом и постом припремао своје ученике, у складу са својим схватањем, за следећи степен духовног развоја једног анахоретског монаха. Епископ Атанасије (295–373) је записао његово житије и то је прво дело византијске хагиографије уопште.²

Пахомије (умро 348.) бира један други пут. Он оснива једну монашку заједницу, са више кућа, која је од спољног света одвоје-

1. Упореди: Н. Görgemanns, Н. Karpp (Hrsg.): „Origenes. Vier Bücher von den Prinzipien“. Darmstadt, 1976.

2. Упореди: Н. Beck: „Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich“, München, 1959, S. 267–275.

на једним високим зидом (Claustrum, манастир) и тиме настаје киновијски вид монаштва.³

Василије Велики (329–379) развија даље киновијски концепт, позивајући се на речи из Светог Писма „Сви, који су постали верници, били су заједно и све су заједно поседовали.” (Апг. 2, 44). Он заступа оснивање великих и јединствених манастира, где се све предузима заједнички.⁴

Ове три форме монашког живота преовладавају и у Византији све до појаве Теодора из Студиона (759–826). Тада долази – услед приближавања ставова цара и патријарха – до једне врсте цезаропапистичког угрожавања црквене традиције и, као реакција на такав развој догађаја, до изузетног снажења монаштва, а тиме и до крунисања православне мистике у исихастичком покрету на Светом брегу Атосу.⁵

3.2 АТОС

Брдски ланац на крају полуострва Халкидике у Егејском мору је висок 2 033 м и дугачак 45 км и постао је Свети брег хришћанских искушеника вероватно много раније него што нам то прве две сачуване царске хрисовуље (Chrysobulloi Logoi) из Цариграда сведоче.⁶ Ове хрисовуље из 893. године се односе на царску пресуду у једном спору монаха и суседних сточара, односно у спору манастирских монаха и појединачних ереmitа. Византијски цар Јован I Цимискес (969–976) подарује овој „Монашкој републици” један „Трагос”, један општи типик према коме се сви манастири изузимају из јурисдикције надлежног епископа из Херисоса и подвргавају директно цару.⁷ Углед и утицај монаха са Атоса на цариградском дво-

3. P. Huber: „Das ostkirchliche Mönchtum.“ „Athos“, Zürich, Freiburg in Breisgau, 3. Auflage, 1982, S. 32.

4. Ibid, S. 33

5. Упореди: B. Sartorius: „Die orthodoxe Kirche“. In: Die großen Religionen der Welt, Stuttgart, 1985, S. 295.

6. Упореди: F. Dolger: „Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges“, München, 1948. Nr. 47. Такође: F. Dolger, J. Karayannopoulos: „Byzantinische Urkundenlehre, I. Abschnitt: Die Kaiserurkunden.“, München, 1968.

7. Упореди: H. Hunger, „Berg Athos – eine tausendjährige Enklave der byzantinischen Kultur.“ „Athos“, Zürich, Freiburg, in Breisgau, 3. Auflage, 1982, S. 9.

ру је био велики, како нам сведоче разне даровнице и потврде привилегија византијских царева и, касније, српских краљева, а број тих докумената је толико велики да је настала једна читава научна дисциплина, која се бави само њиховим проучавањем.⁸ Када се још узме у обзир да је више монаха са Атоса у време око великог „Исихастичког сукоба” (1341–1351) столовало на трону византијског патријарха (Атанасије од 1289–1293. и од 1303–1310., Исидорос, Калистос И, Филотеос Кокинос између 1347. и 1376.) онда се може стећи један први утисак о обиму утицаја хришћанске мистике са Атоса на богословљење у православном свету.⁹

Исихастија (Hesychia), наравно, није била једина или апсолутно доминантна струја у оквиру историје православља. Управо после велике победе и дефинитивног признавања овог начина приближавања Сведржаоцу од стране цркве 1351. године, развила се баш на Атосу идиоритмична манастирска организација, којој су крајем 14. века приступила сва 22 велика манастира на Атосу. То „живљење монаха по сопственом ритму” (уз укидање завета сиромаштва, право на сопствено кување и становање, итд.)¹⁰ је сигурно противуречило исихастичким принципима, али је потврдило да је Спаситељ људе за слободу ослободио, да се пут сме тражити и на други начин. Једна од прилично масивних реакција пак на увођење идиоритмије је било и следствено оснивање келија и скитова, где су се искушеници чврсто држали традиције.¹¹

Исихастички покрет се, међутим, не може заобићи при покушају да се схвати православна врста духовности јер, као што ћемо видети, православно богословљење – за разлику од западног хришћанства – не повлачи никакву (вештачку, јер од људске руке) границу између мистике и теологије. Исихастија („Мир у Богу”) је наима један радикалан супстрат ранохришћанске, православне мистике Истока.

8. Ibid, , упореди и F. Dolger, J Karayannopolus

9. Ibid, , упореди и H. Hunger

10. Ibid

11. Ibid

3.3. ИСИХАСТИ

Најважнији извор података о исихастичкој мистици је Филокалија („Љубав према (духовној) лепоти”), збирка најважнијих текстова и поука значајних исихаста између 4. и краја 14. века, коју је са својим уводом и коментарима издао монах са Атоса Никодим (1748–1819), у издавачкој кући Б. Бартоли у Венецији. Књига је на Западу скоро потпуно непозната, а малобројни коментари су већ значајни показатељи духовног раскола хришћанског Истока и Запада: „Овај покушај (стварања једног поучног система аскезе – прим. аутора) је неуспео, поглавља се нижу једно за другим само у спољној форми, а напредовање у радњи се постиже врло незграпним прелазима...”¹² На овом месту ћемо се, међутим, задовољити само једном примедбом, наиме – аутор горњег цитата, К. Krumbacher, има исто толико шанси да уђе у суштину и критички вреднује ово дело као што би их имао један модерни амерички ликовни критичар, специјалиста за поп-арт, при покушају да по свом нахођењу вреднује икону Свете Богородице Тројеручице.

Превод овог дела на црквено-словенски, међутим, који је урадио и под именом „Добротољубије” издао бивши монах са Атоса Пајсије Величковски, у Петрограду 1793. године, наишао је на врло добар пријем у Русији, утичући пре свега на духовни „Старец” – покрет.¹³ Извештај једног лутајућег хришћанског проповедника („Старец”) из друге половине 19. века о исихастичној контемплацији, о молитвеном силаску у сопствену душу и уздицању ка Богу, објављен је у Казању на Волги 1884. године (1968. је уследио превод на немачки језик¹⁴):

„Добротољубије” сам купио за само две рубље и од тада га носим у својој торби поред Светог Писма. Од тог тренутка лутам и непрекидно се молим Исусовом молитвом, слађом од свега другог на свету. Када ми услед леденог ваздуха обамиру удови, почињем са молитвом срца и одмах је топло; ако ме глад мучи, призи-

12. K. Krumbacher: „Byzantinische Literaturgeschichte“. 2 Auflage, München, 1907, S. 160.

13. Упореди: „Leben und Schriften des moldauischen Starzen Paisij Velickovskij“, Moskau, 1847.

14. R. von Walter (Hrsg.): „Aufrichtige Erzählungen eines russischen Pilgers“ Herder-Bücherei, Bd. 36. Freiburg in Breisgau, 1959., 4. Auflage 1968.

вам име Исуса Христа чешће и заборављам на храну; ако сам болестан (...) почињем да послушам своју молитву и не осећам више никакав бол (...) после извесног времена сам осетио да се молитва у мени независно од мене, у моме духу и моме срцу, сама од себе понавља и обнавља, чак и у сну и да је ништа више не може прекинути (...) посматрај своје срце, усредсреди се на њега и његовом ритму прилагоди молитвене речи – Кирије елејзон (...) посматрај ритам свог дисања и прилагоди му молитвене речи...¹⁵

Прво писмено сведочанство о сржи исихастичке мистике, о „Исусовој молитви“ („Молитви срца“) оставио је један египатски еремит, Макарије Велики (око 300–380/90): „Када нашим уснама изговарамо име нашег Господа, Исуса Христа, ми се Њему обраћамо читавим својим оданим срцем, да би Он испунио наш дух и да не би залудно носили Његово име у нашим устима. Мисли суштствено на призив 'Кирије елејзон', онда ће Божанско да мирује у твом сну; тамни облаци страсти, који те салећу, отераћеш и твој унутрашњи човек ће достићи чистоту Адама, коју је он поседовао у рају. Благословено нека је име, које је Јеванђелиста Јован назвао: „О Ти, светло света, слатко, које никада не прегазиће, ти хлебу животни!“¹⁶

Један од најзначајнијих византијских мистичара је био Симеон Нови Богослов (ову титулу је осим њега, у читавој византијској историји, само још Григорије из Назијанза понео и то је још један пример, колико је у богословљењу источног хришћанства недостајала свака граница између („ирационалне“) мистике и („рационалне“) теологије). Овај велики богослов живео је од око 949–1022. и он каже: „Од оног дана када је човек, због своје непослушности, искључен из раја и из контакта са Богом, стекао је ђаво моћ да људску душу до крајњих граница духовно узнемири. Једино средство заштите је непрекидна присутност Бога (...) Ова борба је смисао свих вежбања у врлини, којима човек себе, у славу Бога, подвргава.“¹⁷

15. Ibid; упореди такође: А. М. Amman SJ: „Die Gottesschau im palamitischen Hesychasmus“, Würzburg, 1988; М. Dietz: „Kleine Philokalie, Belehrungen der Mönchsväter der Ostkirche über das Gebet. Eingeleitet durch Igor Smolitsch.“ Einsiedeln, 1956.

16. Ibid, S. 29f

17. Ibid, упореди P. Huber

Своје скрушено слављење једног новог човека, који је то постао кроз живљење хришћанске мистике, Симеон може само поетски да изрази:

„Усамљен, непомешан са светом,
непрестано говори само са Богом,
гледајући бива гледан, волећи бива вољен;
светло, неизговорљиво сјајно је постао.
Благословен, осећа се још скромнијим,
иако је близу, остаје далеко.
О, чуда, чудног и необјашњивог.¹⁸

Циљ једног исихасте је гностички доживљај Бога још за време овоземаљског живота и тај успон ка Створитељу води преко силажења у највеће дубине сопствене душе, то је „...усамљено тражење сопственог 'ја', тражење 'Божијег новог' у човеку...“¹⁹ Једна ознака за Бога, коју исихасти често употребљавају је „нематеријално, чисто светло“ док је сопствена људска душа створена из „духовног материјала“.²⁰ Улажењем у духовни материјал своје душе омогућује се унио мустица са Богом и тиме се постаје део нематеријалног света Сведржитеља.²¹ Ово фактичко Обожење човека је, истовремено, само повратак у првобитно стање „Милости крштења“, коме би човечанство ионако морало непрестано да тежи.²² Пут ка овом циљу води кроз исихастички начин живота, одвојено од световне свакодневице и осталих људи, кроз пост и кроћење свог тела, кроз непрекидно изговарање Исусове молитве (Молитве срца).

Један исихаст је скроман и изузетно ћутљив²³, спава највише 5–6 сати дневно и узима храну три пута недељно по два оброка – у подне 160 гр. хлеба, кувано јело, и сушено биље са воћем, 2–4 чаше воде са вином; увече 80 гр. хлеба, сушено биље са воћем, 1–2 чаше воде с вином.²⁴

18. Ibid

19. B. Sartorius, *ibid*

20. Упореди: R. Rushe: „Das Seelenpneuma, seine Entwicklung von der Haushseele zur Geistseele“, In: Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, Bd. 18, H. 3. Paderborn, 1933.

21. Упореди: H. Leisegang, „Der Heilige Geist“, Bd. I, Teil I, Leipzig, 1919, S. 221f.

22. Упореди: A. M. Amman SJ, S. 27–30, *ibid*.

23. Упореди: G. Mensching, „Das heilige Schweigen“, Giesen, 1926.

24. Упореди: J. Schümmer, „Die altchristliche Fastenpraxis“, Münster/Westf., 1933, S. 82–164.

Исусова молитва се непрекидно понавља све док не пређе у једно стање бића. Аутори Центурије, Калистос II и његов сабрат Игњатије деле ову молитву на прву (духовну) фазу, коју омогућује Свети Дух и на другу (продуховљену) гностичку фазу.²⁵

С. Булгаков разликује три молитвена степена: а) молитву уснама, која захтева једну изузетно снажну вољу и претпоставља врло велике напоре, б) духовну или психичку фазу при којој се људска интелигенција активира и концентрише на име Исуса Христа и в) последњу фазу, при којој се активном интеракцијом духа и срца омогућује молитва без икаквог напора.²⁶

Као што је већ напоменуто – ово је сублимат мистике источног хришћанства и само један од путева који воде ка Господу, кроз примену принципа „препознај самог себе” (gnoti seauton) али, без обзира на више него дужно поштовање према овом начину живљења Божије речи, то остаје један људски (= несавршени) и не сваком доступни пут. Једна слабост оваквог избора је и одсуство служења ближњем, али и једна врста елитизма, јер се тиме polens volens људи деле на оне, који су на путу ка савршенству (Hesyachontes) и на оне, којима је овај начин сазнања ускраћен (Praktikoi). Упркос томе, не да се превидети да је ова радикална форма тражења Бога од 4. века па до 19. века вршила огроман утицај на хришћанско православље. И не само то – како каже К. Burdach: „Мистика Запада је једна инострана биљка, поникла у оријенту, сазрела у Византији, пресађена у Француску, продубљена и религиозно обogaћена у Немачкој.”²⁷

3.4 ТЕОЛОГИЈА

У овом делу постаје неминован један компаративни преглед основних разлика између западног и источног схватања теологије. Он неће бити ни потпун ни савршен не само услед недостатка простора него и зато што ће пре свега служити осветљавању богословске укореењености Светог Саве.

25. Упореди: А. М. Amman SJ, *ibid.*

26. Упореди: S. Bulgakov, *L'Orthodoxie*, Paris, 1932, S. 206–207.

27. P. Huber, *ibid.*

Православна критика теологије западног хришћанства би могла већ да почне у време када је Ориген из Александрије постао темеље теолошке науке, да би подвукао универзално значење и важење хришћанства у односу на два велика изазова свога времена: а) на тадашње грчко схватање, да је духовна историја човечанства довршена и стигла до врхунца (стога и неоплатонизам) и б) на став Рима да је његова владавина светом нешто што је не само универзално већ и непролазно, дефинитивно.²⁸

Од тада се западни теолози непрекидно труде да од богословљења направе једну (nolens volens – профану) науку; да их неко не би случајно назвао Аристотеловим „софистима, који се у служби митологије баве Богом”, они покушавају свим силама да рационализују Божију тајну.²⁹ Највећи део њих се приклања Хегеловом принципу „Једини облик у коме истина може да egzистира је научни систем исте.”³⁰ и тиме безнадежно упадају у клопку просветитеља света и природе, које нико није просветио и просветлио у односу на њих саме. Уместо да схвате реч Јеванђеља као Божију реч, која нам стиже кроз сведочење керигматичара, и која је по својој природи изнад сваког тумачења и преношења на профани ниво људског разума, они покушавају да је некако угурају у људски „научни систем истине”; и као да се Христосово „ослобађање за слободу” човечјег рода никада није десило, Божија реч се објављује и третира као закон, чија је превасходна функција снажење институционализованог легализма западних црквених организација. Тај покушај аналитичког вредновања неизговорљиве мистерије на основу научних законитости просвећеног Запада осуђује западну теологију на само две (врло незахвалне) алтернативе:

а) Теолошкој науци Запада полази за руком да „истражи” Бога. У том случају, то није Бог и то није „тео-логија” већ „једна-од-многих-других-логија”. Будући да је то безизгледно, остаје само могућност да

б) Западна теологија не успе да Божију мистерију преведе на човеков ниво рефлексије, и тада опстаје и ова наука, али и остаје

28. Упореди: P. Eicher, „Das kann man nur historisch erklären“. In: *Theologie*, München, 1980, S. 73.

29. Упореди: H. Bonitz (Hrsg.), „Aristoteles, *Metaphysik*“; 1000a, S. 9, Hamburg, 1966.

30. J. Hoffmeister: „Hegel, *Phänomenologie des Geistes*“, S. 12, Hamburg, 1952.

оно што јесте – једна аналитичка, строго рационална скупина логички дефинисаних а непроверљивих хипотеза, која је, захваљујући свом прекомерном ослањању на профану стварност просвећених наука, осуђена на вечито понављање својих неуспеха.

Сигурно, скоро непремостиве тешкоће које увек настају када се сретну мистерија и рацио, када се вечно сусретне са историјским, нису спознали искључиво духовници православља. Један од највећих (и најрационалнијих) западних теолога свих времена, Тома Аквински (1225–1274), међутим, има један сасвим супротан приступ овом проблему,³¹ у поређењу са духовним приступом православног богословљења: „Услед временски детерминисане природе наше егзистенције ми нисмо у могућности да нешто знамо о томе шта је та духовна стварност – не само да то не можемо да знамо путем природног сазнања већ ни путем Откровења (...) пут на изласку из наше чулне области нас не води ка нематеријалној стварности (Бог и анђели); нама је само познато да они јесу, али не и шта су.”

Шта, међутим, нуди православна теологија осим ове, несумњиво, оштре и разграничавајуће критике?

„Када се источна хришћанска духовност означава као „мистична теологија”, онда се не ради о некаквом тражењу једне сентименталне мистике – која би упућивала на недостатак духовне равнотеже – већ само зато јер то никада није једна апстрактна теологија која оперише појмовима, већ једна контемплативна теологија која уздиже дух до стварности, које превазилазе могућности људског поимања...”³²

Ово је једна врста дефиниције и, истовремено, израз дубоког поверења и верности једном принципу, који одбија да се подвргне било каквој човековој (у овом случају – научној) „власти над дефиницијама”. Свакако – и овде се врши дистанцирање од оних Аристотелових „софиста, који се у служби митологије баве Богом” али се исто тако суштински одбија могућност да се теологија редукује на ниво једне аналитичке науке. Полазећи од тога да

31. Thomas von Aquin, „Expositio super librum Boethii de Trinitate Rec.“, q 6, a.3, r.1–2, B. Decker, Leiden, 1955.

32. B. Sartorius, *ibid.* Упореди и: W. Lossky, „Die mystische Theologie der morgenländischen Kirche“, Graz, 1961.

је Бог изнад нивоа ма колико просвећеног људског разума, решење се тражи у активирању једног вишег нивоа људске душе. То конкретно значи да се православни начин богословљења не бави залудним покушајима да осведочену Божију реч „преведе” на нововремено-рационални људски језик и некако укалупи у тренутно важећи „научни систем истине”, већ се одлучује за развој једне личне и сопствене способности и отворености за оно што човек зове „мистичним”, а у нади да ће Божијом милошћу постати достојан учешћа у Неизговорљивој тајни.

В. Лоски каже: „Традиција Источне Цркве никада није правила једну разграничавајућу разлику између мистике и теологије, између једног личног искуства Божије тајне с једне и црквених догми с друге стране (...) Једна догма формулише и уобличава једну истину, која нам се открила, али та истина се односи на једну неистраживу мистерију. Стога ми морамо да живимо ту догму тако да ни у ком случају не покушавамо да ту мистерију прилагодимо нашем начину разумевања, већ напротив – ми морамо да покушамо да суштински изменимо сами себе, да изменимо свој дух, своје унутрашње биће и да га учинимо способним за мистични доживљај. Теологија и мистика се међусобно подржавају и допуњују и немогуће је замислити једну без друге. Мистични доживљај је лична примена садржаја заједничке вере; теологија је облик изражавања онога, што је доступно искуству свакога човека, а што служи добру свих.”³³

Наглашава се, дакле, приоритет мистичног у односу на научно, а анализа и логика устаљене и признате научне методологије су на споредном колосеку, уступају место интуитивном верујућем стремљењу ка свеобухватној синтези. Теологија је неопходна форма изражавања вере али форма изражавања теологије је примарно зависна од индивидуалног мистичног искуства при тражењу близине Створитеља а не од „непогрешивости” црквених догматичара. Тиме се теологија – која ионако није у стању да објасни вишу, духовно-сакралну стварност – свесно оставља на једном нижем нивоу рефлексивне стварности, тамо где су језик и аргументи људског разума заједничко добро свих, па и атеистичких наука.

33. W. Lossky, *ibid.*

Није, значи, неочекивано да православна теологија посматра, на пример, чуда као нешто реално, као знак и доказ наклоности Бога ка изабранима и никада не би дошла на помисао да један одговарајући извештај о томе назове „... религиозне идеје у историјским хаљинама...” односно да „...будући да такви извештаји противурече здравом разуму, они се морају посматрати као неисторијски...” (B.D.F. Strauß).³⁴ За једног православног хришћанина, међутим, мистична визија није разлог да почне напорну егзегезу, већ је то Божијом милошћу настали мост између натприродног и природног, који се остварио захваљујући силаску изабраника у дубину сопствене душе. То значи – исто као што је једна слика за посматрача пре свега унутарња пројекција спољне стварности, тако је и визија, у суштини, спољна пројекција Божијом светлошћу испуњене унутарње стварности.

Јер Божије светло чисти од греха³⁵ и „...може се дефинисати као видљиви карактер Божијег, енергије односно милости у којој се Бог обзнањује...”³⁶ Свети Митрофан се моли:

„Из Тебе тече и светли божански без да истекне, о Оче, као светло од светла непроменљиви Син, из Тебе излази и Дух, божанско светло (...) Ти си извор и корен, као Отац истовремено у Сину и Светом Духу праразлог. Допусти и мом срцу да кипи тросунчаним светлом и осветли га учешћем у Светлу, које обожује...”³⁷

Симеон Нови Богослов разликује три фазе на путу ка (мистично условљеном) савршенству: 1) Посматрање ствари физичке природе, 2) посматрање сопствене душе, које само Божија светлост омогућује и 3) сусрет душе са Богом, *unio mystika*.³⁸ Подсетимо се још једном – Симеон је био један од укупно двојице људи у византијској историји, који су у свом имену носили назив теолога и – исказано православним начином богословљења – он је свакако био успела синтеза теологије и мистике.

34. H. Conzelmann, A. Lindemann: „Formgeschichte in den synoptischen Evangelien“, In: Arbeitsbuch zum Neuen Testament, Tübingen, 1985.

35. Упореди: M. Viller, K. Rahner, „Askese und Mystik in der Väterzeit“, Freiburg in Breisgau, 1939.

36. W. Lossky, *ibid.*

37. Из: E. Benz, „Geist und Leben der Ostkirche“, S. 51, Hamburg, 1957.

38. Упореди: H. M. Biedermann, „Das Menschenbild bei Symon d. Jüngeren, d. N. Th.“, Würzburg, 1949.

Покушајмо да на још једном молитвеном примеру (суштина и значај „Божијег светла“) појаснимо различит однос према теологији на Истоку и Западу. Прва молитва потиче од најзначајнијег римокатоличког теолога Томе Аквинског:

„Неизговорљиви Створитељу (...) Ти, који си истинити извор светла и мудрости и кога зову Прапочетак, прожми, молим ти се, ноћи мога духа зраком Твоје јасности, отерај двоструку таму у којој сам рођен – незнање и грех. Ти, који чак и деци дарујеш један разумљив говор, подари мојим уснама почаст Твог благослова. Дај ми оштрину интелигенције, капацитет доброг памћења, лакоћу и умешност у учењу, суптилност у тумачењу и свеобухватну милост говорења. Доведи почетак у ред, води напредак, испуни крај. Кроз Христа, нашег Господа, амин.”³⁹

Друга молитва потиче из вечерње молитве (Hesperinos) православног богослужења:

„Радосно светло свете лепоте бесмртног Оца на небу, светог и блаженог, о Исусе Христосе! Доспевши до заласка сунца, гледајући светло вечери, слаavimo Оца и Бога и Светог Духа. Дивно је славити Тебе срећним гласом за сва времена, Божији Сине, Ти који дарујеш живот, због чега Те читава Васељена слави.”⁴⁰

Разлика у молитви је, несумњиво, дијаметрална – Хесперинос срећно и смерно слави светлост Сведржитеља и изражава захвалност за дар непресушне овоземаљске радости живота у Христосу. Тома Аквински смерно али немирно моли Божију светлост за дарове разума и интелекта, за *боље* овоземаљско, за *боље* лично и за *боље* рационално. Сликвито речено – уколико би се из његовог говора уклонили вербални хришћански атрибути, онда би његово слово могло да се схвати и као молба једног просвећеног научника у тренутој стваралачкој кризи, који пред собом изненада види Аладинову лампу. Са становишта једног православног верника – а речником просвећеног Запада формулисано – овде се ради о једној манифестацији постхуманистичког западноевропског интелектуализма, који само у односу на самог себе није стигао да се просвети. Да би се избегли неспоразуми – овим

39. Упореди: W. Reich (Hrsg.), „Thomas von Aquin, Gebete“ Lat.-dutsch, S. 10, Zürich, 1962.

40. P. Huber, „Die orthodoxe Liturgie“ In: Athos, S. 298, ibid.

се не поставља у питање вера и тежња ка Господу од стране Томе Аквинског, већ се само илуструје обухватност рационалистичке клопке, у којој се нашла западна теологија.

Метафорички посматрано, са тачке гледишта православља, и православна и западна теологија се од самог почетка налазе пред скоро непролазном капијом Божије тајне. Западна струја се одлучује за један мукотрпни успон, који води кроз безбројне кривине и посејан је тешко пролазним препрекама, и све то само да би једном схватила да се на крају опет нашла пред истом капијом, пред којом њена источна сестра у молитвеној контемплацији нуди Свевишњем свој позитивни одговор на милост Његове понуде спасења.

Са тачке гледишта западне теологије пак, овде би вероватно било примерено запитати се – да ли овај став пре свега илуструје регресивну статичност православља, наивност у односу на актуелне изазове времена и добровољно самоизоловање од општег тренда световног напретка? Мој лични одговор би био – при овоме се пре ради о једном неминовном тријумфу мудрости над научношћу. Но, као што је већ речено, дискусије на ову тему би могле да испуне безбројне библиотеке и циљ овог кратког екскурса је превасходно да се омогући нешто више разумевање за духовну постојбину Светог Саве.

3.5 УНИВЕРЗАЛНОСТ И ИНДИВИДУАЛНОСТ СВЕТОГ САВЕ

Историјски, теолошки и – условно речено – хуманистички Свети Сава припада византијском наслеђу православне хришћанске традиције. Условна припадност хуманистичком аспекту византијског наслеђа произилази, како ћемо ускоро видети, како из његове универзалности тако и из његове индивидуалности.

Што се тиче његове теолошке оријентације, у његовој заоставштини би потрага за егзегетским расправама западног типа била, наравно, узалудна. Јер истраживање смисла херменеутике, разлика у значењу појмова „сазнање” и „разумевање”, да ли је рано хришћанство неизмењено преузело старојеврејску форму доксологије или пак да ли је формално-историјска анализа у стању да разликује „редакционалне” од „традиционалних” делова у једном синоптичком Јеванђељу – то је, као што смо ви-

дели, превасходно ствар (западне) теологије, која се примарно бави појмовима а не ствар (источне) теологије, која је сигурно отворена за историјска сазнања, али која пре свега контемплативно „...уздиже дух до стварности, које превазилазе могућности људског поимања...”

Исто тако, у његовој заоставштини нема ни компендијума практиковања аскетске мистике, не, његов језик јесте био говор мистичне теологије православља, али то нити је пут анализе (већ синтезе), нити радикална искључивост појединаца може да има предност над хармонијом саборности.

Јер православна теологија не дозвољава себи редукцију на ниво *једне од наука* (већ сматра себе чуваром и носиоцем једне кроз Божију светлост настале мудрости), нити се своди на мистично индивидуално отуђење од света. Истовремено, њен задатак је практично старање да се свакодневно живи по Божјој речи у свакодневици (Orthodoxie/Orthopraxie), али њено схватање сопствене универзалности покрива не само сакралне области духовног стваралаштва људи (литургијска поезија, фрескосликарство или иконописање) већ и креативност у области тзв. световне културе и уметности (књижевност, итд.).

Ово полагање права православне теологије у Византији на све области духовног стваралаштва је, значи, настало као императив сопственог схватања свог универзалног карактера али је, истовремено, носило у себи клицу позитивног – јер индивидуалног и самосвојног – развоја не-византијских народа у области утицаја Цариграда. Узрок лежи у једном интересантном парадоксу византијске традиције, у једном неминовном антагонизму између универзализма државе и Цркве, између политичке идеологије и православне теологије. Свети Сава, који је у себи несумњиво обједињавао особине и духовника и државника, исправно је схватио и вредновао ову констелацију односа.

У чему се састојао тај парадокс?

Универзализам византијске државе је подразумевао, као и у сваком другом политичком апсолутизму, агресивност и нетолерантност, угњетавање својих поданика и још више оних другородних, насилно израбљивање, асимилацију и наметање своје културе и свог идентитета. Један апсолутистички политички систем је у највећој мери заинтересован за обесправљену поданич-

ку или од њега у што већој мери зависну масу људи, по могућству без икаквих националних, социјалних или културних аспирација и амбиција.

Универзализам православне теологије, међутим, испољава се на духовном пољу и прекорачује постојеће – националне, политичке, социјалне – границе без употребе силе. Тај универзализам обједињује и изједначује, просвећује и даје. То се не односи само на област богословљења у ужем смислу речи већ и на философију, етику, дидактику, педагогику, уметност, књижевност, значи на све оно што сачињава – индивидуални и колективни – културни идентитет људи. Нешто ново од стране људског духа је увек само један нови облик у коме се Бог обзнањује. Духовни садржај једног новог – теолошког, сликарског или књижевног – дела је истинитији и важнији од самог дела, које је ионако увек само далек и слабачак одблесак првобитног стваралачког чина.⁴¹

Сходно томе, неважан је и принцип ауторства, јер је аутор увек вођен од једне више силе и резултат његовог труда је само једна форма, једна спољна видљивост, један одсјај апсолутног Бића. Однос између недостижног Бића (унутарња истина), које се налази у сваком уметничком делу, и изгледу тог дела (људски начин изражавања) не сме да се испоји у једном непомирљивом дуализму, и тек када дође до једног монистичког стапања ове две компоненте, тек по успешној синтези та два конститутивна елемента, сме аутор да се сматра извршитељем Божије воље. Тек тада човек схвата да он кроз свој труд не може да открије истину, већ да се истина само сама може објавити кроз његово дело и то учи и води правој скромности.

Иконописање продубљује ову функцију синтезе у односу иконе и посматрача. Иконе се, по правилу, стварају дводимензионално, јер она повезујућа просторна дубина, она трећа димензија настаје прво у души посматрача. Један важан разлог недостатка

41. Упореди: Д. Богдановић, „Српска књижевност на путевима самосталног стварања“. У: „Историја српског народа, с. 328–341, Београд, 1981. Такође: Ђ. Трифуновић, „Нацрт за поетику старе српске књижевности“, *Анали Матице српске*, 397. Такође: Д. С. Лихачов, „Поетика старе руске књижевности“, Београд, 1972.

игре светлости и сенки је постулат, да светлост увек долази од Бога и да је човек не може својом руком створити.⁴²

Књижевност је пак додатно обогаћена принципом „библијско-хришћанске историчности”, једном мета-категијом историјско-научне законитости. То значи да аутор не одлази духом у прошлост да би потом одређене догађаје или једну временску епоху – кроз свој следствени исказ, истраживање, писање – поставио у однос са својом садашњошћу, са својом тренутно актуелном данашњицом. Полазна тачка у размишљању је да су све манифестације људског духа, сви облици испољавања људског бића делови једне јединствене целине, и ти делови су повезани не само синхроно – на једном истом временском нивоу – већ и диахроно (вертикално) кроз читав ток времена. Овај диахроно-историјски идентитет *свих* људи омогућује једну метафизичку негацију фактора „време”: све се дешава у једној вечној садашњици, појам прошлости постаје једна само условна (духовно условљена) категорија, постаје садашњост. Тиме комуникација са прошлошћу постаје непосредна и духовна, конкретно (физикално) се апстрахује, историјско постаје супра – односно мета-историјско.⁴³

Ово стање духа има за циљ да покуша приближавање апсолутном и безвременом Бићу, отварање душе за ничим условљену и ничим заслужену Божију милост, прилажење потврдном одговору на љубав Створитеља према створеном.

Јасно је, дакле, да је овај византијски цивилизацијски парадокс – државни аутократски универзализам с једне и отворени религиозно-културни универзализам Православне Цркве, с друге стране – морао да се с временом развије на штету државног резона Другог Рима. Православна теологија је, значи, и страним па чак и према Византији непријатељски настројеним народима доследно признала право „...да у оквиру сопствених аутокефалних Цркви остваре морални закон хришћанске вере (...) да својим учешћем у литургијском животу – који не познаје никакве границе – активно сарађују при стварању једног хришћанског човека...” а то је неминовно подразумевало и да сви учествујући народи у тај

42. Упореди: К. Weitzmann, М. Chatzidakis, S. Radojic, „Die Ikonen – Sinai, Griechenland, Jugoslawien“, Herrsching, 1980.

43. Упореди: Д. Богдановић, *ibid.*

процес унесу и елементе свог специфичног идентитета „...језик, писмо, менталитет, народну традицију, историју, етничко-националне особине, државност...”⁴⁴

Државник Свети Сава је препознао ову амбиваленцију и искористио ју је (градећи српски верски, културни и национални идентитет а тиме и српску државност), а да притом православни теолог Свети Сава ниједном није напустио принципе православне теологије. Тим својим чином он је показао своју универзалност и, истовремено, крунисао свој индивидуални овоземаљски пут ка Сведржитељу.

Ако се још једном кратко подсетимо његових биографских података, онда ће нам чињеница његовог троструког одрицања још више приближити доследну синтезу универзалности и индивидуалности његове изузетне појаве:

а) у својој седамнаестој години он се одриче – супротно вољи својих родитеља и свог окружења – угодног световног живота једног младог племића и одлази на Атос;

б) после скоро две деценије контемплативног посвећивања Богу он се одриче монашког мира и окреће се изазовима спољњег света, посвећује се у одсудним тренуцима свом народу и његовим искушењима;

ц) по довршеном делу одриче се достојанства првог српског архиепископа и несумњивог учешћа и у државним пословима и враћа претежно духовном.

Ове различите фазе, које на први поглед изгледају као радикалне промене животног става Светог Саве, најбољи су доказ његовог консеквентног живљења Божије речи. Он је чврсто стајао на становишту православља да се, наиме, тражење приступа Божијој тајни постиже индивидуално-мистичним а не опште-рационалним путем али, истовремено, његово деловање у спољном свету је више него рационално и омеђено само хришћанском етиком и моралом. Свети Сава је, дакле, био и остао оваплоћење православног постулата хармоничне синтезе, и ако би се човек усудио да његов живот изрази једним јединим принципом, онда би исти могао да гласи:

44. Ibid

Божију реч слободно и индивидуално живети – заједници несебично служити.

4. ЗАКЉУЧНО РАЗМАТРАЊЕ

После овог кратког и, наравно, из много разлога непотпуног историјског прегледа деловања и дела Светог Саве и врло лаконског улажења у разматрање његовог дубоког духовно/богословског значења и значаја, намеће се један једини могући закључак: оно за шта је најбрже еманципованом народу Балкана оног времена (претапање групе племена у јединствену бугарску нацију) било потребно много мудрих и учених глава, генерације способних, енергичних владара и неколико стотина година – то је за Србе урадио малтене један једини човек за време једног кратког овоземаљског живота – кроз његово дело *Срби су њосћали народ*. Подсетимо се – вера, језик, култура, традиција, државност у независности, правни и социјални систем вредности – *што је задужбина Св. Саве*.

Како се то десило? Једно чудо? Да, ако је чудо неуморан рад на општем добру, самоизгарање на народном послу, ако је помоћ ближњем и даљњем важнија од цепања длаке надвоје и натроје... ако су принципи вера, нада и љубав...

Вера, језик, култура, традиција саборности, државност у независности, правни и социјални систем вредности, етика живљења – то је, дакле, задужбина Светог Саве. Ми смо тај народ и задужбина Светога и само од нас зависи да ли ћемо бити способни да се сложимо и обожимо, да отерамо мрак из срца и зло са прага, да ли ћемо смоћи снаге да постанемо и останемо достојни Светосавља своје историје.

Јер то је историја о стварању и грађењу, о народној саборности и живљењу истине. Сазнање је претеча знања а знање је препознавање и усвајање садржаја и суштине. То је оно што је онај уклети изгнанник духа, Синан-паша, слутио када је Свете мошти на Врачару спаљивао – ко уништи Светог Саву у Србима, тај им је душу ишчупао, и онда је тај народ и од смрти мртвији, онда је Спаситељ – за Србе – узалуд прихватио свој крст... Оставимо се дакле, коначно, једног и страхујућег битисања од самог чина рођења па до предодређеног растојања са овоземаљским, вратимо

се од нас старијем и млађем живљењу по законима духа вечности, по аманету и наслеђу Светог Саве.

Закључно – жалосна је чињеница да и многи Срби ни до данашњег дана нису схватили оно што је зли и немоћни Синан-паша још давне 1594. спознао, наиме – ко успе да уништи Св. Саву у Србима, тај им је успешно пуцао у душу, тај их је коначно расрбио.

На срећу, то до данас никоме није *заиста* пошло за руком.

А сви знамо да је било и да има и исувише много покушаја да се Срби расрбе – перманентно агресивни прозелитизам, разне форме унијаћења и тзв. покрштавања са Запада, безбожни комунизам у теорији са Запада а у пракси са Истока; у последње време се ти покушаји универзалног пражњења и роботског униформисања душа зову мондијализам, анационализам, хедонистички материјализам, секташтво, итд.

Да, српско Светосавље је сечено на Косову пољу, спаљивано на Врачару, набијано на колац по Шумадији и Метохији, потапано полумесецом и црвеном звездом у босанским и црногорским кршевицама, бацано у херцеговачке бездане и јаме, клано у Јасеновцу и Јадовну, горело са Пећком патријаршијом, каменовано у Српској Крајини, бомбардовано и ракетирано у свим српским земљама и... Светосавље и даље живи.

Крајње је време да и ми коначно схватимо оно што су сви непријатељски расположени туђинци раније или касније схватили – никакве Османлије и никакви прозелити, никакве усташе, никакви комунисти и никакви балисти и терористи, никакви мухачедини и никакви агресори било ког „Новог светског поретка” нас не могу уништити. Само ми сами одлучујемо да ли ћемо дозволити да нас опхрва зло, да ли ћемо се самоубилачки одрећи своје вере, својих корена и свог светосавског блага.

Још једном – ми смо тај народ и задужбина Светога и само од нас зависи да ли ћемо бити способни да се сложимо и обожимо, да отерамо мрак из срца и зло са прага, да ли ћемо смоћи снаге да постанемо и останемо достојни Светосавља своје историје. Одлучимо се, дакле, за Безвремено и за од нас старије и млађе живљење по законима духа вечности, по аманету и наслеђу Светог Саве.

др Владимир Умељић

ДУХОВНИ ЖИВОТ

Архимандрит Рафаил Карелин

Зашто нас Господ трпи?*

Разговарајући са ученицима на Маслинској гори недуго пре свог страдања, Господ им је открио који ће бити знаци наступајућег краја света. Господ је рекао да ће последња времена бити налик стању људи пред Потоп. Библија и свети Оци указују на свеопште одступање људи од Бога у дане Ноја. Према Библији, људи су постали тело, одн. постали су бездуховни (в. Пост. 6,3).

И пре свеопштег Потопа други потоп греха и зла, који је покуљао из дубине ада, преплавио је земљу. Разврат, магија, клањање демонима, ритуална убиства, претворили су земљу у храм сатане. Човечанство је само себе осудило на пропаст. Морално чувство људи било је толико ослабило и отупело да су они чак престали да схватају шта је то грех. По речима једног од светих, када се Ноје обратио својим суграђанима, позивајући их на покајање, њима није било јасно шта он то од њих тражи, за шта треба да се кају: „Ми живимо као и сви остали”, одговарали су они праведни-

* Преузето са интернет адресе <http://www.karelin-r.ru>. Текст је постављен 18.12. 2003.

ку. Препород је немогућ без покајања; зато су људи били постали налик живим, али већ распадајућим се мртвацима. „Ми живимо као и сви остали” никоме није било оправдање – воде Потопа су их све сахраниле у једној огромној гробници. Узрок општег и бесповратног пада човечанства били су окултизам и клањање демонима; у магији и окултизму скривен је, замаскиран, а понекад је и отворено присутан, култ сатане са свим његовим ритуалима – људским жртвоприношењима и развратом.

Наше време многи људи сматрају временом препорода религије: затворени манастири се отварају, граде се и обнављају храмови, духовна литература је постала доступна... Чак и у таквим областима као што су природне науке и философија, материјализам је устукнуо, уступивши место другим концепцијама. Видимо да је проваљена брана која је дуго спутавала ток реке, али нам се чини да је борба са хришћанством настављена, само у другим облицима – савремени либерализам представља ново оружје које се користи у тој давнашњој борби. Не желимо да било кога – партије или структуре – проглашавамо одговорним, пошто се ради о глобалном процесу: овде видимо сатански план не само у преносном него и у буквалном значењу те речи.

Претходни период је био тотални напад на хришћанство, сличан гоњењима у време незнабожачких царева, само у још оштријем и суровијем облику. Милиони људи су побијени за веру а светиње разорене и оскрнављене. Овде није био на делу сукоб двају погледа на свет, него двеју религија – Христове и сатанине. У овом огромном сатанистичком жртвоприношењу горела је, попут пламена, мржња према Богу, као да је сатана бацио изазов небу; није случајно крилатица сатанистичких секти била „Осветите се Богу” и није случајно „главни пројектант” револуције, Маркс, назвао револуцију „јуришем на небо”. Затирање монаштва и свештенства, протеривање у тајге и концлогоре оних који су јавно одлазили у цркве, претварање храмова у клубове у којима су се одржавали антирелигиозни спектакли, или у јавне тоалете, а манастира у тамнице и истражна одељења, то није социологија и философија, то је – демонизам. Геноцид против сопственог народа, и то бољег дела народа, који је спровођен углавном преко криминалаца и садиста, тешко се може схватити ако се не узме у обзир главни протагониста – сатана.

Гоњење, којем није било равна у историји човечанства, скончало је у крви побијених. Оно је дало како одступнике тако и мученике за Христа. Груби и вулгарни материјализам није могао искоренити веру из срца људи. Требало је уништити човека не физички, него као религиозно-моралну личност, и зато су тамне силе одлучиле да заврше прву и пређу на другу фазу. Њихова нова тактика је: оставити и чак обновити храмове од камена и цигала, али разорити унутарњи храм човечјег срца, тако да он постане неспособан примати ону благодат коју је примао у цркви кроз свете Тајне, а за време гоњења – на развалинама храмова, где су се хришћани тајно сабирали на молитву. Храмови су били претворени у рушевине, у гомилу камења. Ни насиље па чак ни смрт нису могли разбити као дијамант тврдо духовно камење љубави хришћана према Христу. Данас је брана идеолошког диктата и атеистичке цензуре, рекло би се, срушена, али скупа са бујицом воде на земљу је линула и бујица прљавштине и крви. Под маском слободе вероисповедања, помешаном са „слободом” од моралности, почео се јасно оцртавати тамни лик „религије сатане” са њеним култом секса и крви. Порнографија је буквално преплавила часописе и телевизоре. Уметност, та интима човекове личности, њено искрено зборчење, постало је у суштини, ако не отворени сатанизам, а оно увод у њега.

Нама могу приговорити: „Па нико не врши насиље над човечјом вољом; ко вас приморава да читате књиге и гледате слике које су, по вама, развратне. Нека свако бира храну коју ће да једе; цензура је насиље над човеком, нека свакоме његова сопствена воља буде цензура”. Но ово је лаж. Слобода од морала претворила се у насиље над моралом. Сексуалну прљавштину човек среће на скоро сваком кораку: телевизија је пустила своје пипке до најзабаченијих крајева планете, па чак и у космос и на дно океана; људима се намеће један те исти програм, који се производи на глобалном нивоу, и од њега се не може нигде побећи. Уметност се заснива на саосећању и сапреживљавању, на укључености у емоционални свет њених хероја; зато развраћање почиње од дечјег узраста. Тамо где су се раније шаренели плакати који су позивали на изградњу комунизма, појавили су се други плакати, са сликама, благо речено, обнажених девојака. Не видети то, значи ићи улицом

везаних очију. Затворили су нас у јавну кућу и кажу нам: ако вам се не допада, а ви замишљајте да сте у дечјем вртићу.

Други култ јесте култ убиства и крви. Са корица књига мотре нас гангстери са пиштољима у рукама, маскиране убице, жртве којима крв липти из рана, и тако даље. До њих су књиге са ликовима демона, руководства за практичну магију, астрологију, источњачки окултизам; све оне сачињавају један нераздвојан скуп демонских сила и енергија; оне су нераздвојно повезане међу собом и обављају једно исто дело. Пре неколико година на том месту су стајале књиге из тзв. научног материјализма, а сада су оне ишчезле: као застарело оружје, отписане су и замењене новим. У храмовима се врше богослужења, а планира се и изградња нових цркава. Наравно, као хришћани, ми се томе радујемо, али нас брине једна ствар: Црква је место богоопштења, освећења човечје душе, озарења човечје душе благодаћу Божјом; без тога, храм ће бити само надгробни споменик прошлих времена. А људи, развраћени порнографијом и сексом, имају срце које као да је парализовано и зато неспособно да прими оно што је духовно. С разлогом је Црква главним гресима сматрала убиство, прељубу и блуд. Она је налагала на људе вишегодишње епитимије да би они стекли могућност да се постепено, кроз покајање, очисте од тих грехова. Преподобни Јован Лествичник напомиње да се блуд назива не просто – грехом, него – падом. Као што онај ко падне на земљу није способан да хода, него лежи у блату, док се не подигне поново на ноге, тако је и човек који падне у блуд неспособан за духован живот док не принесе тешко и дуго покајање. Људи, развраћени литературом, видеофилмовима, уличним плакатима који рекламирају секс, када дођу у храм, стајаће као трупа у њему, ако не принесу покајање; а покајати се – значи успротивити се том духу кварења и изопачавања. Но мало ко се одлучује на то.

Човеков непријатељ је његова сопствена греховност, и зато већина људи настоји да нађе компромис: да се не бори до краја против греха, него да постави себи неку формалну границу греха, тј. да блуднички очима, срцем и душом, а да се уздржава од греха који се чини делом. Но, као прво, таква граница је веома танка и несигурна, а друго, Бог тражи човеково срце: Дај ми, сине, срце своје, – каже Дух Свети преко пророка (Приче 23, 26). *Блажени чисти срцем* – заповеда Христос у Беседи на гори. Срце које је осквр-

њено призорима разврата, које се, шта више, толико навикло на те призоре да их не доживљава као грех него као нешто уобичајено, то јест срце које није почело да се каје, биће налик камену којег роси дажд благодати, али који се ипак тиме не претвара у цветњак. Такав ће човек примати богослужење само са душевне стране, не као очишћење и освећење душе, него као одређене емоције, изазване благољепијем храма, појањем и томе сличним.

Тамна сила као да говори: ми ћемо у човекову вену убризгати инјекцију отрова, а после, ако хоће, нека иде по болницама. Господ је рекао да, када станемо на молитву, треба да опростимо свима који су нас увредили: Божје милосрђе нас упућује на милосрђе према људима, а култ убиства чини да човек изнутра постане звер – то није само култ силе, то је наслађивање насиљем. Римска маса је тражила хлеба и крвавих игара. Човечја крв, која цури са екрана и са страница крими-прича, не само да не изазива одвратност него као да је постала нека врста пикантне припреме за савремено кулинарство. Како човек, који са грозничавом радозналешћу и тајном насладом посматра убиства, мучења и самртне ропце умирућих, може доћи у цркву и молити се Богу коме је име – Љубав?! Развращено и сурово срце не може волети Бога, а суштина и сила религије јесте – љубав између човекове душе и Бога.

Код нас се поново отварају манастири, који би требало да буду „срце” хришћанства; „манастир – то је црква у Цркви” – рекао је један од Отаца. Монаштво – то је одречење од света и посвећивање себе Богу; монаштво треба да сачува као драгоценост оно што свет губи: молитву, чистоту срца, тиховање и духовни опит. Либерализам – „религија компромиса” – хоће да и манастире узме под своје. Свети Оци говоре да је најузвишеније делање на земљи – срдачна молитва, да је она – сила која се супротставља разарајућој демонској сили, да је она – светлост која озарује свет. Свет постоји док постоји молитва.

Поставивши човека на место Бога, либерализам хоће да умртви дух монаштва и сведе га на пуку спољну форму. Ако су у доба гоњења манастири били излагани првим и најтежим ударима, сада манастире хоће да претворе у добротворне установе, то јест да монахе одвоје од оног што је најважније – тиховања и молитве. Ствара се нови тип манастира, који личи или на римокато-

лички монашки ред, или на заједницу милосрдних сестара која делује при Црвеном крсту.

Ако погледамо резултате такве монашке добротворне делатности, видећемо да су они безначајни, али то даје могућност да манастири и монаси дођу пред телевизијске камере, што је супротно њиховом правом назначењу. Монасима се сугерише да они треба да се баве добротворним радом, али се лукаво прећуткује да се тако оно што је више замењује оним што је ниже, оним што са успехом могу чинити и мирјани и што није у сагласности са монашким заветима. Тако монаси постепено губе молитву и претварају се у мирјане који су само, уместо у мини сукње и фармерке, одевени у мантије. Преподобни Исак Сиријац је рекао: „Ако монах треба да напусти молитвено тиховање како би творио дела милосрђа, нека таква дела пропадну”. Монах који се бави пословима овог света не помаже свету, него на крају и сам постаје део тог света, а неретко му се тај исти свет и подсмехује. Монаси, а нарочито монахиње – јесу цветови који могу расти само у стакленим баштама, то јест у изолацији од света; разбијте стакло, и хладноћа ће уништити те цветове.

Либерализам не схвата шта је молитва: за њега је монашки живот – обичан егоизам. Међутим, монаси подносе (или би требало да подносе) највећи терет борбе против демонских сила, а о тој борби свет ништа не зна. Молитва није психотерапија нити аутосугестија, како то воле да објашњавају недуховни људи, него је (молитва) сила која, по речима Откривења, спречава демоне да се ослободе ланца (Откр. 20, 1-3), то јест, она је сила благодати. Има ли за људе веће радости од оне коју осећају када кроче у манастирску порту, где су и сами земља и ваздух освештани, као зрацима сунца, молитвом; може ли ико донети људима већу корист од онога ко се у олтару свог срца моли Богу за опроштај грехова целог човечанства? Чак и само један истински молитвеник може изменити ток људске историје!

Преподобни Арсеније Велики се клонио људи, и неки монаси су га због тога сматрали недружељубивим и суровим. Но он је је у келији вршио најтеже делање, слично самоспаљивању – молитву за свет, и Господ је на његове молитве помиловао Византију, као Ниниву у време пророка Јоне: земљотрес, који би уништио целокупне области, није наступио, како је касније откривено еги-

патским Оцима, због овог великог подвижника. Замислите да војницима, који треба да штите земљу од страшног и неумољивог непријатеља, предложи да одложе оружје и прихвате се неког другог посла – рецимо да гаје кромпир или да праве обућу. Па и то је нужно и неопходно, зар не? Али тиме се баве баштовани и обућари, а не војници; њихов је посао да, жртвујући и свој живот, ако треба, заштите отаџбину. Сатанска сила је слична чудовишној радијацији која се шири по свету, а молитва, особито молитва монаха, јесте брана том невидљивом смртоносном струјању. Духовно слепи људи понављају: „Ко се повлачи у усамљеништво да би се молио, тај живи ради себе”; они говоре тако зато што су „плот”, те и добро и зло схватају на плотски начин.

Почеци монаштва су подвиг и пример Јована Крститеља, који је живео у пустињи, и Јована Богослова, који је проводио живот у молитви и сазерцању. Први је назван „највећим који се родио од жене”, а други „вољеним учеником Господа”. Они су своја срца сачували чистим, то је био њихов главни подвиг, и зато су се њихова срца претворила у неисцрпни извор духовног мира – благодати, која се по њиховим молитвама изливала на земљу.

Монасима говоре: дружите се с људима, проповедајте им, идите по селима појући духовне песме, расправљајте се са секташима, старајте се о болеснима, васпитавајте децу и док све то радите, молите се; то јест – будите благочестиви мирјани, само неоптерећени породицом, а у свему осталом слични њима.

Преподобни Исак Сиријац пише да, ако монах буде пребивао у молитви, свет ће му служити, а сада говоре: монах си, служи свету. Може се и у свету молити и чинити добра дела, али то је други ниво молитве. Молитва безмолвника је налик пламену који сеже до неба, а молитва монаха који се меша са светом слична је словима написаним на отртој и огуљеној дасци; у његовој души утисци и доживљаји се стално слажу један преко другог; страсти узбуркавају ум таквог човека као што налети ветра узбуркавају површину мора.

На монашењу монах је дао обећање да ће следити пут древних монаха; а њихов пут је био – осамљивање и молитвено тиховање.

Ако ослаби монашка молитва, зјапнуће таква пустошна духовна празнина коју ће бити немогуће попунити и затворити

само добрим световним делима. Манастири који изгубе дух аскезе и молитве не могу духовно утешити и препородити човека. Имамо пример западних манастира, у којима се организују не само болнице него и специјалне школе за будуће политичаре и будуће кошаркашице.

У претходном периоду били су уништени манастири; сада се манастири опет граде, али се уништава дух самог монаштва. Човек који посећује манастир, види не молитвенике облистане унутарњом светлошћу него добре људе који чине добра дела, а такве је он виђао и у свету.

Свети Оци називају унутарњу молитву највишим умећем, уметношћу над уметностима, небом затвореним у човековом срцу, Божаственом љубављу, ангелском красотом, путоводном звездом која сија у ноћној тмини, извором воде живе која тече у срцу човековом, песмом над песмама, вечном радошћу, животом срца, васкрсењем душе пре свеопштег васкрсења мртвих, ризницом, скривеном у срцу човековом, небеским вином које весели душу, огњеним мачем упереним на сатану, тврђавом вере, неосвојивим утврђењем за силе ада, дивним вртом рајског цвећа. Свет, пак, не познајући тајне ове молитве, сматра да је молитва лична ствар сваког понаособ, нешто попут аутотренинга; у сваком случају, не сматра је центром човековог духовног живота, него психичком припремом ради бољег вршење добрих дела. Та добра дела, која су постала сама себи сврха, посматрају се независно од унутарњег стања човековог срца и постају еквивалент човекове моралности, тачније речено – мера његове „светости”.

Ми не одричемо телесно милосрђе, али њега може вршити не само хришћанин него и муслиман, Јеврејин, многобожац и атеиста, из различитих побуда и мотива. Но подвиг монаха је непоновљив и не може се заменити никаквим (спољашњим) радом и трудом. Свети Григорије Палама учи да подвиг исихије (безмолвија, молитвеног тиховања) јесте – задобијање таворске светлости. Он пише о вечним животворећим Божественим силама и енергијама, које се из недара Божјих изливају у свет и показују се свету као духовна светлост, као вечни живот, као мистичко богопознање, као дејство и атрибути Божества. Човек који се бави унутарњом молитвом постаје (духовни) беочуг, кроз његово срце проходи та нетљена превечна светлост и освештава свет. Зато су свети

Оци казали: „Анђели су светлост монасима, а монаси су светлост свету”. Када монах почне да се бави световним пословима и бригама, његово срце се, услед многих сусрета и разговора, испуњава чулним представама, због чега он губи највећу драгоценост – молитву; његово духовно око се од Бога окреће према свету, дух гасне, а срце постаје хладно и тврдо као камен. По речи једног Оца, монах без Исусове молитве је – труп који разједају црви (тј. страсти). Ђаво је спреман да помаже у спољашњем делању, само да би ум монаха одвукао од молитве. Преподобни Нифонт Цариградски је говорио како ће монаси градити конаке, који ће се такмичити са кнежевским дворцима, а Нил Мироточиви и Симеон Нови Богослов упозоравају монахе да се не заносе претерано проучавањем науке и философије, јер од тога Божествена светлост бива замењена светлошћу човечјег ума. Манастири у којима се монаси не баве Исусовом молитвом налик су згаслој ватри, у чијем пепелу једва да заискри тек по која жишка.

Ако монаштво, које сада доживљава препород, буде окренуто не духовном опиту источног монаштва, него идејама и схватањима савременог света, оно ће уместо истине носити у себи лаж и противречност. Једна од крупнијих победа демона је стварање новог типа монаштва – спољашњег монаштва, у којем ће се монаси бавити свиме осим Исусовом молитвом. Искушеник долази у манастир из света и натопљен је, као водом, светским духом и светским схватањима, долази с ослабљеном вољом, са запаљеном, попут гнојног чира, гордошћу, са смрадним сметлиштем греховних успомена, са отрованим срцем, на чијем су дну склупчане, попут змија, његове страсти. Човеку у манастиру предстоји тешка борба са демоном и са самим собом, он треба да се, такорећи, поново роди. А њега убеђују да треба да служи истовремено и Богу и људима, наводећи му примере преподобних Сергија Радоњешког, који је мироу кнежеве, Јована Зедазнијског с ученицима, који су као монаси дошли у Грузију да би утврдили хришћанство и борили се са маздаизмом, Амвросија Оптинског, који је од јутра до сутра примао људе. То је исто што и сравнити одојче са искусним војником, па послати детенце, које још пуже по поду, у рат. И при том прећуткују најважнију чињеницу, да су и Јован Зедазнијски, и „сверуски учитељи”, преподобни Серафим Саровски и Амвросије Оптински, и други старци, цео живот провели

у манастиру и у пустињи, и тек пошто су задобили бестрашће и велику благодат Божју, отворили су врата келије и напустили пустињу и затворништво, и то не по својој вољи, него по Божјем откривењу.

Младом монаху предлажу да почне од онога са чиме су довршили преподобни Серафим Саровски и Јован Зедаснијски. Неки монаси одмах осете лаж и своју неприпремљеност за такав живот; изгледа им као да су позвани на гозбу, а уместо ђаконија, послужују их јелима пуним песка. Напротив, други, неопитни монаси, мисле да су они малтене спасиоци једног народа, и поредећи себе са древним подвижницима, који су обраћали целе градова и села у хришћанство, само све више распаљују своју гордост. Уживљавање у улогу нових просветитеља погодује њиховим страσίма. Уместо смирења – основе монашког живота – у дубини њихових срца налази се гнојни чир гордости и умишљености.

Свом ученику, који је желео да оде у свет да би учио људе, један отшелник је одговорио: „Човек који је посекао длан, не треба у њему да носи отров”. Одатле може призаћи некакав духовно-религиозни материјализам, где се вредност човечјег живота одређује сумом спољашњих дела која, попут челика и угља, могу бити измерена.

Обратимо се нашем највишем ауторитету – Божанском откривењу – Библији. У књизи Изласка приповеда се о томе како је Мојсеј водио Израиљце у Обећану земљу. На обали Црвеног мора сустигла их је фараонова војска: коњаници у гвозденим оклопима, колеснице са стрелцима опремљеним стрелама и копљима. Фараон је себе сматрао непобедивим: под налетима његове војске падали су и рушили се градови и утврђења, као да су колибе од прућа и сламе. Изгледало је да су Израиљци осуђени на пропаст: пред њима морска пучина, а за њима, као огњена лава, фараонова војска... Кад, гле, Господ пита Мојсеја: *Заишћо ваицјеш к Мени?* (Изл. 14,15). Мојсејева уста су ћутала, али је његово срце безгласно вапило ка Богу и та безгласна молитва, у којој је он од туге раздирао не одећу своју него срце, досезала је до неба. Не Мојсејев пророчки дар, него унутарња молитва, коју нико од људи није могао чути, учинила је чудо: море се раздвојило, његово дно је постало камени пут за Израиљце, а потом су се таласи, попут уста, склопили, и морски бездан је постао гробница за Египћане.

У пустињи се Израиљцима на путу испречио народ по имену Амалићани. Мојсеј није желео да ратује са њима, пошто су они били потомци Лота, али Амалићани су били неумољиви, и развила се битка. Мојсеј се попео на брдо и, подигавши руке, погрузио се у молитву. Када се Мојсеј молио, Израиљци су побеђивали, а када је прекидао молитву и спуштао руке због умора, надвладала су амалићански одреди. Двојица израиљских војсковођа, Исус Навин и Ор, схвативши да о исходу битке не одлучује мач него молитва, стали су поред Мојсеја и придржавали су његове руке. Свети Оци су у овоме видели символ демонске силе, која се може победити само молитвом што исходи из дубине срца. Угаси ли се монаштво – за демонску силу више нема препрека. То што монаси напуштају унутарње духовно делање, Исусову молитву, и од духовног прелазе на душевно – представља једну од победа демона.

Велику моћ има Божанствена литургија, и зато демон предузима све мере како би људи из цркве отишли празни. Многи свештеници не само да не призивају верујуће да се причесте него им, чак, и забрањују често причешћивање, иако су се у раној Цркви причешћивали сви који су били на Литургији, осим оних који су се налазили под епитимијом. После Крсне Жртве, причешће је други по величини дар Божји људима, и свештеници потпуно неосновано лишавају своје парохијане извора бесмртности, који је приступачан свим хришћанима. Ово је једна од најопаснијих предрасуда која се увукла у Цркву.

У храму се човек сусреће са још једном чудном појавом – читањем за певницом које подсећа на изговарање брзалица, као да чтец незадрживо јури по страницама књиге, хитајући да што пре стигне, као до каквог циља, до речи „амин”. Православна Црква поседује богослужбене текстове, свештену химнографију која је право бесцен-благо непревазиђене дубине и лепоте. И све то – и смисао молитве, и лепота црквеног језика, ишчезава у некаквом неразговорном мрмљању које тек ту-и-тамо наликује говору. Човек онда, стојећи у храму, или се моли су себи, преставши да се труди да ишта схвати, или пак, премештајући се с ноге на ногу од досаде, једва чека, заједно са чтецом, крај службе. Шта би ученик у школи могао разумети ако би учитељ говорио таквим брзоговором? Педагог, лектор и чтец треба да изуче технику речи, а данас се нико не брине о томе како да чтеца научи да, ако ништа друго,

чита јасно и разговетно. Литургика Православне Цркве је једно од највећих духовних богатстава, а због рђавог читања богослужбени текстови остају недоступни народу.

Ништа боље није ни са певањем. Уместо старих напева, који у души изазивају осећај покајања или побожне благодарности Богу, под сводовима цркава неретко се чују оперске мелодије, које не делују на дух него на страсну душу, узбуђују је, пружају естетско задовољство, попут световне уметности, али човека лишвавају оног најважнијег – покајања и молитвене сабраности. Што се тиче рђавог (немузикалног) појања, оно такође омета молитву, али уместо естетске насладе оно изазива у души досаду и раздраженост.

Понегде се свеће и просфоре продају у самим храмовима, и то за све време трајања службе. Око стола са свећама је вазда жагор који подсећа на хук морских таласа, а пошто храмови обично имају добру акустику, та бука се простире по целом светилишту и омета народ у молитви. У Старом Завету пише да су у време изградње Соломоновог храма зидари клесали и обрађивали камење подаље од градилишта како се на месту посвећеном Богу не би чуо бат њихових маљева.

Већ је запажено да је већина чудотворних икона живописана у старом иконописном стилу. Тих ликова, од времена потамнелих, демони се више плаше него лица лепих по укусу овога света, које сликају савремени иконописци. У првима кроз икону светли дух, а из других избија душевност и нека танана, прикривена чулност. Древне иконе су окружене пољем силе која се не може видети, али која се срцем осећа, док се иконопис који је отргнут од традиције обично претвара или у мистичну апстракцију или у религиозну лирику, која може побудити мноштво осећања, али душу не препорађа. Иконе нецрквених уметника (рецимо Врубелја) носе у себи скривени демонизам; из њих као да бије тежак духовни мрак. Разарање црквеног предања такође представља победу сатане.

У Светињу над светињама Јерусалимског храма свештеник је ради молитве могао ући само једном годишње; оскверњење Светиње над светињама народ је сматрао већом трагедијом неголи разорење самог Јерусалима. Од олтара крећу узлазни или силазни путеви историје. Од светости олтара започиње народни пре-

пород. Правилима светих Сабора мирјанима је улазак у олтар забрањен; само је цар, као помазаник и представник верујућег народа, могао ући у олтар да би принео молитву за народ. Оплакујући разрушење Јерусалима, пророк је рекао да је олтар претворен у магазу; а старозаветни храм је тек праобраз, сенка новозаветног храма. Шта ли чека хришћане који се непобожно односе према највећој светињи на земљи – олтару, у коме невидљиво пребива сами Бог! Светиња је попут огња – она може грејати и осветљавати, а може и опећи и и сажгати. Ваља памтити да је ругање светињи саставни део ритуала црне мисе. Ђаво се стално труди да освоји нове духовне просторе.

Црква има своје свештене симболе; демон, пак, саздаје своје магијске знаке и хоће њима да замени црквени језик. Шести Васељенски Сабор је забранио алегоријско изображавање Божанства; но у последње време почеле су се појављивати алегоријске представе у којима се Божанство изображава знацима позајмљеним од кабалиста и других окултних секти. Ту христијанизовану кабалистику називају „интелектуалном иконом”, то јест, деле Цркву на елиту – интелектуалце и масу – незналице. Алегоријски знаци, који имитирају икону, стварају код човека нов тип религијског мишљења. Уместо да се укључи у молитву путем иконе, он почиње да замишља Бога у виду алегоријских и геометријских фигура. То представља продор у Цркву тајних гностичких списа, а гностике су свети Оци називали „првенцима сатане” (Поликарп Смирнски о гностику Керинту).

Сваки модернизам је удаљавање од Цркве и скретање или на страну позоришта или на страну идолишта. Зато је модернизам – пут ка самоуништењу Цркве. Либерално хришћанство је религија компромиса, не само између хришћанских конфесија него и између хришћанства и будизма, хришћанства и шиваизма. Она (религија компромиса) тежи да хришћанство разори изнутра, да уништи хришћанску догматику и да сазда неку магловиту, аморфну религију, коју гордо и разметљиво називају религијом „часних људи”, а њен једини циљ је – да људима чини добро. То је скривена жеља – одвојити се од Бога, а споља и даље бити хришћанин. Обично је то религија хуманиста, који воле да говоре о добру, не чинећи добро, који хоће да се прикажу као пријатељи човечанства, али којима је, уствари, туђе све осим њихове

сопствене ситости и честољубља. Но, таква религија понекад изнедри своје подвижнике какви су доктор Швајцер или монахиња Тереза, који су самопрегорно служили ономе што бисмо ми назвали „култом страдалних људи”. Монахиња Тереза је, скупљајући умируће по улицама Калкуте, говорила: „Желим да човек умре достојанствено, као што доликује човеку”. Међутим, хришћанство сматра достојном ону смрт која се дочека у покајању и молитви, у свепраштању и нади на Божје милосрђе. Монахиња Тереза је достојну смрт видела у нечем другом: у томе да умирући човек пре смрти буде окупан и да умре на чистој постели, а не на улици.

Швајцер, протестантски презвитер и теолог, молио се дневно неколико минута, а остало време је проводио у болници за губаве. Овде су апсолутизоване земаљске вредности, а умањен значај првородног греха, па самим тим и неопходност покајања и духовног препорода. Икона хуманиста је – емпиријски човек; њихова крилатица – „човек – како то божанствено звучи”. Таква религија се заснива на људским силама и осећањима; у њој, наравно, не поричу веру у постојање Бога, али на место Бога стављају неку апстракцију човечанства. Такав либерализам је припремио пут за епоху „просветитељства” и наставља да припрема терен за агностицизам и материјализам: могуће је одбацити Бога као идеју о свеопштем погледу на свет и служити човечанству.

Постоји одређена моћ имена, не у смислу кабале, где су имена снабдевена магијском силом и служе за заклињање духова, него као нека асоцијативна веза, поље заједништва и знак некаквог, нама необјашњивог, утицаја. Сетимо се са каквом су упорношћу у свест народа непријатељи хришћанства утискивали имена својих вођа. Градови, улице, паркови, предузећа, били су као жиговима обележени њиховим именима; зидови кућа и раскрснице су биле „окићене” њима. Због чега је то било потребно? Да би се створио ореол величине тих људи? Делимично и због тога. Али, осим тога, овде је прикривен и демонски ритуал. Место које носи неко име, постаје повезано с тим именом. Када су у нашим градовима измењени називи неких улица и тргова, показало се да се некако лакше дише, као да се сама атмосфера променила.

Ми имамо свештена изобраења, која нам помажу да општитемо са духовним светом. И демони такође имају своја изобраења

– то су талисмани и амулети, који су повезани с магијом; представе чудовишта, портрети људи који су били слуге сатанине. Та лица они хоће да урежу у свест и душу људи, да их запечате у њима.

Постоји још један вид ритуалних изобразења – то је обнажено људско тело. Овде се не ради само о сексу. Нагост је символ губитка благодати. После грехопада прародитеља, одежа божанске светлости, која их је обавијала, нестала је, и они су спознали да су наги. Карактеристично је да су паганска божанства у Халдеји, Египту, Грчкој и Јапану била представљена нага. На црној миси на сатанским ритуалима и окултистичким сеансама захтева се од учесника да своја заклињања и молитве демонима упућују претходно скинувши са себе одећу. Карактеристично је, опет, да се ангели увек изображавају у светлим одежама, а демони – наги.

Религија секса крчи пут религији сатане.

За хришћане мошти светих представљају велику светињу. Сјединивши се са душом човековом, Дух Свети освећује и његово тело, као што и миро предаје миомирис посуди у којој се чува. Грех је мрачни печат демонски не само на души грешника него и на његовом телу. Тело грешника одише духовним смрадом. Није случајно да се уз цркве граде капеле, назване пантеони, тј. храмови свих богова, у којима сахрањују славне историјске личности, које, међутим, никада нису прекорачиле праг цркве или су често веома далеко од Бога.

Зашто се такви људи сахрањују при црквама?

У античком Риму представе и амблеми паганских богова свих земаља и провинција били су сабрани под сводовима пантеона. Идоли су се мирно дружили једни са другима, али пантеон није могао у себе сместити једног – истинитог Бога. Зашто људи који су равнодушни према Цркви доносе остатке својих хероја код храмова и те гробнице називају карактеристичним, злокобним именом „пантеон”? Па зато што желе да поред храма Славе Божје сазидају и храм људске славе. У прошлом веку је, на иницијативу филозофа Канта, био сачињен календар, пандан црквеном календару, где су уместо имена светих била поређана имена чувених писаца, војсковођа, државника и других, ради њиховог поштовања и прославања. Као да свет каже: „Погледајте, ово су наши свети”.

Магија је повезана са гробљем. Постојали су магијски ритуали који су се могли обављати само на паганским гробљима.

Најчуднији ритуал погребња у историји света нису пирамиде – гробнице фараона, које се попут гробна уздижу у пустињи, него је то московски Маузолеј. Вождизам, култ надљуди представља у суштини „демонску теократију”. Вођа није само велики политичар него и непогрешиви идеолог, нешто попут пророка, у чију реч маса треба да верује. Зато је не само у државама Египћана, Вавилонца и Инка него и у „комунистичким” државама створен особит култ – поклоњење гробницама. Скоро у свакој „комунистичкој” земљи подигнут је маузолеј, у којем је умрли вођа, попут мумифицираног фараона, требало да буде стално са народом, као „чувар” своје земље. Кинези су одлазили на ходочашће до гробнице Џингис кана и призивали његов дух; муслимани су зидали гробнице калифима који су се прославили својим освајањима. Бухара и Самарканд сматрали су Тамерлана својим покровитељем, а време његовог царевања – златним веком. Фашистичка елита је посећивала гробницу Фридриха Барбаросе и тамо медитирала. А да се сакупи сва крв коју су ти људи пролили за свог живота, она би, попут реке, потопила њихове гробнице и пирамиде.

Пророк Давид је говорио за незнабошце, који су приносили људске жртве, да је проливеом крвљу *оскрнављена земља* (Пс. 105, 38), тј. да људска крв вапи ка Богу, да она претвара земљу у пустињу. Свети Оци су писали да демон, иако је бестелесан дух, ипак се, као храном, храни запахом крви и смрадом блуда, и зато обитава у оним местима где се врши грех и где се чини зло. Једно од најстрашнијих жртвоприношења демону, које је превазишло све ратове и хекатомбе, јесте убиство које врше мајке над децом у својој утроби. У демонским ритуалима, проливање људске крви, особито дечје, сматрало се обавезним видом жртвовања, без којег се сатана неће појавити у видљивом обличју. У скоро свим великим древним незнабожачким религијама приносиле су се људске жртве. Код Маја и Инка жреци су расецали груди живом човеку и вадиле срце; на дан празника највећег сунчаног божанства број жртава је износио и до 30.000, и зато су Инке водиле ратове да би узимали заробљенике, или су организовали лов на људе, као на дивље звери. У централној Африци приношене су људске жртве богињи јутарње звезде (Венери), а у Грчкој, богињи Месеца, која је била обавијена змијама.

Број абортуса у хришћанским земљама је већ премашио број свих људи убијених у ратовима, оних принесених на жртву и поједених од стране канибала. На старим гравирама Земља је представљана као острво које плива у океану васионе; данас, пак, она је сличнија острву које плива у мору људске крви.

Многи су у недоумици: због чега нас Господ тако сурово кажњава? Није ли правилније питати: зашто нас Господ још увек трпи? – Он нас трпи због неизрециве Своје милости, и ради молитава угодника Његових, свету невидљивих; трпи нас, очекујући наше покајање.

ПРЕВЕО СА РУСКОГ: РОДОЉУБ ЛАЗИЋ

КОСОВСКО ОГЛЕДАЛО

Видовдан – огледало српско

Видовдан је у историји српској вододелница и мерило. Он дели нашу историју на догађаје „пре Косова“ и на догађаје „после Косова“.

Овде реч „КОСОВО“ није географија већ идеологија и идеал. Идеал постављен пред српски народ у целини и пред сваког Србина понаособ још давне 1389. године.

Тада је Видовдан постао онтолошки најзначајнији датум у српској историји, догађај у коме је кулминирала сва наша историја од доласка на ову балканску ВЕТРОМЕТИНУ, с једне стране, и камен темљац на коме се градила сва наша историја од Косовске битке па све до данас, с друге стране.

Видовдан је постао сочиво које сабира у себи све што је светло, свето и честито било у нашем народу пре Косова, и које из себе шири и расипа светлоносне, светоносне и честитотворне зраке на сав наш народ и на сву нашу историју после Косова.

Видовдан је зенит над нашим главама, али и темељ под нашим ногама.

Видовдан је заиста Видов дан, када се јасно види и сагледава

„ко је вера, а ко је невера“. То је вечито СРПСКО ОГЛЕДАЛО.

Не, дакле, само оног првог Видовдана, него Свагдана кроз сву нашу историју.

Видовдан је само друго име за целокупни ток наше историје, те је стога дан који непрекидно траје, дан без смираја сунца.

Када сунце зађе том историјском ВИДОВДАНУ, заћи ће сунце и целом српском народу. И више нам се неће родити, јер неће бити Србина да би му се сунце наново родило.

Управо зато што је Видовдан опредељење за „Царство Небеско“, не само Кнеза Лазара него читавог српског народа до Косова и после Косова.

Видовдан означава српску вечност у трајању. Без Видовдана нема нам „вида“, ни историјског ни духовног.

Свети Кнез Лазар је на Видовдан довео до врхунца светосавски идеал српског човека, испунио светосавско српско Јеванђеље, које сажето гласи: „Све за Христа, Христа ни за шта“.

То је опредељење за „Царство Небеско“, за вечне духовне вредности: вечну истину, вечну правду, вечну наду, вечни живот.

Тим вредностима је свети Кнез испуњавао свој земаљски живот, за те вредности га је и положио. То су вредности за које вреди живети, али за које вреди и умрети када то затреба.

Оне су важније и трајније од обичног, пролазног земаљског живота.

То је светолазаревски завет и аманет сваком Србину. У њему се рађамо, у њему трајемо, и у њему умиремо.

Ко друкчије мисли и умује, он је Србин само по биологији, не и по духу.

Србија и данас постоји и опстаје захваљујући оним Србима (ма колико малобројни били) који су Лазаревско опредељење учинили душом своје душе, срцем свога срца, зеницом свога ока.

Како онда тако и данас Видовдан је вододелница не само српске историје него и самих Срба. И онда и сада Срби су се делили због Христа и Царства Небеског.

Побеђивали су увек они који су били уз Христа и са Христом, макар оку „непристрасног“ историчара изгледало и друкчије.

Кнез Лазар и данас живи, јер његово опредељење живи и траје у душама милиона Срба који га верно следе попут косовских витезова.

Нажалост, како оног првог Видовдана тако и данас, нису малобројни ни они Срби којима је више омилело „царство земаљско“.

За такве ништа у нашој историји и у нашем народу (па ни сам тај народ) није толико свето да се не би могло продати, уновчити и издати. Као што није било ни за Вука Бранковића.

На Видовдан пре 616 година сви Срби су били на Косову пољу, али нису сви били исте мисли и опредељења. Тако кроз целу нашу историју, тако и данас.

Сви мисле о Косову, говоре о Косову, решавају проблем Косова, али Косово виде и доживљавају различито.

Од Косова и око Косова људи се деле на два табора: једни Косово виде као пораз, други – као победу.

Једни као догађај због кога смо пали у мрачно петвековно турско ропство, други – као догађај захваљујући коме смо то ропство издржали и преживели.

Једни као „гробницу“ у којој су „сва наша надања закопана“, други – као извор свих узвишених стремљења и прегнућа у нашем народу.

Најзад, једни Косово виде као место на коме је читав један народ извршио масовно самоубиство, други – као жртвеник на коме је читав један народ колективно и свесно принео себе на жртву „Царства ради Небескога“, и тиме постао један крстоносни и мученички народ.

Откуд тако опречни и дијаметрално различити ставови о Косову у нашем народу?

На то питање постоји само један прави одговор: они су наслеђени од оног првог Видовдана.

Тако је било и онда: једни су били уз Вука Бранковића, други – уз честитог Кнеза Лазара.

Све је зависило, како онда тако и данас, од садржине и опредељења сваке душе.

Је ли душа испуњена земљом и тежњом за „земаљским царством“, она Косово доживљава као пораз; је ли пак испуњена вечним вредностима и усмерена ка „Царству Небеском“ – она га доживљава као победу.

За прве је Косово „нечувена трагедија“, јер, како вели свети Владика Николај, они говоре: „Косово је зауставило точак наше историје, уназадило нас је. Да није било Косова, ми бисмо данас

били велики народ“ (Еп. Ник., Косово и Видовдан, стр. 69). По светом, пак, Владици, „Баш нас је Косово учинило великим народом. Оно је наша народна Голгота, у исто време, наше народно васкрсење, духовно и морално“ (исто).

Ко је у праву и где је истина?

Непогрешиви одговор дат је једном заувек још оног првог Видовдана.

Јер, „ако је ко на Косову претрпео пораз“, вели опет Владика Николај, „претрпео га је велики господин Вук Бранковић, а не Кнез Лазар. Ко жртвује свој живот у једној борби за истину и правду Божију, жртвовао је највеће што је имао и могао, и – победио је. Макар битка технички била изгубљена, он остаје победилац. А пошто је сва српска војска на Косову пољу пала – и то драговољно – за истину и правду Божију, то је она и победила“ (исто).

То је мера и мерило за све оне наведене различите визије и ставове о Косову.

Једни се сврставају под издајнички барјак Вука Бранковића, други – под Крсташ барјак Бошка Југовића и Кнеза Лазара.

Једни Косово посматрају само телесним очима и мере материјалним вредностима, други – пробуђеним очима душе и мере га вечним вредностима.

Ваистину, колико је душа претежнија од тела и тело од одеда (Мт. 6, 25), толико је став оних других према Косову узвишенији од става оних првих.

На Кнеза Лазара и његову војску преко шестстотина година лије се благослов целог народа, а на Вука Бранковића и његове следбенике – пада народна клетва.

Пример Кнеза Лазара буди у нама понос и одушевљење за исте идеале за које је он мученички пострадао, а пример Вука – изазива осећај стида и срама што се у нашем роду нашао и таква изрод.

Неко је негде рекао да смрт човека најчешће личи на његов живот.

То подједнако важи како за велике праведнике, тако и за велике грешнике. Праведници „уснивају“ у Господу („заспао је сном праведника“, вели наш народ), док је „смрт грешника љута“, јер „ко се маша ножа, од ножа ће и погинути“ (Мт. 26, 52).

Живот Кнеза Лазара у многоме је личио животу највећих свитеља Божјих.

По његовим биографима, као и по богослужбеним песмама, испеваним касније у његову част, он је био „благ, кротак, украшен незлобивошћу, истином и правдом“.

Био је „око слепима, нога хромима, потпора старима“.

Био је, како вели његов савременик, патријарх Данило III, „од детињства много у свим добрим делима украшен, и свим врлинама показиваше се племенит, велеуман и мужаствен“.

Био је правичан и мудар владар, нежан и чедољубив отац, племенит и веран супруг.

На свим пољима живота живео је и делао јеванђелски. Једном речју, он је у своје животу испунио у целини Јеванђеље Христово.

Онда, никакво чудо што се у датом моменту доношења судбоносне одлуке приволео „Царству Небескоме“. Јер само онај ко је у стању да живи Царства ради Небескога, може и умрети за „Царство Небеско“.

То Косовско, Видовданско, Лазаревско ОГЛЕДАЛО и данас је пред нама.

Ми се данас налазимо у сличном положају као и Свети Кнез Лазар оног првог Видовдана.

И пред нашом генерацијом данашњих Срба стоји исто судбоносно питање: коме ћемо се царству приволети? Седамнаести март прошле 2004. године шта је био друго до „други српски Видовдан“, најновије, али се не зна које по реду, масовно пострадање Срба на Косову. То пострадање траје и даље.

Срби се поново сврставају у два табора, стају под два барјака.

Они који подижу сидра своја, продају своја имања, куће, станове и одлазе са Косова – иду под барјак Вука Бранковића, продају и крчме српско Косово.

Они пак, који одолевају и истрајавају „на страшном месту“ јесу потомци и следбеници честитог Кнеза.

Ово разврставање обухвата не само Србе на Косову и Метохији, него свуда, ма где се налазили.

Пред сваким Србином, ма на ком месту живео, ма на каквом положају био, стоји видовданско огледало.

Њему се поставља вечно лазаревско питање: „коме ће се царству приволети“?

СВЕТИ·КНЕЗ·ЛАЗАР

Доприноси ли опстанку Срба на Косову и Метохији на ма који начин (речју, делом, жељом, молитвом) он се уписује у Лазарев табор.

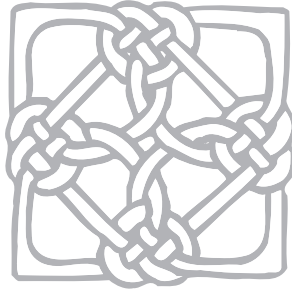
Доприноси ли пак, опет на ма који начин, (гласом, пристанком, потписом, изјавом) нестанку Срба са Косова, он је заједно са Вуком Бранковићем иза „Голеш планине“.

Док је времена, загледајмо се добро у то огледало, препознајмо себе на којој смо страни, исправимо свој став док „времена има“, јер иде ноћ када нико неће моћи делати, ноћ после које нема сванућа.

2005. год.

Видовдан – ман. Грачаница

ЕПИСКОП АРТЕМИЈЕ

На вододелници

Релативност историјског времена и начин рачунања као договор ради сналажења у простору који је са временом једно, не упућује на давање значаја размећи столећа. Њиховој вододелници.

Шта није релативно? Двадесет столећа или две хиљадугодишта удаљени смо од рођења Исуса Христа. То не говори о дужини дана Господњег који је, према псалму Давидовом „...тисућа година... као дан јучерашњи” већ о нашем кратком постојању у том дану који траје између два доласка.

Пролазност људи се ретко где уочава као у Служби заштите културног наслеђа, која спаја епохе и пространства. Која препознаје материјалне остатке култура које су испуњавале одређен простор, која их обрађује и сабира у својеврсни палимпсест. Иако немумшта, налазишта проговарају када људи који су их градили и наставили заћуте.

Простор и период у коме живимо, обележила је христијанизација, прилазак Православној Цркви и израз љубави према Богу оваплоћен кроз раскошне грађевине, које је градио цар земаљски

у славу Цара небеског. Примање голготског крста подразумевало је и његово подизање на плећа и исправљање са њим, у виду успостављања духовне вертикале која ће кореном бити везана за свет (грађевина) а круном за небо (Творац).

Отуда, цвет и круна културног наслеђа у Србији јесу верске грађевине. Оне припадају живом организму који извире из будућности а остварује се у историјском времену. Сабирање утицаја Истока и Запада изродило је самосвојну стилску целину која је умела и да надвиси узоре. Аутентични градитељски обрасци, рашки и моравски, и географски цртају ћилим од светих вода Лима, преко Проклетија, Шар Планине, уз слив три Мораве, у који су преци уткали своје вјерују. Урбану форму исписали су градови на брди-ма и манастири у клисурама. Светли камен из древних тврђава, а град градова средњевијековне Србије, Ново Брдо, „данас је непрегледна али велелепна рушевина”. Шири се миомирис из светиња, биле оне цркве и манастири или црквишта и манастиришта. Тамо где су избрисани белези проговарају топоними. Оно што није очувано у простору, живи у језику. Ушло је у крв и у мајчино млеко. Подвигом љубави осољена је свака стопа земље.

Служба заштите Србије, која институционално постоји од 1947. године, млада је у односу на организам који очувава и има тешке задатке данас. Споменик међаш је из доба палеолита (пећина Рисовача код Аранђеловца). У том окамењеном корпусу свеукупног културног наслеђа Републике Србије, дише и сјаји једно живо тело које се зове Црква. Црква као сабор који се одвија у грађевини која се такође зове црква и која је у односу на претежније, само ломљиви суд у простору. Силу вере у грађевине оваплотили су христољубиви владари династије „светог корена”, зачињући континуитет који свој свршетак има у Дану Господњем. Чувати грађевине које су део тела Цркве значи чувати суштину која је невидљива. Чувати невидљиво у видљивом.

Када би се са сваке цркве, из вертикале сваког крста (са амво-на, кроз хорос, тамбур и куполу) пружио конач ка небу, било би их на хиљаде нити. Има један врт, где би конци били тако густе, да птица не би могла да пролети. Тај врт на југу Србије, столећима је насађиван и зове се Косово и Метохија, по птицама – косовима и манастирским имањима – метосима. Обдарен је црквама и манастирима „и свакојаким дрветима лепим за гледање”.

Тај врт је данас разграђен. Из њега су протерани градинари. У њега су упуштени тушта и тма. У том врту обарају крстове и куполе не би ли покидали густо ткање између земље и неба. У тај врт се не може ући слободно. И ко уђе са чуварима, не зна хоће ли изаћи. У том врту мрак једе и људе и куће.

Само у једном дану који се зове 17. март 2004. (и који је трајао 72 сата) расукано је на десетине цркава. Убијани су и иконе и одежде и сасуди. Горели су живописи и житија. Поново су умирали мртви. Светлеле су мошти и гробови. Спаљен је дан на Косову и Метохији. Пала је толико црна ноћ да звезде над тим вртом божански светле. Разнизана је бројаница Призрена – црква Богородице Љевишке, манастир Св. Архангела, Саборна црква Св. Ђорђа, црква Св. Николе (Тутићева), црква Св. Спаса, црква Св. Ђорђа (Руновићева), Богословија Св. Ђирила и Методија, Владичански двор...* Косач сече од Косовске битке до данас непрекидно. Чупају се стабла из корена, људи из огњишта, грађевине из темеља. Отварају се ране и урвине и у њих налива најљући оцат. Пиште и вода и камен. Више је порушених него очуваних цркава. Више их невидљивих сјаји него што у простору постоји. Више види срце него око. Наживо се откида и данас, у 21. столећу од рођења Христа, у Европи.

Ако су једино у суживоту простор и грађевина културно добро, Служба заштите је пред тешким задатком.

Како чувати грађевину а немати око ње предео? Како чувати ограђено бодљикавом жицом? Како чувати заробљено небо („општежиће је небо на земљи“)? Шта је Трон српског црквеног поглавара (Пећка Патријаршија) без Љевошких испосница и Руговске клисуре? Нема грађевине мимо простора, нарочито не црквене, која у предео није спуштена по случају већ по промислу и која је у вишестолетном садејству постала са окружењем једно. Дух места – то су грађевина и тло и бруј корака нараштаја који се смењују. Како чувати цркву без Цркве? Корубу без суштине? Није суд ломљиви важнији од нектара у суду. Шта ће Дух Свети засладити ако је народ из суда разасут? Како чувати грађевину из које су протерани људи? Како ће земља без соли?

Да ли је ограђен манастир, одвојен од предела и одвојен од људи културно добро? Може ли културно добро бити забрањено место до кога нема пута? Може ли домаћин културног добра бити

заробљеник? Може ли културно добро бити тамница? Једни стражаре уз зудове манастира, други вребају из шума и са чука. Домаћин добра будан спава између два нишана. Голорук. Над његовом главом укрштају се војске. Небо високо а у земљу жив не може. Разапет је у месту. На невидљивом крсту. Оружје му је хришћанско – вера, нада и љубав.

Како штитити наслеђе на Косову и Метохији? Штитећи пределе, грађевине и људе. То тројство је пуноћа културног добра. Шта их обједињује? Слобода. Сунце Правде и Истина Живота.

Види ли свет ову духовну ризницу са разграђеним зидовима и разваљеним вратима, из које се разноси у неповрат? Какво јој је име дао назвавши је: културно наслеђе у југоисточној Европи – Косово? Где су Немања и Сава, Дечански и Милутин, Душан и Лазар? Где је рашка градитељска школа као синтеза а не сукоб супротности? Где је сликарска школа Немањића која стоји између Комнина и Палеолога? Где је Метохија која је примила мајсторе са Босфора и Јадрана и постала део аутохтоног израза који су исписали предео и човек? Где је историја једног народа која се мења уклањањем материјалних доказа? Може ли се затирањем видљивог избрисати и невидљиво? Ко је још зауставио Светлост?

Биће да је ноћ почетак Дана који иде.

МР ГОРДАНА МАРКОВИЋ

НАПОМЕНА:

Порушене свейиње у њогрому 17–19. марта 2004.

Црква Богородица Љевишка, Призрен; манастир Св. Архангели, Призрен; манастир Девич; Саборна црква Св. Ђорђа, Призрен; црква Св. Николе (Тутић), Призрен; црква Св. Спаса, Призрен; црква Св. Ђорђа (Руновића црква), Призрен; црква Св. Илије, Вучитрн; црква Св. Саве, Косовска Митровица; црква Св. Николе, Приштина; црква Св. Илије, Подујево; Богословија Св. Ђирила и Методија, Призрен; црква Рођења Пресвете Богородице, Софтовић (код Урошевца); Владичански двор, Призрен; црква, Доња Шипашница; црква Св. Недеље, Призрен; црква Св. Николе, Ко-

сово Поље; црква Св. Уроша, Урошевац; црква Св. Петра и Павла, Талиновац; Српско гробље, Урошевац; капела на гробљу, Варош; црква Св. Јована, Пећ; црква Ваведења Пресвете Богородице, Бело Поље; црква Св. Тројице, Ђаковица; црква Св. Илије, Бистражин; црква Успења Пресвете Богородице, Ђаковица; гробљанска капела Св. Лазара, Пискоте; црква Св. Петке, Витина; црква Св. Михаила, Обилић; црква Ваведења Пресвете Богородице, Липљан; црква Св. Флора и Лавра, Липљан; црква Св. Архангела Михаила, Штимље; црква Св. Недеље, Брњача; црква Св. Петра и Павла, Исток.

Косово и Метохија – пре и после Васкрса

Дан наде васцелог хришћанства, Васкрс, не поседује само једну неоспорну метафизичку димензију, већ се односи и на лична као и на општа позитивна ишчекивања појединаца, заједница и народа. Овогодишњи Васкрс је обележен и новом молитвеном надом после поновних тешких искушења нашег крстоносног народа у Светој српској земљи, Косову и Метохији.

Тек што је НАТО 1999. запосео Космет, арбанашки екстремисти су пред очима до зуба наоружаних представника „НАТО-демократија“ побили око 1 600 Срба, око 240 000 Срба и других не-Албанаца „етнички очистили“, многобројна православна гробља уништили, хиљаде српских кућа и преко 140 прастарих православних цркви и манастира разорили и спалили. Пет година касније и опет пред очима до зуба наоружаних представника „НАТО-демократија“, поново су прошле године плански и систематски организовани погроми, варварска прогањања и „етничка чишћења“ – 28 мртвих и преко 870 повређених, преко 4 000 „етнички очишћених“ Срба; 280 српских кућа спаљено, тридесет цркви и манастира спаљено и 11 тешко оштећено... светско културно на-

слеђе и светиње васколиког хришћанства, Богородица Љевишка, Свети Архангели, Девич – све руком зломоћника предато грешном пламену...

Један очевидац ове последње погромашке оргије, једна Немица у служби једне интернационалне хуманитарне организације у Призрену (име познато аутору) ми је тада описала своје утиске:

„17. март 2004. године, још седам дана и долази пета годишњица НАТО-рата против Југославије. Вече је, око шест сати, возимо се кроз Призрен. Упада ми у очи да су кафићи и радње затворени и, потом, да на улицама нема жена и врло ретко се виде старији људи. Мој босански возач мили кроз уске улицице и одједном пролазимо поред једне горуће куће... један усамљени човек покушава да једним танушним баштенским цревом нешто учини против ватрене стихије и пренеражава ме да нико из безпрегледне гомиле људи не покушава да му помогне. Изненада постајем свесна тога, да на стрмини испод утврђења, горе многобројне куће – то је српски део града...

Срећем своје косовско-албанске и турске познанике и одмах ме воде на терасу, одакле се види како српску православну цркву прождире пламен; док сам тражила свој фото-апарат, руши се црквена купола и нестаје у пламеном мору а окупљена гомила гласно ликује, слави и аплаудира...

Одлазимо на лице места и моји познаници ме тихо упозоравају да не фотографишем и да ни случајно не проговорим ниједну српску реч...

На Шедрвану, централном тргу испед православне цркве, густо збијена гомила албанских младића не допушта КФОР-ватрогасцима да приђу цркви... КФОР допушта, толерише све то...

Следећег јутра посећујем колеге из АСБ, чији задатак је био да граде куће за српске повратнике... они се пакују и враћају за Немачку јер после ове ноћи је јасно да је њихов рад изгубио сваки смисао... и ОЕБС као и УН-организације затварају своја представништва.

Из вести сазнајемо да по читавом Косову и Метохији горе српске куће, цркве и манастири, да се у Београду и Нишу нападају хамије... Одлазимо до изгореле цркве и као прво видим двадесетак празних бензинских канти... не, нико не спрема толику количину бензина за један „спонтани народни протест“, ово је све

марљиво припремљено... Чујем од једног огорченог КФОР-ватрогасца, који не зна да је у непосредној близини неко ко говори немачки, како каже својим колегама: „Од 1999. године штити КФОР ову цркву и умотава је у бодљикаву жицу... а сад су наши војници кукавички побегли испред каменица ових младих албанских „јунака“!

Напуштамо град и возимо преко Ђаковице и Пећи за Црну Гору. Успут пролазимо поред Дечана, са његовим чувеним прастарим манастиром... на једном раскршћу више хиљада младих Албанаца, један темпераментни говорник, таласање многобројних албанских застава, делују претеће и осећам растући страх, да се спремају да нападну манастир у Дечанима... сутрадан сам чула да су на манастир испале гранате или ракете...

Како описати ту ноћ? Цркве горе, лица спалитеља обасјана пламеном, неки ликују или су испуњени очигледним немим задовољством, други делују забринуто или чак утучено а нека пак су потпуно равнодушна... и нико не покушава да се супротстави безумљу...

КФОР није реаговао... Сутрадан сам правила снимке... иста лица... никада нећу схватити степен мржње, који ослобађа једну такву бесмислену разарачку енергију... али сада наслућујем атмосферу у мојој земљи, Немачкој, из тридесетих година прошлог века, када су синагоге почеле да горе..."

Свакодневица се, дакле, независно од празничних дана и од године до године разликује и свако време носи увек нека своја актуелна обележја и неке специфично своје императиве – шта се још може, шта се сме и мора ишчекивати после овогодишњих Ускршњих празника?

Сигурно и на првом месту, то ишчекивање и та нада се односи на судбину српских светиња на Косову и Метохији и оних малобројних преосталих заточника завета Светог кнеза, који су свакодневно изложени јаросном безумљу арбанашких терориста. Још једном – када је 1999. године НАТО, најмоћнија ратна машинерија свих времена, почела да разара и комада нашу земљу, опет се пут неба подигла косовска клетва, већ тада се знало да ће залуђени сепаратисти међу Арбанасима и под новим насилним уљезима кренути у уништавање и затирање свега српског у овој нашој колевци... тако је било и у време Османлија, у време аустро-

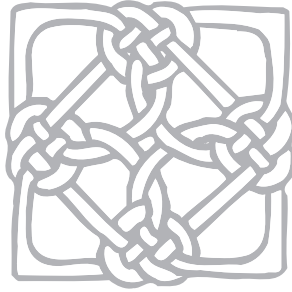
СВЕТИ КНЕЗ ЛАЗАР

угарско-немачко-бугарске окупације, па у време Хитлера и Мусолинија, тако је и данас... Време искушења траје...

Помолимо се, дакле, и после овог Васкрса, Сведржитељу за све српске страдалнике и новомученике... и да се њихова и свесрпска Голгота што пре оконча. Помолимо се за грешне и горде представнике „Новог светског поретка“, да коначно постану свесни своје тешке и претешке одговорности, свих својих греха. Помолимо се и за све иноверне и неверне, бесловесне и безсавесне злочиниоце, да се окрену Божијој милости и присете Божије казне.

Српкиње су, после Косовске битке, стотинама година – нарочито у Херцеговини и Црној Гори – носиле црне мараме на глави а сви Срби гајили у срцима наду и веру у повратак својим древним светињама. Јевреји су пак, после римске окупације Јерусалима и разарања Соломоновог храма, хиљадама година честитали једни другима долазак нове године, речима: „Следеће године у Јерусалиму!“ Имајмо то на уму и ове године, и пошто смо још једном једни другима пожелели: „Христос воскрес – ваистину воскрес!“

ВЛАДИМИР УМЕЉИЋ

Призренска богословија светог Кирила и Методија пре и после марта 2004. године

*„Кућа моја у Призрену, у којој је сада Богословија,
да остане на вечија времена кућом
Православне Српске Богословије призренске,
у којој ће се учити и за духовна звања
сиремајши синови моје оцабине – Синаре Србије.”
(Тестаменџ Симе Андрејевића Игуманова-Призренца)*

ДО ЈУНА 1999. ГОДИНЕ

Поворити или писати о Призренској богословији св. Кирила и Методија, о њеној улози у црквеном и културном животу Срба на Косову и Метохији, о њеним напорима и заслугама за очување националног идентитета Срба током 128 година дуге историје овог просветног завода Српске Православне Цркве на простору Косова и Метохије, умногоме превазилази оквире једног чланка. За озбиљну опсервацију сваког од наведених сегмената њеног живота потребно је много више времена и много више простора. И поред многих значајаних догађаја и датума у трајању Богословије, њен историјат, услед скорашњих догађаја, могуће је, грубо узевши, поделити на два дела: онај пре и онај после јуна 1999. године. Узимајући у обзир ову немилу и насилно наметнуту поделу, покушаћемо да, у кратким цртама, укажемо на најосновније одлике оба ова периода у постојању Призренске богословије.

Основана 1871. године, Призренска богословија је, кроз све време свога постојања и трајања на освештаним просторима Старе Србије, заузимала веома видно и значајно место у црквеном и културно-просветном животу како Срба у Призрену, тако и његовој ближој или даљој околини. Поред Епархије рашко-призренске, Призренска богословија спада у ред најзначајних институција православног српског народа и његове Цркве на Космету. Увек животно заинтересована за питања од огромне важности за национални опстанак и останак српског народа на Косову, а у последње време, нарочито деведесетих година сада већ прошлог века, за његов духовни и национални препород, Богословија св. Кирила и Методија је, преко својих професора и ученика, активно учествовала у формирању једне нове стварности на Косову и Метохији, не занемарујући притом своју примарну делатност – припремање свештеничког и богословског кадра својој Цркви. Стално активно присутна у Призрену, Богословија је кроз многе године и на много начина колорит града и околине чинила духовно живљим и тиме истрајнијим у данима пуним искушења дневнополитичких превирања.

Ктитор Призренске богословије јесте Сима Андрејевић Игуманов (1804 – 1882), Призренац, који је још пре подизања школске зграде за потребе Богословије био познат као „побожан и честит христијанин”, како о њему сведочи недељни вилајетски лист „Призрен” 1871. године. „... Сазнавши велику нужду овдашњих христијана у једној добро уређеној школи... он је из својих новаца, које је кроз 35 година сопственим трудом и знојем, тргујући на страни, спечалио, поклонио овдашњој христијанској општини 5.000 цесарских дуката да начини једно доброданије за школу, обећававши да ће кад све буде готово, набавити о свом трошку и све остале школске потребе. Његово високопревасходство Сафет-паша, дознавши за ову велику и корисну за народ жртву од стране С. А. Игуманова, одмах је изволео одобрити да се школа гради, а самог Симу похвалио за његову љубав к своме отечеству и народу”. („Призрен”, 1871. године) И дан данас Богословија живи и финансира се средствима које обезбеђује Задужбина Симе А. Игуманова – Призренца у Београду. Радови на изградњи Богословије отпочели су благословом последњег фанариотског Митрополита призренског Мелетија, који је по много чему контро-

верзна личност, али је, свакако, један од ретких грчких епископа на трону Митрополита призренских који је волео и допуштао просвету у српском народу. Због великих заслуга за добробитије српског народа одликован је орденом Светог Саве првог степена од стране српског краља Александра 1894. године.

Делујући у веома тешким и оскудним животним условима, Богословија је чинила оно што је једино могла. Веома су ретки, готово занемарљиви, периоди када је рад Богословије био неометан и без трзавица. Спремајући квалитетан свештенички подмладак, не само за просторе Косова и Метохије, Богословија је спроводила јединствену јеванђелску мисију буђења и просвећивања народа, који је под јармом отоманске, а касније, после Другог светског рата, и атеистичке и анационалне власти с једне и зулумћарских насртаја Арнаута с друге стране, све дубље тонуо у незнање. Улога Богословије, па и само њено присуство на Косову и Метохији, њеног професорског кадра и њених васпитаника, било је у овом периоду од непроцењиве важности. Отуда не изненађује став старих Призренаца, који су сузним очима пуних наде гледали на Богословију и говорили да ће Срба у Призрену бити док је Богословије. Овакав став српског живља Призрена и околине и својеврсна идентификација града и Богословије биће актуелна све до трагичних догађаја 1999. године.

Иако није под директном управом Епископа рашко-призренског, већ Св. архијерејског синода Српске Православне Цркве, подршком и благословом надлежних Архијереја, прво Преосвећеног господина Павла, садашњег Патријарха српског, а од 1991. године и Преосвећеног Владике Артемија, Богословија све више отвара своја врата свима онима који желе сарадњу са њом. Тако на пример, ученици Богословије учествују у централној прослави школске славе св. Саве са осталим средњошколцима у граду, певају у мешовитом хору музичке школе, њени професори учествују у раду прве мисионарске школе при народној и универзитетској библиотеци у Приштини, све више су присутни на радио и телевизијским емисијама, итд. Једном речју, мисија Богословије се кретала узлазном линијом.

ОД ЈУНА 1999. ГОДИНЕ

Но, како је Српска Црква на Косову, па тиме и Богословија, увек делила судбину свога народа, дошло је време да заједно испију и најгорчу чашу жучи. Иако су јеванђелски принципи, мир, толеранција, добросуседство и међусобно поштовање били императиви којима се Богословија руководила кроз све време свога постојања, у свим својим сусретима, контактима и односима, подједнако и са Србима и са Албанцима, ратна разарања и догађања, која су кулминирала бомбардовањем наше земље од стране НАТО-а, пресудно су утицала и на рад школе. Имајући на уму управо горепоменуте принципе у комуникацији са свим људима добре воље, застрашени и угрожени људи су притекли Богословији као једином сигурном уточишту у свеопштем ратном лудилу. Јуна 1999. године, доласком међународних снага мира (КФОР) и цивилне администрације Уједињених нација (УНМИК) на Косово и Метохију, заједно са огромним делом српскога народа, немајући ни најосновнијих услова за сигуран живот и рад у Призрену, Богословија је избегла у Ниш. Ученици су нешто раније, 24. марта исте године, када је већ отпочело бомбардовање СР Југославије од стране НАТО-а, транспортовани аутобусима до централне Србије, одакле је свако отишао својој кући.

Одласком ученика из Богословије, зграде школе су постале својеврстан сабирни центар за све оне који се нису осећали сигурно у својим домовима. Ту су се стекли и Срби и Албанци и Цигани, и сви су, без обзира на националну или верску припадност, примани и збрињавани. У месецима који су уследили, услед незапамћеног терора албанских екстремиста над свима који су на било који начин проглашени неподобнима и непожељнима, Богословија ће заиста постати једино сигурно уточиште и заклон у Призрену и околини. Епископ рашко-призренски Артемије је, привремено одлазећи из Призрена у Грачаницу, са немачким групама КФОР-а, склопио уговор о чувању и заштити Богословије и свих њених становника. Због овог хуманог уступања школских зграда за потребе избеглица, Богословија ће примити златну плакету листа „Вечерње новости” 2001. године за најхуманији подвиг године. Од тог времена, од доласка КФОР-а на Косово и Метохију, све до 17. марта 2004. године, Богословија је, одељена једино бодљикавом жицом од пакла око ње и под сталном стражом немачког КФОР-а, представљала својеврстан конц-логор у центру старог дела Призрена. Живот око ње, за све који нису Срби, текао је „нормално”. Протојереј Никола Божанић, економ Богословије, остао је да се натчовечанским напорима, стално изложен претњама и погрдама и животно угрожен, стара о зградама и људима који су у Богословији нашли свој спас. Било је јасно да је функционисање Богословије до даљег немогуће. На састанку Његове Светости Патријарха Павла и Владике Артемија са немачким канцеларом Герхардом Шредером 23. јули 1999. године у Призрену, којем је присуствовао и ректор Богословије протојереј-ставрофор Милутин Тимотијевић, од овог високог званичника међународног ауторитета је затражено да се што пре омогући несметан рад Богословије у наредној школској години. Г. Шредер је обећао да ће учинити све што до њега стоји да до тога дође што пре. У том циљу није учињено ништа.

Марта 2004. године у невиђеном погрому над остацима српског народа и његове културне и духовне баштине на Косову и Метохији, поред свих православних храмова у Призрену и зграде Епископије, спаљена је и до темеља разорена и Призренска богословија. Све што је на себи имало обележје српско, православно, у Призрену је уништено. Богословију, због њене богате

и раскошне историје, пуне пожртвовања и рада у циљу опстанка Срба на Косову, ни овај пут није заобишла судбина њеног народа. Судајући по фотографијама до којих смо дошли, Богословија се нашла на мети албанских екстремиста са посебном и изненађујућом дозом мржње. Све зграде: чика-Симинова, (најстарија зграда у комплексу), управна, новоподигнута зграда са кухињом, трпезаријом, салом за приредбе и собама за ученике, гардероба, професорски станови, све је плански и систематски опљачкано, а потом и запаљено. И поред тога што је заштитила Албанце онда када је то било потребно, примивши их под своје окриље, невиђен бес и слепа мржња су искањени на ову јединствену *Alma mater* српског народа. Са капије Богословије скинут је натпис, а постављена је албанска застава. Једном речју, свака стопа на око 40 ари, колико износи површина Богословије, оскрнављена је и девестирана на најдивљачкији начин, у присуству КФОР-а, УНМИК-а, ОЕБС-а, Савета Европе... Приликом паљења зграда Богословије, живот су у пламену изгубили Драган Недељковић и Н.Н. непокретна старица, који су покушали да уточиште нађу у Богословији. Ректор Богословије протојереј-ставрофор Милутин Тимотијевић је, у пратњи немачког генерала и његове пратње, 26. јула 2004. године, посетио згариште Богословије и имао прилику да се на лицу места увери у количину мржње изливене на ово место сведочанства српског присуства на Космету. Фотографије које је том приликом направио сведоче о планском и организованом уништењу школе. До неких места и зграда у комплексу Богословије је немогуће, па чак је и опасно, доћи, због тога што су због ватре и временских прилика у ужасном стању.

На срећу, обе школске библиотеке, и професорска и ученичка су, благословом Св. архијерејског синода, на време извучене из Призрена, старањем проте Николе Божанића. Ћачка библиотека је нажалост, као најизложенија и најнезаштићенија, претрпела извесну штету, јер је већ при првом доласку избеглица, углавном Цигана, а за потребе презимљавања истих, заједно са паркетом из зграда, паљена. Размере штете још нису утврђене. Сав остали инвентар, клупе, кревети, кухињски елементи, намештај школски и по професорским становима, уништен је.

БОГОСЛОВИЈА У НИШУ

У Нишу, пак, Богословија је смештена и отпочела нову школску годину у хиландарском метоху, Делијски вис, у насељу Габровачка река, у зградама неадекватним и претесним за потребе школе са интернатским уређењем. И поред тога, настава се одвија редовно. Последњи, пети разред, услед недостатка простора упућен је у Богословију св. Арсенија Сремца у Сремским Карловцима, да тамо доврши своје школовање. Трећи разред је, такође из истих разлога, заједно са својим разредним старешином г. Живком Подгорцем послан у Богословију св. Петра Дабробосанског у Србиње, али се по окончању школске године, када су се стекли елементарни услови за живот, вратио у матичну Богословију, у Ниш. За потребе Богословије је у зиму 1999. године подигнута нова, монтажна зграда у којој су спаваонице и учионице, а она је у употреби и данас. У згради метоха су смештене зборница и ректорат, економат, спаваоница и учионица, кухиња и трпезарија, као и станови за ректора и професоре-васпитаче. У дворишту постоји и црква посвећена св. Сави у којој се свакодневно служе света богослужења на којима учествују професори и ученици Богословије. Од 2004. године при овоме храму је оформљена парохија, коју опслужују професори Богословије који су у свештеном чину, у чему им помажу ученици.

Настављајући традицију, професори Богословије, сада у новој средини, сведоче истину православне вере. На најразличитије начине укључени су црквени и културни живот града Ниша, у чему су подржани од стране Преосвећеног Владике нишког г. Иринеја и локалног свештенства. На дан св. апостола и јеванђелиста Луке 2001. године, у Богословији је оформљен и почео да живи Центар за црквене студије, на чијем је челу др Драгиша Бојовић, а чији су први чланови и прегаоци били управо професори Богословије. Ученици Богословије су присутни на свим прославама и културним дешавањима у Нишу, било кроз свој хор, било на други начин. Симпосиони које организује Центар за црквене студије радо су посећени од стране наших ђака. Богословија је такође била домаћин и симпосиону који је Епархија нишка организовала за своје вероучитеље.

После најновије реформе црквеног школства, учење Богословије је смањено на четири године. Данас Богословија броји 95 ученика у четири разреда.

Садашњи професорски кадар:

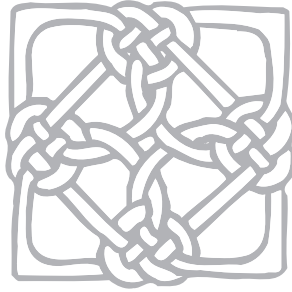
Бр.	Име и презиме	Звање	Поставаљен
1.	прот. ставр. Милутин Тимотијевић	професор, ректор	1962
2.	г. Ивица Живковић	проф. прип.	2000
3.	г. Живко Подгорац	проф. прип.	1990
4.	протосињ. Мирон Косаћ	проф. прип.	1993
5.	јереј Иван Цветковић	проф. прип.	2001
6.	г. Бобан Димитријевић	проф. прип.	2001
7.	г. Драган Грабеж	проф. прип.	2001
8.	г. Дејан Крстић	хон. наст.	2000
9.	јереј Бобан Миленковић	хон. наст.	2001
10.	г. Зоран Вучковић	хон. наст.	2001

Дужност економа Богословије обавља прота Никола Божанић, а духовник ученика је угледни архимандрит Дионисије (Пантелић), старешина манастира Св. Стефана у Липовцу код Алексинца.

За потребе Богословије подигнута је нова, модерна зграда, у коју се са нестрпљењем очекују да се уселе и професори ученици и која не само да подмирује постојеће потребе већ отвара могућност за формирање још једне високошколске црквене установе у Србији. Пред Богословију су, у периоду који је пред њом, постављени високи циљеви. И до сада је учинила много у новој средини. Млади професорски кадар тежи стручном усавршавању и вишим научним степенима. Богословија полако изграђује свој препознатљив лик и проналази своје место у црквеном и културном животу града Ниша.

Жеља нам је и молитва да се вратимо у Призрен. „Старина мила тамо нас зове... та то је наше, дома ћемо поћ'..." Но, ту где јесмо, ту ћемо учинити максимум напора да останемо оно што смо били, па и бољи: синови чика-Симе и његове и наше Отаџбине – Старе Србије.

ДЕЈАН КРСТИЋ

Србија, Црна Гора и Косово – преглед 1878 – 1914

1. Берлински конгрес и Призренска лига.- Берлински конгрес сазван је након српско-турских и црногорско-турских ратови 1875-77, као и руског похода за помоћ балканским хришћанима. Циљ му је био да не дозволи продор руског утицаја на балканске просторе. Он је био последњи у низу неуспеха Србије на војном и дипломатском пољу везаних за тај период. Највећи добитник била је Аустро-Угарска – спречила је ширење руског утицаја на Балкан, а православне балканске земље дошле су у њену утицајну сферу. Сем тога, почело је и њено интересовање за области у којима су живели Албанци.

За каснији развој ситуације на Балкану важно је имати у виду да се на Берлинском конгресу по први пут нашао и меморандум Призренске лиге. У њему се од великих сила тражи *признање националног идентитета и аутономија унутар Турског царства.*

Поред овог меморандума, у време одржавања Берлинског конгреса поднет је и тзв. *Скадарски меморандум.* У њему се тражи да Велика Британија буде гарант за остварење захтева из тог меморан-

Ауџиономни албански вилајети - територије за које је Призренска лига захтевала 1878. код Порше

Маја Велике Албаније према захтевима ОВК, 1999. година

дума – независне албанске државе. Британија је изабрана као главни гарант, јер је она била и најзаинтересованија за стварање бране словенској експанзији, а та брана била би Албанија.

Трећи меморандум поднели су Мирдите и Брђани конзулима Француске, Аустро-Угарске и Италије у Скадру јула 1878. и у њему су тражили признавање католичке брђанске аутономије.

Уз акцију кроз меморандуме, Призренска лига је послала и делегацију под вођством Абдул-беја Фрашерија и Мехмета Али Врионија у Беч, Берлин, Париз, Лондон и Рим. Циљ делегације био је да објашњава и брани ставове меморандума Призренске лиге.

Упркос свим овим напорима, једино се питање Мирдита појавило на дневном реду на једној седници. Француска је, заједно са Аустро-Угарском, подржала захтев за верском аутономијом католика на северу, наводећи да је то вишевековна традиција. Иако се Турска бунила, заузет је становиште да Турска неће вршити никакве промене у положају Мирдита. Ти ставови су ушли у протокол Конгреса, али не и у његове закључке.

Кроз питање заштите католика Мирдита¹ ступила је Аустро-Угарска у албанску проблематику. Прво је, заједно са Францу-

1. Мирдита су католичко брђанско племе на подручју реке Фани и дели се на пет барјака: Ороши, Спачи, Куштени, Фанди и Дибри. Верски поглавар

ском, почела да се брине о овом племену. Од 1888. она је једини старатељ над Мирдитама, јер је успела да истисне Француску.

Уз друге балканске земље, и Грчка је била присутна на Берлинском конгресу и поставила је питање припајања Тесалије, Крита и Епира. Представници Призренске лиге су грофу Андрашију, министру иностраних послова Аустро-Угарске предали меморандум у коме се тврдило да Епир никад није био грчки, да је већина становништва албанског порекла и да он од давнина представља саставни део Албаније.

Призренска лига је основана првобитно са циљем да на Берлинском конгресу иступа у име албанског народа и да се бори за заштиту рубних, граничних територија на које су претендовале суседне земље – Србија, Црна Гора и Грчка. Због таквог става, уживала је и благонаклоност турске владе. То се нарочито испољило када су се припадници Лиге оружјем супротставили спровођењу одлука Конгреса које су се односиле на границе Црне Горе и Грчке.

Сама Лига је од свог почетка имала протурски карактер и тежила је да укључи и муслимане из Санџака и Босне. Ваља истаћи да је Лига била састављена већином од делегата муслимана и отуђена муслиманска оријентација.

2. Супротстављање Лиге одлукама Конгреса у вези са границама Црне Горе и Грчке. – Као прво, ваља напоменути да је одлукама Конгреса Србији одузета област Новопазарског и Приштинског санџака. То је компензовано ширењем на исток, долином Мораве. Зато није ни било никаквих сукоба Лиге са Србијом, јер нису имали додирних тачака.

Међутим, Лига се оштро супротставила како новим границама са Црном Гором, тако и са Грчком.

Када је Турска, после много оклевања и одуговлачења, предала Црној Гори Подгорицу, Спуж и Жабљак, Плав и Гусиње није дошло у руке Црногораца.

им је митроносни опат из Орошија, који је потпадао директно под римску курију, а не под скадарског надбискупа (према *Срејџен Драшкић – Евроја и албанско њиџање*, СКЗ, Београд, 2000.). Да ли овај изузетак представља путоказ за деловање призренског бискупа, који није под Бискупском конференцијом СЦГ већ римском куријом?

Црногорци су водили две битке са добровољцима Лиге, код Новшића и Мурина, али нису успели да савладају отпор Лиге.

Због неспровођења одредаба Конгреса, посредством Италије, Црној Гори су понуђене територије Хота и Груда у замену за Плав и Гусиње. Опет су се супротставили добровољци Лиге и поново онемогућили одлуке Конгреса.

Балканске земље
иочейком 20. века

Велика Британија је предложила Црној Гори нову компензацију – територију Улциња. Овог пута су велике силе биле решене да спроведу компензацију. Послале су међународну флоту којом су извршиле демонстрацију силе пред Улцињем и ставиле до знања Порти да се међународне одлуке морају извршити. У случају неиспуњавања захтева, наложено је било међународним трупама да заузму Смирну.

Овакав став уродио је плодом – енергичном акцијом новог скадарског команданта разбијен је отпор Лигиних добровољаца, заузет је Улцињ и предат је Црној Гори.

Што се тиче Грчке, одлуком Конгреса Грчка и Турска је требало да питања границе реше директним преговорима. Опет је Турска вешто користила Лигине добровољце и снабдевала их оружјем. Тако је Турска успела да спречи предавање дела Епира.

Као што обично бива, када су се завршиле борбе око граница, Лига је, до тада савезник турских власти, постала терет тој власти. Јер, током година борби око граница, Лига је постала свесна своје снаге и почела да поставља захтеве Порти за аутономијом. Да би скршила опасност која би могла да се још више развије у будућности, Турска је одлучном војном акцијом разбила добровољце Лиге, а њихове вође похапсила и послала у прогонство.

Иако је Призренска лига била уништена, њена активност је донела значајан плод – поставила је албанско питање пред европске владе и оно више није могло да се заобиђе.

3. Период од слома Лиге до 1912. – Губљење рата и територија изазвало је у Турској повећање национализма. После грчко-турског

рата 1897. дошло је до масакра и изгона Срба са Косова и Метохије. Према Плавој књизи коју је била припремила српска краљевска влада, у периоду од 1890. до 1899. са Косова и Метохије је побегло преко 60.000 Срба за Србију. Ова књига није могла да се појави, јер је Аустро-Угарска то блокирала, будући да је постала главна заштитница Албанаца и свега што је било уперено против Србије.

Иако је Призренска лига престала да постоји, Шиптари су наставили да играју важну улогу у Турској царевини. То се нарочито огледа у младотурском покрету, у кога су унели своја организациона искуства. Територија Албаније, Косова и Метохије, као и Македоније главна су попришта на којима се одигравала Младотурска револуција. Због свега овога, јасно је да су младотурци, односно њихово главно, либерално крило, били сагласни са албанским захтевима које је поставила још Призренска лига.

Међутим, када су се младотурци учврстили на власти, одустали су од својих ранијих обећања у погледу аутономије и питања у вези са њом. Насупрот ранијој оријентацији, тражили су строги централизам и вршили отоманизацију, уводећи турски као једини језик администрације. Пошто су многим деловима Турске никли албански клубови, донет је закон о њиховој забрани.

Све је ово додатно усложњавало ионако сложену ситуацију и водило ка експлозији незадовољства које се резултовало у оружаном побуну која је избила на Косову и северној Албанији јуна 1909. Маја 1910. Турци су сломили устанак, али су многи устаници нашли прибежиште у Црној Гори.

Краљ Никола је не само пружио уточиште побуњеницима, већ је био и посредник између северноалбанских племена и Порте. Све те активности знатно су му дигле углед у Малисорима у северној Албанији.

Остаје нејасно који су били краљеви мотиви за овакве поступке, када се има у виду са којом су жестином иста та племена одбила да прихвате одлуке Берлинског конгреса.

Према неким мишљењима, за која нема довољно доказа у документима, намера краља Николе била је да се образује једна северноалбанска држава на чијем челу би био његов син, принц Мирко.

4. Устанак 1912. После потпуног разлаза са младотурцима, Шиптари су јануара 1912. донели одлуку о подизању устанка. Набавка

оружја ишла је преко Црне Горе. Касније, током летњег периода, Србија је имала важну улогу у снабдевању устаника. Снабдевала их је не само оружјем, већ и новцем.

Треба истаћи да су вође устанка пре својих оружаних акција састале прво са представницима турских власти, али су ове власти одбиле било какву идеју о аутономији. Затим су прешли на разговоре са конзулатима великих сила, али ни једна од њих није подржала захтеве устаника. Једино је Италија, која је била у рату са Турском, показала спремност да помогне устанике оружјем у јужној Албанији.

Бугарска, Грчка, Црна Гора и Србија, четири балканске земље које су биле у савезу, имале су различите интересе што се тиче албанског питања, па отуда и различит приступ њему. Хасан Приштина је покушао да нађе заједнички језик са Бугарском, нудећи стварање аутономне македонско-албанске државе, али до споразума није дошло.

Сам ток устанка могао би се поделити у две фазе – прва би била од избијања устанка до битке код Пећи, а друга би обухватала период после збора у Јунику.

Устанак је избио у пределима око Ђаковице: Устаници су опколили и заузели Ђаковицу. Потом су кренули на Пећ. Гарнизон у Пећи је пружио јак отпор и одбио напад устаника.

После овога неуспеха, дошло је до састанка најугледнијих вођа, њих око 250, у Јунику. Ту су донети и одређени захтеви устаника:

1. да се утврде границе Албаније
2. да се у Албанији истакне албанска застава
3. да се у Албанији постави генерални гувернер изабран међу члановима старих и познатих породица
4. да се повуку чиновници неалбанци и да се на њихова места поставе Албанци
5. да албански постане службени језик у Албанији
6. да спровођење ових захтева гарантују велике силе

Акције устаника после збора у Јунику су успешније. Без борбе се заузимају градови Косовска Митровица, Вучитрн и Приштину. Два су разлога за освајања без борбе – први је да су у гарнизонима већином били Албанци који су масовно дезертирала, а други је састав официрског кора који није припадао младотурцима, већ је радио против њих.

Акција официрског кора окупљених у Официрску лигу против младотурака успела је и они су срушени с власти. Убрзо потом, у јулу месецу, образована је комисија и послата на преговоре у Приштину.

Што се тиче устаника, они нису били јединствени у преговорима. То нејединство испољавало се како у погледу тела које би их представљало, тако и у ставовима. Постојала су три тела која су независно једно од другог постављала захтеве за испуњење одређених ставова – Цариградски комитет, устанички прваци (Хасан Приштина, Бајрам Цури, Иса Бољетинац, Риза бег Креизију) и представници градова Косовског вилајета.

У погледу захтева могу се формулисати два низа захтева. Први низ захтева тражио је аутономију за Албански вилајет (он би се састојао од скадарског, косовског, битољског и јањинског вилајета у тадањој отоманској административној подели). Други низ захтева није тражио аутономију, већ реформе у побројаним вилајетима.

Али, границе области у којима су устаници тражили аутономију, односно реформе нису биле постављене на основу етничких принципа, јер су добро знали да су велику већину имали само у Скадарском вилајету. У Јањинском вилајету већину су имали у северном делу, док су у јужном Грци били у већини. Што се Косовског и Битољског вилајета тиче, ту су били измешани са Србима и Бугарима. Имајући у виду овако формулисане захтеве, Портин комисија је закључила да ти захтеви воде пут отцепљења од Царевине и одбила их је.

Иако су, затим, устаници преформулисали и ублажили своје захтеве, до споразума није дошло. Они крећу на Скопље и заузимају га без борбе.

Србија је у овој фази устанка показала велики интерес за њега и повећала пропаганду међу устаницима. Разматрала се и потреба међусобног помагања. Бајрам Цури је предвиђао и могућност да Србија помогне устанике редовном војском.

Као последица оваквог српског утицаја, устаници крећу на југ и заузимају градове на путу до Солуна. Појављују се и у Солуну, па то принуђује Порту да прихвати захтеве устаника.

5. Балкански ратови и Први светски рат. Четири балканске земље које су склопиле савез, припремале су се за рат са Тур-

ском. Због тога је и Србија предузела кораке да привуче Албанце на своју страну или да они остану неутрални. У току устанка она је испоручила десетине хиљада пушака и другог наоружања, а снабдевала их је и новцем.

Међутим, када је Албанцима понуђена сарадња и заједнички наступ против Турака, они су то све одбили.

Став албанских вођа био је да ће у току ратних операција бити угрожене територије које су они сматрали албанским, па су се придружили турским групама.

С једне стране, организовали су одреде који су се жестоко сукобили са српским групама приликом њиховог продора кроз Косово и Метохију. С друге стране, спремили су се и за дипломатске активности. У овоме су имали сталну подршку Аустро-Угарске, која их је непрекидно саветовала да иду не на револуционарне, оружане акције, већ да иду на еволуциони наступ.

Што се сукоба са албанским одредима тиче, код Подујева се петнаест хиљада добровољаца под командом Исе Бољетинца супротставило Трећој српској армији која је наступала према Призрену. После победе над добровољцима, Срби су ушли у Призрен и наставили наступање да би избили на Јадранско море.

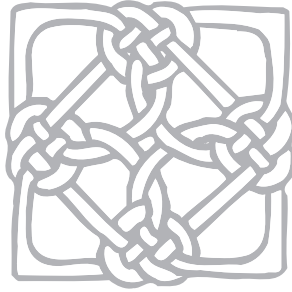
Друго место место на коме су се албански добровољци супротставили савезницама је Скадар. Приликом опсаде, у одбрани је, уз регуларну турску војску учествовало и шест хиљада албанских добровољаца.

Скадар је освојен 9. априла 1913. уз помоћ српске војске.

Међутим, снажне дипломатске и друге акције Аустро-Угарске потпуно су блокирале и обезвредиле војне успехе и Србије и Црне Горе. Јер, под аустријским притиском, Русија је захтевала од Србије да се повуче из Албаније. Она је то и учинила 19. децембра 1912.

Ни Црној Гори није било суђено да задржи Скадар. Опет је интервенисала Аустро-Угарска. Чак је 3. маја 1913. објавила опсадно стање у анектираној Босни и Херцеговини. Црна Гора је под таквим притисцима морала да изврши евакуацију Скадра.

Али, није ту крај дипломатским победама Аустро-Угарске. Одредбама Конференције амбасадора, 29. јула 1913. створена је Албанија.

Албански и српски предлози за решење косовског питања

Уводна напомена: По Резолуцији Савета безбедности 1244, као и у Кумановском споразуму, говори се о Косову, а не о Аутономној покрајини Косово и Метохија (у време социјализма после „аутономна” стајало је социјалистичка) какав је био званични назив тог дела Србије. Сем тога и Албанци инсистирају на томе да је званични назив Косово (односно, како они кажу, Косова). У даљем тексту користиће се скраћеница КИМ.

Када се данас говори о решењу косовског питања, мисли се на то какав ће статус имати Косово и Метохија.

Решења би се прво могла поделити на албанске и српске предлоге, а они се знатно разликују.

I АЛБАНСКИ ПРЕДЛОЗИ

Албански предлози су врло доследни. У Меморандуму Призренске лиге (1878), они траже Албански вилајет, који би чинила чети-

СВЕТИ·КНЕЗ·ЛАЗАР

ри вилајета – косовски, битољски, јањински и скадарски. У доба када је Призренска лига била поставила ове захтеве границе Албанског вилајета нису биле дефинисане на основу етничких принципа, јер су Албанци тада велику већину имали само у Скадарском вилајету. У Јањинском вилајету већину су имали у северном делу, док су у јужном Грци били у већини. Што се Косовског и Битољског вилајета тиче, ту су били измешани са Србима и Бугарима (тј. данашњим Македонцима, јер у то време нико није знао за македонску нацију). Од тада до данас ти захтеви су непромењени.

У односу на те захтеве данашња мапа Велике Албаније разликује се у погледу корекција првобитне мапе које се односе на Црну Гору и Новопазарски санџак, као и мање корекције у Македонији.

Ваља истаћи да су ове корекције ишле на повећања територије у односу на првобитну мапу Призренске лиге.

Друга разлика у албанским захтевима тиче се статуса. У захтевима Призренске лиге тражи се аутономија у оквиру Отоман-

(a)

(б)

Мапе према Призренској лиги (a) и садашња мапа Велике Албаније (б)

ске империје. Како је у међувремену дошло до стварања Албаније која није обухватила све територије које су тражене у Призренској лиги, модификован је пут до тог остварења. Модификација се односи на различит приступ у односу на сваког од суседа Албаније. Дакле различит је приступ и првостепени захтеви за статус Албанаца у Србији, Црној Гори, Македонији и Грчкој.

Када је у питању Србија, онда је захтев максималистички:

– Једино решење јесте одвајање Косова од Србије и стварање сопствене независне републике.

Црна Гора – захтева се :

– Албански народ треба да има једну политичко територијалну аутономију за све општине где већи део становништва чине Албанци – део Подгорице, Плав, Гусиње, Рожаје, Улцињ, Тузи и Бар.

Македонија :

– Албанско питање може се решити само признајући албански народ у тој републици као равноправан македонском, признајући оба народа као конститутивна народа.

Да навођење оваквог приступа није тек националистичко оправдање за српски страх од албанске мајоризације најбоље се види из речи албанског председника Сали Берише: „Ми смо народ који броји седам милиона, а подељени смо у пет држава”. При томе се помињу следеће цифре за број Албанаца у појединим државама¹.

<i>Држава</i>	<i>Број Албанаца</i>
Албанија	3,080.000
Србија (Косово)	1,800.000
Македонија	443.000
Италија	100.000
Грчка	50.000
Грчка (албански радници)	300.000
Србија (без Косова, општине Бујановац, Прешево, Медвеђа)	80.000
Црна Гора (Плав, Улцињ, Рожаје)	37.000
УКУПНО	5,890.000

Табела 1 – Број Албанаца у државама региона

1. Извор: Kosova Spring - ICG Kosova, March 24, 1998, dardaniaonline.com

Овако велик број одвојених, каже се даље, представља снажну машину за уједињење. Интересантно је напоменути да су цифре у табели процењено стање, што говори у прилог тежњи да се стварањем административног хаоса представи стање онако како то одговара Албанцима. Када се саберу цифре у табели, види се да је извршена процена на број испод шест милиона. Та процена је прихваћена од већине посматрача, каже се даље, а само бројчано стање представља питање са политичким набојем.

Мапа Албаније и околних земаља под албанском окупацијом (1941-44)

Уз помоћ Италијана и Немаца, у периоду 1941 – 44. године први пут Албанци су се приближили својим захтевима, постављеним 1878. и поновљеним 1912, због којих је и избила побуна по завршетку Првог светског рата. Са мапе се види да су под контролом држали скоро цело Косово и Метохију, као и делове Македоније и Црне Горе. Што се самог КИМ тиче, могло би се рећи да су држали под контролом отприлике територију коју је Ћосић предложио да буде њихова. Иако ово проширење ни приближно није

задовољавало њихове аспирације – изостали су грчки Епир, делови Црне Горе и Санџака, као и северни део Косова и део западне Македоније – направљен је преседан и силом оружја (али не албанског) остварено је проширење.

Што се тиче ситуације на КИМ после јуна 1999. и стварања Албаније 1912/13. године, постоји сличност у стварању стања и начина решавања.

Што се стварања стања тиче, још од завршетка Другог светског рата у КИМ је стваран је административни хаос, па се ни данас не зна колико је људи дошло на КИМ у периоду 1945-48, као ни после тога, а још мање се зна колико је дошло после 1999. На тај начин је дошло до демографских промена, којима је нарочито помогао огроман наталитет, али паралелно са тим ишла су прогањања неалбанца путем уцена, принудних куповина и насељавањем из Албаније.

Што се начина решавања тиче, ту су сличности још упечатљивије.

Када је албанско питање доспело пред међународне институције, после Балканских ратова, Турска се одрекла суверених права на Албанију. Албанско питање је поверено међународном органу великих сила.

На седници Конференције амбасадора децембра 1912. прихваћен је предлог за принцип аутономије Албаније.

Међутим, тиме почињу разне недоследности и недоречености.

Као прво, одлучено је да Албанија буде у оквиру Отоманске империје под сизеренством или суверенитетом султана. Али, сизеренство и суверенитет нису синоними.

Затим, Конференција је одлучила да аутономна Албанија буде стављена под гаранције и контролу великих сила и да буде неутрална. Како је у оквиру Турске, која није неутрална, ни њена аутономна јединица не може бити неутрална.

Следећи проблем пред Конференцијом био је питање граница Албаније. Дефинисано је да се на северу аутономна Албанија граничи са Црном Гором, а на југу са Грчком.

Потом је на ред дошла унутрашња организација аутономне Албаније. Како је стварање албанске државе требало да има међународни карактер, Аустро-Угарска и Италија су добиле задужење да израде Статут Албаније – детаљан пројект будуће организације аутономне Албаније.

- Али јула месеца 1913. донета је нова одлука о Албанији:
- Албанија је основана као аутономна, суверена и наследна кнежевина под гаранцијом шест великих сила;
 - свака сизеренска веза између Турске и Албаније је искључена;
 - Албанија је неутрална и неутралност гарантују велике силе;
 - контрола цивилне администрације и финансија даје се Међународној комисији од представника шест великих сила и представника Албаније;
 - мандат ове Комисије је 10 година и он може бити обновљен;
 - задатак Комисије је да изради детаљан пројект целокупне администрације, а у року од 6 месеци треба да поднесе великим силама резултате рада и закључке у вези са финансијском и административном организације;
 - кнез ће бити именован у року од 6 месеци, а у том међупериоду ће функционисање локалних власти и жандармерије биће под надзором Комисије;
 - жандармерија обезбеђује сигурност и јавни ред, а организација жандармерије повериће се иностраним официрима;
 - официри ће бити изабрани из шведске армије (Шведска је одбила поверени зататак, па га је извршила Холандија);

Међународна организација Албаније, према Међународној комисији, представља највиши степен интернационализације унутрашњих послова једне земље – интернационализовани су највиши органи власти, уведен је кнез, а државни апарат је интернационализован до својих основа.

Као прва сличност види се да су и 1912, после пораза Турске, и 1999. после повлачења југословенских снага обе територије стављене под међународну управу. Дакле, у оба случаја дошло је до интернационализације проблема.

То је у оба случаја имало за последицу да су комплетна администрација, полиција и војска биле међународне. Значи уведена је међународна управа са међународним извршиоцима како у Албанији 1913. тако и на КИМ 1999.

Затим долази питање статуса Албаније 1912/13. и КИМ 1999. Ваља подсетити да је првобитно било предвиђено давања аутономије Албанији у оквиру Турске. Потом је одлучено да се створи аутономна кнежевина под патронатом великих сила у периоду од 10 година. Овај поступак неодољиво подсећа на стављање те-

риторије КИМ, у оквиру постојеће државе, под старатељство УН, а то је било регулисано Резолуцијом Савета безбедности 1244 и њеним анексима. Мандат УН се продужава сваке године по одлуци СБ. Првобитно је, и у случају Турске и СРЈ била предвиђена аутономија, суштинска, како се каже за КИМ у анексима 1 и 2 Резолуције 1244. Поставља се питање да ли ће и овога пута, када је КИМ у питању, велике силе учинити одлучан корак ка давању независности Косову, као што су поступили и у случају Албаније пре скоро 100 година². Јер, као што су стављањем Албаније под међународну управу извукли ову земљу из система Турске, тако је и КИМ извучен из система СРЈ/СЦГ.

Када се свему што је речено дода ситуација у Македонији, као и стање у Црној Гори, бива јасно да се лагано, али неумитно остварују циљеви које је поставила Призренска лига – Велика Албанија.

2. У Резолуцији СБ 1244 су и два анекса. У анексу 1 се поред осталог, каже: „Политички процес ка успостављању споразума о привременом политичком оквиру, који ће обезбедити суштинску самоуправу на Косову, узимајући у потпуности у обзир споразуме из Рамбујеа и принципе суверености и територијалног интегритета СР Југославије и других земаља у региону, и демилитаризацију ОВК”.

У Анексу 2 у члану 5 се каже: „Успостављање привремене администрације за Косово као дела међународног цивилног присуства под којим ће народ Косова моћи да ужива суштинску аутономију у оквиру СР Југославије о чему ће одлуку донети Савет безбедности УН. Привремена администрација треба да обезбеди прелазну управу, и да при томе успоставља и надгледа развој привремених демократских самоуправних институција како би се обезбедили услови за миран и нормалан живот свих становника Косова.”

У члану 8 каже се: „Политички процес у циљу успостављања споразума о привременом политичком оквиру који ће обезбедити суштинску самоуправу за Косово, узимајући у потпуности у обзир споразуме из Рамбујеа и принципе суверенитета и територијалног интегритета СР Југославије и других земаља региона, и демилитаризацију ОВК. Преговори између страна у правцу постизању решења не треба да одлажу или ометају успостављање демократских самоуправних институција.”

Превод текста Резолуције 1244 преузет са сајта Министарства спољних послова СЦГ.

II СРПСКИ ПРЕДЛОЗИ

За разлику од албанског приступа који се одликује доследношћу и упорношћу у постизању постављеног циља, за Србију се са сигурношћу може рећи да последњих 50 година није било јасне представе како и шта постићи на КИМ. Отуда, када је реч о приступу Србије данашњем решавању косовског проблема, предлоге је могуће груписати у четири групе:

- независно КИМ
- посебан статус КИМ у државној заједници
- подела КИМ
- кантонизација КИМ

а) Предлози за независно КИМ .- У вези са давањем независности Косову, данас су присутна два предлога, један, Деспићев, и други, условно назван Свилановићев.

1. Деспићев предлог. Јула 1997, тадашњи председник САНУ Александар Деспић у свом годишњем обраћању Академији изнео је предлог о деоби Косова.

„Најважнији стратешки проблем будућности са којим се суочава српски народ у Србији и Југославији, а који га притиска и

националност	1948	1953	1961	1971	1981
Албанци	498.242	524.559	646.168	916.168	1.226.736
Срби	171.911	189.869	227.016	228.264	209.497
Црногорци	28.050	31.343	37.588	31.555	27.028
Турци	1.315	34.343	25.764	12.244	12.513
Муслимани	9.679	6.241	8.026	26.357	58.562
Роми	11.230	11.904	3.202	14.593	34.126
Други	7.393	9.642	15.787	14.512	15.978
укупно	727.820	808.141	963.988	1.243.693	1.584.440

споља и изнутра, јесте питање Косова. Ми смо на историјској раскрсници на којој су два пута – један је инсистирање на територијалном интегритету Србије који не дозвољава нове сецесије, а други је прихватање албанских аспирација да се успостави независна земља давањем дела територије Србије.

Јасно је да ће, ако Србија остане уједињена, непромењених територија, само после неколико деценија доћи до потпуне промене етничке структуре. За 20 до 30 година Србија ће постати земља са два народа приближних величина, двојезична земља са два језика који немају исти корен... Док код Срба постоји демографска рецесија, као и код многих других, албанска мањина је усред демографске експанзије која има одлике експлозије... Зато ако и када би они постали преовлађујућа већина у косовском парламенту, а у српском и југословенском парламенту битни, а потом и доминантни део,... онда ће њихов статус као мањине бити само од академске важности.... Ако се процени да такав развој не би био прихватљив за српски народ, да би етничка подвојеност била непремостива и да би водила колапсу бивше Југославије... онда треба почети са разговорима са онима који захтевају сецесију Косова путем мирног и цивилизованог раздвајања и разграничења, да би се избегла трагична искуства недавне прошлости.

Време ради за Албанце и они могу зато чекати дан када ће постати јачи и приближни по снази Србима... Срби имају много мање времена на располагању за коначан избор. Пред нама је можда само једна деценија у којој се треба одредити за једно или друго решење. После тога, питање ће бити излишно: живећемо у земљи са етничким двојством. “

2. Свилановићев предлог. Свилановићев предлог је дело 19 експерата Међународне комисије за Балкан. Независност Косова остварила би се у четири фазе. У првој фази дошло би до *de facto* одвајања Косова од Србије, а то је садржано у Резолуцији 1244 односно, то је садашње стање којим је КИМ постало протекторат УН. Друга фаза је независност без пуног суверенитета – КИМ остаје протекторат УН, а међународна заједница контролише људска права и заштиту мањина. У трећој фази отпочињу преговори за чланство у ЕУ, а у четвртој Косово постаје члан ЕУ. Суверенитет је подељен у оквиру ове европске интеграције.

По речима Свилановића, бит овог документа је судбина и живот преосталих неалбанаца на КИМ. Предлаже се статус по угледу на статус примењен у Источној Славонији.

б) Посебан статус КИМ у државној заједници. Када је реч о предлогу за Слободну земљу Косово (СЗК), по предложеном моделу СЗК није држава, па није ни државноправни субјект – нема чластво у међународним организацијама и институцијама укључујући и финансијске.

СЗК нема амбасаде и дипломатска представништва, војску, централну банку, гувернера и монету, али ће имати супститут – Управу за банкарство и платни промет и евро, јер је већ у еврозони.

СЗК има устав, изворне надлежности у области извршне, законодавне и судске власти, које су вертикално деконцентрисане у смислу деташирања овлашћења на ниже нивое власти, са европски компатибилном децентрализацијом по начелу супсидијарности локалне и регионалне управе у контексту редефинисања територијалне организације. Постојала би два службена језика – албански и српски. Грађани КИМ имали би могућност држављанства Косова и (или) Републике Србије. Оно што би још СЗК имала, то су инсигније и симболи – застава и грб. Затим, ту су дипломатске канцеларије и културни центри страних држава, као и међународна сарадња у домену сличном Баварској. Постојала би буџетска, финансијска и имовинско-финансијска аутономија, привредна и пољопривредно-шумска аутономија.

Косовски заштитни корпус ће се реформисати, преименовати и уподобити у Цивилну заштиту Косова, док ће полицијска служба бити организована по стандардима Интерпола и Европола. Предвиђен је и Савет за стандардизацију Косова. Србија је одговорна за царинску и пограничну службу. Постојао би Државни савет за КИМ, као и Фонд за КИМ и Гаранцијски фонд за развој КИМ.

в) Предлози за поделу КИМ. Под предлозима за поделу КИМ подразумевају се предлози код којих су целине које су под контролом Албанаца, односно Срба етнички релативно компактне, са јасном линијом разграничења, као што је то приказано на мапи за Ђосићев предлог. У случају кантоналне, односно енклавске поделе, целине немају обавезно непосредну комуникацију међу собом. Међутим, етнички гледано, ове целине су далеко

компактније, али, просторно гледано, појединачно много мање у односу на компактно подељене делове. С друге стране, овакав приступ је еластичнији и приближнији стварној ситуацији на терену, а територијално гледано исто је повољнији за Србе. Међутим, што се безбедности тиче, он је неповољнији у односу на предлоге који заступају поделу.

1. Ћосићев предлог. Хронолошки гледано, то је био први предлог који је дао решење у виду поделе КИМ на албански и српски део. Однос у подели требало је да буде 60% албански, 40% српски. Предлог је настао раних деведесетих као плод размишљања о КИМ (Ћосић је због идеја и ставова о КИМ касних шездесетих био искључен из ЦК СКС). Објављен је у италијанском часопису *Limes* 1992, а Ћосић га је понудио и док је био председник СРЈ. Недостаје детаљнија разрада за његову примену.

Ћосићева маја

Критичари повезују овај предлог са идејом о хомогеној Србији, а због етикете да је Ћосић српски националиста и предлог се проглашава националистичким. Слично се дешава и са другим предлозима који деобом хоће да остваре етничку хомогеност.

2. Крстићев предлог. Овај предлог је други по настанку. По њему, подела треба да иде у односу 30 до 40% за Србе. Линија разграничења се спушта скоро до Приштине, са севера и истока. На тај начин би обухватила неке српске манастире, али и већину вредних косовских рудника. У српски сектор ушао би и црногорски део. Он би полазио од високих планина и спуштао би се до косовске долине и метохијског платоа, па би обухватио Пећку Патријаршију и манастир Високе Дечане.

По мишљењу Албанаца, ова подела би била врло неповољна за њих, јер би значила сеобу од милион људи из тог дела у део који би контролисали Албанци.

3. Мајсторовићев предлог – диференцијална аутономија. Српско-амерички научник Стеван Мајсторовић је у својој књизи

Крај игре на Косову предложио је поделу на албанско-српску поделу Косова у односу 75-25%.

По његовом предлогу, најмање лош предлог за решавање косовског проблема је да се обема странама да највише од оног што оне стварно желе. Међународна заједница треба да схвати да све државе нису потпуно самосталне.

...,„Оно што Албанци желе је независност, везу са Албанијом и контролу територије. По Ругови, Албанци не желе деобу. Оно што Срби желе је поштовање и приступ њиховим светињама.”

Мајсторовићев план

Да би се ово постигло, Албанци треба да одустану од контроле 25% територије Косова, а Срби треба да одустану од 75% манастира, али не од свих њих – најважнији остају код њих. На основу ове поделе Албанцима би припала већина манастира, а Србима већина рудника и индустрије. Имајући ово у виду, Албанци сматрају да је подела неправична и то доказују на основу података за Косовску Митровицу. Међутим, та примедба не стоји, јер је треба применити исти приступ широм КИМ. Ако је тачан податак за Митровицу који су дали позивајући се на Батаковића, треба узети у обзир не само њу, већ цео део до данашње административне границе. Тада се добија да су Срби на северу стварно доминантни. Исто тако није расправљен ни случај Лепосавића и Лешка, који никад нису припадали КИМ, већ су им припојени једним комунистичким актом 1957. године.

Да би оправдали неприхватање Мајсторовићевог плана, Албанци још тврде да на КИМ никад није постојало 1300 српских светиња, и да на местима на карти њих никад није ни било.

Овде се показује са колико су лукавости они спремали свој сценарио. Јер, призренска дијецеза је под надлежношћу Ватикана, а не у саставу бискупске конференције СЦГ. Сем тога, из бискупије се тврди да на КИМ никад није ни било српских цркава. По њима то су само цркве које су подигнуте на темељима старих католичких цркава, јер су Албанци од давнина католици. Уз то, тврди се да су Срби извршили окупацију Косова и Метохије и да су при том дотадање католичке цркве насилно претворили у православне.

По аутору предлога део Косова који би контролисали Албанци функционисао би у стварности независно и био би аутономан у формалном смислу. То значи да би овај формализам у погледу аутономије служио само да се умири међународна заједница и да буде у сагласности са Повељом УН у погледу суверенитета државе и неповредивости међународних граница.

Северно од линије раздвајања ситуација би била другачија. Ту би била значајна улога власти у Београду, а индивидуална права Срба и Албанаца штитио би тим међународних посматрача. Под управом Срба била би и Пећка Патријаршија, манастир Високи Дечани, као и споменички комплекс на Косовом Пољу и манастир Грачаница.

Ауторова идеја је и да се северни део зове Косово, а јужни Косова.

4. Батаковићев предлог – кантонизација. Првобитно је овај план био изнет у италијанском часопису *Limes*, па је после октобарских догађаја поново актуелизован.

По аутору, кантонизацијом се усклађују интереси двеју држава, СЦГ (тада СРЈ) и Албаније, али и интереси различитих етничких заједница на Косову и Метохији.

„У светлу чињенице да међународне гаранције потпуно штите интересе албанске мањине на КИМ, оно што је сада потребно су нове гаранције за заштиту српске полулације. Слично томе, изузетно је важно да се у српској покрајини КИМ, баш као и у БИХ и другим балканским земљама, потпуно сачува мултиетничко и мултирелигијско друштво. Ово је посебно сагласно са ОСЦЕ-овом Декларацијом о заштити мањина.” Моделом кантонизације сачувале би се етничке пропорције у покрајини, као и мултиетнички са-

*Завод за заштиту споменика
Републике Србије - Маја Косова
и Метохије са историјским
споменицима*

став, али би кантони са српском већином имали одређена права. Кантони би обухватили сеоске средине, без већих градова. У градовима би постојао посебан, мешовит режим администрације.

Кантони са српском већином не би морали, али би могли, да буду и територијално повезани. У сваком случају, они би могли, ако тако сами одлуче, да буду чвршће везани за Србију. Територије под албанском управом, исто тако подељене у кантоне, могле би, опет по одлуци албанске етничке популације, да добију ширу аутономију у оквиру Србије. Ово решење, према речима аутора, подсећа на вишеслојну аутономију која постоји данас у Шпанији.

Границе кантона са српском већином не би се поклапале са садањим општинским границама, а кантони би обухватили и све српске манастире са њиховом имовином. Уз то, сва имовина коју су манастири поседовали пре избијања рата 1941. требала би да се врати манастирима. Да би се избегле смицалице, делови са српском већином не би зависили од локалних албанских власти. Кантони са српском већином обухватили би око 30% територије КИМ.

Кантони би били:

1. Ибарски (са Ибарским Колашином, Лепосавићем, Зубиним Потоким и Звечаном),

2. Косовопољски (сеоски делови између Косова Поља и Липљана - Чаглавица, Грачаница, Лапље Село, итд.)³

3. Новобрдски (сеоски делови између Косовске Каменице, Косовске Витине и Ђиљана)⁴

4. Шарски (Сиринићка Жупа са Штрпцем, Средачка Жупа, као и Опоље и Гора)⁵

– Метохијски (сеоски делови између Пећи, Истока и Клине са бројним српским селима која су територијално повезана). Овом кантону припала би и имовина манастира Дечани и Пећка Патријаршија, укључујући и имовину коју су они поседовали пре 1941.

3. Тренутне општинске границе требало би модификовати, да би се омогућило груписање градова и села са српском већином тако да образују једну целину.

4. Као и за претходни кантон, потребна је мања модификација општинских граница

5. Опоље и Гора су делови са већинским муслиманским становништвом, чији је матерњи језик српски

(a)

(б)

(a) *Маја са канџонима по Бајраковићевом предлогу*

(б) *Маја са већинским српским сјановнићивом*

– Имовина других српских манастира – Грачанице, Девича, Гориоча, Св. Архангела, Зочишта, Бањске, Драганца, Соколице... у зависности од територијалне близине, придружила би се другим кантонима.

Кантони са српском већином имали би своју локалну администрацију са српским судовима и законодавством. Да би Срби наставили да живе у овим претежно сеоским срединама, треба гарантовати српску већину у административним, судским и законодавним структурама у кантонима са српском већином.

Ни албански ни српски кантони не би били без извесног броја становника другог етничког порекла. Заштита њихових интереса, као што то показује пример Швајцарске, гарантован би био једнаким третманом мањинских група у сваком кантону.

ЗАКЉУЧАК

Из свега изнетог издвајају се две целине:

– Прва целина је албански приступ. Од како су поставили циљеве – Албански вилајет (1878) – Албанци нису отступили од стремљења постављеном циљу. Оснивање албанске државе 1913. био је први корак ка заузимању територија назначених 35 година пре тога. Склапана су савезништва са сваким ко би омогућио и корак ка остварењу задатог циља. Мењали су се савезници – Ср-

би, Италијани, Немци, Руси, Кинези, Американци и сваки нови савезник допринео је њиховим тежњама. Срби су им омогућили да добију краља Зогуа. Савезништво са Италијом помогло им је да се прекину везе са српским утицајем и да сталним упадима стварају несигурност код суседа. Савезништво са Италијом и Немачком у Другом светском рату отвара им први пут врата за владавину ван међународно установљених граница Албаније. Савезништво са СССР-ом, Кином и САД (ова савезништва склопана су пошто би се развргла она са претходником) омогућило им је да се интернационализује косовскометохијско питање. Уз то, остварили су и први велики помак у Македонији – постају конститутивни народ и албански је други званични језик те земље. Исто се дешава и у јужној Србији, у Врањској котлини, где долази до сукоба у Бујановцу, Прешеву и Медвеђи. То је нови доказ верности циљевима Призренске лиге. Ускоро треба очекивати да се и у Црној Гори материјализују први кораци ка циљевима Лиге. Из свега овог се види да је иницијатива увек била на албанској страни и да су они били ти који су постављали услове.

– Српска страна је све време била лишена иницијативе. Стално је морала да оправдава своје поступке. Није имала ни јасну визију ни јасан циљ, па отуда и мноштво планова за решење, од којих многи једни друге искључују, а ни један није по вољи Албанцима. Јер њима је потребно независно Косово, а Срби то до сада нису понудили, ако се изузме Свилановићев предлог који је дат у контурама.

– Једном плану се замера да је Србима припао богатији део. Други пут се каже да су неосновани српски наводи о њиховој културној и духовној баштини на тим просторима. Али вероватно је најчуднија тврдња да Србима припада сувише територије у односу на њихову бројност. При томе се не служе подацима из неких својих извора, већ цитирају проф. др Батаковића. Међутим, одмах затим његов предлог кантонизације се одбацује. Јер, кажу Албанци, Батаковић је формулисао свој предлог да буде привлачан за западне дипломате као основа за компромисе. Али, наводе они даље, идеја кантонизације би евентуално водила до деобе која се не би ослањала, као раније, на метод „ватре и оружја”, већ би то био нешто дужи процес који би дао исти резултат.

– Иако се Батаковићу замера распарчаност територија кантона, мора се рећи да је његов приступ најреалнији у односу на популаци-

ону расподелу и власничке односе. Он исто тако најпотпуније води рачуна о српској базичној баштини – црквама и манастирима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Сретен Драшкић – ЕВРОПА И АЛБАНСКО ПИТАЊЕ – СКЗ, Београд 2000
2. Хуго Рот – КОСОВСКИ ИСКОНИ – ИКП „Никола Пашић” - Београд 1996
3. Nexhmedin Spahiu - SERB PROPOSALS FOR PARTITIONING KOSOVA – Central Europe Review, Vol 1, No 1, 28 June 1999
4. Dusan T. Batakovic CANTONIZATION OF KOSOVO-МЕТО-НИЈА - www.bglink.com/bgpersonal/batakovic/canton.html

БРАНИСЛАВ СКРОБОЊА

САВРЕМЕНА ХРОНИКА

Обнова и оиварање манастира Бањске

Манастир Бањска (после 520 година)*

Свети краљ српски Милутин подигао је манастир Бањску у истоименом селу близу Звечана и Митровице између 1312. и 1316. године и посветио га светом првомученику и архиђакону Стефану. Хтео је да му ова задужбина буде надгробна црква и место сталног почивалишта земног у својој држави. Зато се она, по украсима и разликује од осталих његових многобројних задужбина.

Бањску је Милутин подигао на темељима старије цркве која је била, за време Уроша Првог, седиште Бањске епископије. У то време краља Милутина, Бањска је постала ставропигијални манастир – заузимао је у Српској Цркви четврто место по реду. Главну бригу око његовог подизања поверио је архиепископу Сави III и својој мајци Јелени. Даље старање о том манастиру, о животу монаха и богослужбеном поретку као и чување ризнице и блага

* Постојећи текст о Јована Радосављевића настао је након прошлогодишње прве славе обновљеног манастира и освећења које је обавио Његова Светост Патријарх Павле. Обзиром да се навршава година дана од тога догађаја, Уредништво је одлучило да тим поводом објави овај текст, имајући у виду и данашњу његову актуелност.

државног и свог, са пуним поверењем, предао је архиепископу Данилу II, свом духовном оцу који је у то време као игуман дошао из манастира Хиландара¹ и примио манастир Бањску.

Краљ Милутин умро је у Неродимљу 1321. године. Архиепископ Данило пренео је његове мошти у манастир Бањску. Тамо је ускоро сахрањена и Теодора – мајка цара Душана.

У години Косовске битке, 1389., Милутинове мошти су монаси из Бањске пренели у Трепчу, а 1455. пренесене су у Бугарску, у Софију. Тамо се оне и данас налазе, у цркви Свете Недеље.

У најтежим данима турскога ропства у 17. веку, Турци су је претворили у хамију. Очи Велике сеобе Срба, за време рата између Турске и Аустрије 1689., Бањска је као велико утврђење и упориште сасвим разрушена. У време Првог светског рата вршена су нека прекопавања, а обимнија рестаурација цркве 1938. године.²

Манастир Бањска је једнобродна грађевина у основи, са уписаним крстом. Имала је за узор велику Немањину цркву у Студеници. Припада рашкој групи цркава. Била је живописана од 1317. до 1321. године, али од тог живописа мало је шта остало.

Обимнија обнова овог светог манастира предузета је прошле, 2003. године. Пре свега, одређено је место и постављени су темељи за нови конак где ће бити смештено манастирско братство. Затим је, упоредо са градњом конака, и манастирска порта поправљена, живописана и побусана, а стазе широке стручно направљене и повезане од Велике цркве до обе улазне капије и конака. Високи оградни, турски, зид је дограђен и изравнат. Пронађен је и отворен стари пут и прилаз манастиру из доба краља Милутина, који је био затворен шутом и земљом.

Тако је манастир Бањска добио нови конак за становање неколико монаха, као и капелу, трпезарију и друге просторије. У пројекту конака до оградног, западног, зида направљена је пространа тераса са металном конструкцијом. Испод терасе је исто толико велика просторија за смештај разних орнамената и других фрагмената и делова који ће откопавањем старе градње бити пронађени и у своје време употребљени. Такође, тамо ће се и друге, музејски вредне, ствари чувати како су предвидели стручњаци за археолошка истраживања.

1. Слободан Милеуснић, Манастири Србије, Бањска, 83.

2. Слободан Милеуснић, Манастири Србије, Бањска, 83.

На том срећном почетку обнове манастира Бањске највише је инсистирао и интервенисао Епископ рашко-призренски Артемије тражећи простора и места где ће да смести своје бројно монаштво са Косова које су светски моћници својом погубном политиком и шиптарским рукама учинили бескућницима јер су им све уништили – и манастире и цркве и конаке, личну и манастирску имовину и протерали на нељудски начин са Косова. И то кога? – чуваре вере и светиња, чуваре просвете, културе, уметности, чуваре најчовечије науке и савесног васпитања – Јеванђеља Христова, без којих и нема ни мира ни срећне будућности. Инсистирао је владика Артемије код наших државних власти и институција као што су Завод за заштиту историјских споменика културе, Архитектонски и Археолошки факултет са својим стручним кадром у Београду, као и код свих људи добре воље у земљи и свету, који хоће и могу, да помогну обнову овог петсто двадесет година запустелог светилишта.

За целокупну обнову цркве, која предстоји у догледном времену, потребно је много више инвестиција, као и стручног кадра. На том обимном послу, као што је наглашено код владарских задужбина у средњем веку, требало би да учествују и држава, и Црква и народ.

За сада је црква у манастиру Бањска оспособљена за служење свете Литургије и других богослужења тако што је очишћена од нагомиланог шута, старог малтера и друге прљавштине. Застакљени су и сви поразбијани прозори на цркви. Направљен је и провизоран иконостас са лепим иконама и дверима из 19. и 20. века, очуваним из порушене Вучитрнске цркве посвећене светом пророку Илији. Снабдевена је црква и најнеопходнијим црквеним књигама, или их је позајмила.

У пространом олтару направљен је велики свети Престо и прекривен лепом, од црвеног плиша, индителијом и другим прекривачима. Снабдевен је јеванђељем и другим неопходним светим предметима. Свети Жртвеник је опремљен прекривачима и светим сасудима потребним за служење свете Литургије, као што су свети путир, дискос, звездица, дарци с воздухом и друго. Кад је све то, што је неопходно, припремљено за богослужење, организована је и обнародована свечаност поводом освећења новог конака и свечано отварање манастира, у који је епископ Артемије припремио и населио четири своја монаха са новим игуманом, оцем Симеоном (Виловским), који је пре две године дипломирао и магистрирао у Грчкој на Теолошком факултету Универзитета у Солуну.

Свечаност је заказана за дан храмовне славе 15. августа ове године. На тој свечаности служио је свету архијерејску Литургију Његова Светост Патријарх српски господин Павле са два митрополита и пет епископа, уз саслужење око тридесет свештеника и пет ђакона, уз присуство Његовог височанства Александара Карађорђевића, министра вера господина Милана Радуловића и учешће народа, око две хиљаде душа, са представницима власти и поменутих установа као и Светогораца, добротвора и других страних и наших гостију.

На крају свете Литургије после причешћа Његове Светости, епископа и свештенства, Његова Светост патријарх Павле и архијереји причестили су народ, јер је био велики број причасника, а потом је Његова Светост пререзао славски колач манастира Бањске. Епископ Артемије је у својој беседи о манастиру Бањска и његовој обнови, на крају свете литургије, поздравио Његову Светост патријарха Павла следећим речима:

„Ваше Високопреосвештенство, Преосвештенства, преподобни и пречасни оци и преподобне сестре монахиње, драга браћо и

сестре, ево дана којег створи Господ да се радујемо и веселимо у њему. Овај дан чекале су генерације и генерације нашега народа, пет стотина и двадесет година. Чекали су дан да васкрсне и ова светиња, задужбина краља Милутина, као што су васкрсле многе друге светиње из пепела. Ево, тако је и ова светиња после толико векова дочекала тај дан да поново оживи; да поново буде сведок васкрсења Христовога, да буде сведок вере наше православне и да нам буде путоказ и путовођа у живот вечни.

Ваша Светости, добро сте нам дошли на овај радосни и велики дан. Нисте жалили труда као ни до сада да дођете на Косово, на ваше и наше Косово, на Косово свакога Србина и целог рода нашега. Да се заједно са нама и за нас Богу помолите, да нам пружите реч утехе како бисмо истрајали и издржали на овом ветровитом месту, да би одржали веру своју и име своје и ова света места, да би сачували за будућа поколења нашега народа. Добро сте нам дошли. Овај народ жељно очекује Вашу реч. Благословите нас и поучите нас.”

Његова Светост патријарх српски Павле, појавио се тада из олтара светих двери својом кратком и садржајном беседом:

„У име Оца и Сина и Светога Духа. Ваша Преосвештенства, Ваше Преосвештенство, браћо и сестре. Богу се помолимо у овако обновљеном храму који су преци наши, управо, који је свети краљ Милутин подигао као украс Цркве наше.“ Говорећи даље „да ова као и студеничка и остале цркве наше као грађевине, кроз векове опомињу српски народ на време кроз које је пролазио и на љубав према Богу и према ближњима која се са њених двери проповедала и која се кроз народну песму јеванђелски чува са усана мајке Јевросиме... Треба да дорастемо времену у коме живимо и радимо оно што можемо, као што су то радили наши преци који су се одржали за време петвековног ропства”, завршавајући беседу рекао је српски патријарх и благословио све присутне – сав српски народ.

По завршетку ове свечаности у цркви манастира Бањске, Његова Светост патријарх је са епископима и осталим високим гостима изашао, да се мало одморе и освеже домаћинским послужењем. Патријарх је, затим, са својом пратњом отпутовао у Београд, а народ је са високим гостима у манастирској порти присуствовао програму свечане академије, који су извели наши глумци и народни певачи из Београда на челу са господином Бради-

ћем који је у глумачкој одори изванредно добро приказао, у виду рецитала, савете родоначелника српске државе, Немање, свом народу, српском потомству. После других рецитала и песама народних певача, приказао је кнеза Лазара у улози организатора за припремање Косовске битке...

Дечански монаси су на почетку отпевали неколико лепих црквених песама, а на крају стихиру српским светитељима. После тог чина, сви су гости и народ прешли иза цркве, у шатре, за трпезу љубави где се измењало више здравица и поздравних говора поводом отварања манастира Бањске на дан његове прве славе после петсто двадесет година.

Велика су честитања била како Епископу рашко-призренском Артемију, тако и (првом после толико година) игуману манастира Бањске протосинђелу Симеону (Виловском). Међу најзапаженијим говорима били су говор Његовог височанства Александра Карађорђевића, председника владе Војислава Коштунице, Његовог Преосвештенства Епископа Артемија, министра вера господина Милана Радуловића. Оваква свечаност, са тако великим бројем гостију и народа, није запамћена у овом делу Косова.

Епископ Артемије, као домаћин, захвалио се свима на посети и увеличавању овог историјског славља Српске Цркве и српског народа. Посебно се захвалио онима који су својом помоћи допринели да ово сабрање народно, на почетку обнове ове задужбине светога краља Милутина, буде овако масовно, свечано и добро организовано, и по обичају српском и домаћинском, угошћено.

Нека је слава Богу за све.

Архимандрит Јован Радосављевић
Манастир Бањска – њрослава 2004.
(на Св. Архиђ. Сѣефана 15. VIII 2004.)

ХРОНИКА ЕПАРХИЈЕ

РУКОПОЛОЖЕЊА, РУКОПРОИЗВОДСТВА:

1. У недељу 2. јануара 2005, на архијерејској Литургији у Грачаници, Његово Преосвештенство Епископ Артемије рукоположио је у чин ђакона Горана Кобића из Чачка. Обзиром да је ново-рукоположени ђакон Горан требало да постане парох у Осојанима, убрзо је, већ 7. јануара на Божић, рукоположен у чин свештеника и распоређен на нову дужност.

Осојане, село у Метохији које је након прогона Срба 1999. опустело, прво је у које су се Срби вратили још 2001. године и где сада живи око 400 душа. Прошле године је, уз помоћ Грчке Цркве, обновљен храм светог Архангела Гаврила, који је такође био срушен, а ове године подигнут је парохијски дом, те су тиме створени услови да село добије пароха који ће бринути о верским потребама ових људи. У селу има доста деце и ради школа.

2. Након повратка из Атине, где му је додељено престижно признање, Његово Преосвештенство је 23. јануара у Грачаници рукоположио Стефана Марковића за ђакона. Већ 27. јануара, на

СВЕТИ·КНЕЗ·ЛАЗАР

светог Саву, ђакон Стефан је рукоположен у чин свештеника и распоређен за пароха у Бабином Мосту крај Приштине.

3. У Недељу блудног сина, 27. фебруара, на архијерејској Литургији у Звечану, Његово Преосвештенство рукопроизвео је свештеника Станишу Арсића, пароха косовско-митровачког, у чин протојереја.

*Рукојолагање
оца Данила*

4. На архијерејској Литургији одржаној 27. марта у Грачаници Његово Преосвештенство Епископ Артемије рукоположио је у чин ђакона свршеног богослова Николу Драгићевића. Никола Драгићевић је одређен да помаже своме оцу, свештенику Миленку Драгићевићу, пароху у Великој Хочи у Метохији.

5. На празник Цвети 24. априла у манастиру Бањска обављено је прво рукоположење након 520 година од опустошења и прошлогодишње обнове ове светиње. У чин јерођакона рукоположен је млади монах Данило (Домазетовић), и тиме је манастир Бањска добио још једног служитеља Божјег олтара.

Славе, Сабори:

1. Божићне празнике Његово Преосвештенство провео је у манастиру Грачаница, учествујући у богослужењима и следујући

Бадње вече у Грачаници

свим обичајима који постоје у нашем народу, као што је паљење и уношење бадњака на Бадњи дан, дочек положајника, итд.

2. Празник светих 14.000 младенаца Витлејемских 11. јануара, слава је канцеларије „Глас Косова и Метохије,, која већ шест година делује у Београду помажући у име Епархије рашко-призренске прогнаним Србима са Косова и Метохије. И ове године слава је прослављена у просторијама цркве светог Марка у Београду, а славски колач пререзао је и присутне поздравио Његово Преосвештенство Епископ Артемије.

Благовести у Ћелијама

3. Празник Благовести, као и сваке године, Његово Преосвештенство Епископ Артемије, прославио је у манастиру Ћелије. На 26. годишњицу упокојења о. Јустина узео је учешће у вишедневној прослави овога многозначајног празника. У сали Дома културе у Ваљеву 5. априла, пред препуним аудиторијумом, епископ Артемије је, заједно са митрополитом Амфилохијем, учествовао на духовној трибини посвећеној издавању сабраних дела о. Јустина.

Дан уочи празника, 6. априла, учествовао је на свечаном бденију у манастиру Ћелије. На сам празник Благовести, 7. априла, уз саслужење Епископа будимљанско-никшићког Јоаникија, шабачко-ваљевског Лаврентија, великог броја свештенослужитеља

СВЕТИ·КНЕЗ·ЛАЗАР

и уз молитвено учешће мноштва верног народа (око 4.000 душа), који су дошли да се поклоне гробу о. Јустина, епископ Артемије служио је свету архијерејску Литургију. Након Литургије и трпезе љубави учествовао је на духовној академији организованој у порти манастира, говорећи о животу и раду о. Јустина и износећи своја сведочанства и сећања о његовој небоземној личности.

4. Дане Страсне седмице, посвећене успомени на Страдања Христова, као и сам празник Васкрсења, Његово Преосвештенство провео је у своме привременом седишту, манастиру Грачаница. Након празника Васкрсења, епископ Артемије кренуо је у традиционалну посету манастирима своје Епархије, честитајући им овај највећи хришћански празник.

5. Централна прослава Ђурђевдана у Епархији рашко-призренској, већ традиционално, обавља се у недавно обновљеном манастиру Ђурђеви Ступови код Новог Пазара. Тако је и ове године епископ Артемије, уз мноштво свештенства, монаштва и верног народа, на овоме „крову Србије,, служио свету архијерејску Литургију, објављујући заједно са Васкрсењем Христовим и недавни васкрс ове светиње, у којој сада живи осам монаха.

6. Новоосвећени храм светог Василија Острошког у Лепосавићу постао је дика овога краја, истичући се својом лепотом међу многим црквама северног Косова. Од када је 2003. године осве-

Слава у Лепосавићу

тио овај новоподигнути храм, епископ Артемије сваке године на празник светог Василија Острошког служи свету Литургију у Лепосавићу. Тако је и ове године, пред почетак Светог архијерејског сабора, учествовао у свечаној прослави светог Василија, и на Литургији одликовао напрсним крстом протојереја Гојислава Поповића из Врачева.

7. Капела манастира Црна Река посвећена је српском краљу Јовану Владимиру. Постала је већ традиција да ову славу, заједно

Манастир Црна Река

са братијом манастира, припремају верници из Ниша, који сваке године са својим свештеницима долазе у ову светињу да би се ту заједнички помолили Богу и затражили помоћ од светог Краља и светог Петра Коришког. Ове године божанствену Литургију служио је епископ Артемије уз саслужење мноштва свештенства и монаштва и молитвено учешће многобројних верника. Након Литургије и резања славског колача, епископ Артемије у пригодној беседи поучио је присутне речи Божјој. Богослужење је ове године одржано у новој капели, која је саставни део новог конака манастира Црна Река.

Затим је на манастирском гробљу одслужен парастос недавно упокојеном о. Илији, који је више година провео служећи у мана-

стиру светог Јована код Ниша (Матејевац), а сахрањен је, по сопственој жељи, на манастирском гробљу, покрај гроба о. Харитона.

Братија манастира је за све присутне, након духовне трпезе, приредила и богату трпезу љубави.

8. Спасовдан, који је ове године пао 12. јуна, слава је манастира Високи Дечани. Епископ Артемије је, у време пре изгона Срба са Косова и Метохије, често долазио у овај манастир на прославу Спасовдана. Успео је да и ове године дође у Дечане, укрепи братство и присутни народ, и поучи их проповеђу божанске речи. И поред албанског окружења у коме се манастир налази, као и отежаних услова доласка, овогодишња слава протекла је веома свечано, уз присуство већег броја верника, преко 200 душа. Треба напоменути да, у време када је данашње братство манастира дошло у Дечане, пре петнаестак година, на прославу овога празника окупљао се много мањи број верних и прослава је протицала много скромније него данас. Тада је у Пећи и околним местима живео већи број Срба, али су 1999. они сви протерани са својих огњишта.

9. Манастир Црна Река у току јуна месеца прославља још једну славу, а то је празник светога Петра Коришког, чије се мошти чувају у овој светињи. Ове године епископ Артемије стигао је да и за овај празник, 18. јуна, дође у свој матични манастир и одслужи, заједно са братством и многобројним гостима, свету архијерејску Литургију. Литургија је, због мноштва народа, служена напољу, и многи од присутних су запазили да је број верника који долазе у Црну Реку за овај празник вишеструко увећан у односу претходне године.

10. Празник Силаска Светог Духа на Апостоле храмовна је слава манастира Сопоћани. Епископ Артемије сваке године за овај празник служи Литургију у овој задужбини краља Уроша, те је то учинио и ове године. Слава је ове године, 19. јуна, увеличана чином рукоположења ђакона Срђана Станковића, секретара ЕУО, у чин презвитера.

11. Други дан празника Педесетнице свечано се прославља у манастиру светог Николе – Кончул, код Рашке. Сестре овога манастира, на челу са својом игуманијом мати Катарином, то чине у знак сећања на свој матични манастир Свете Тројице код Мушутушта, из којег су биле приморане да оду јуна 1999. године, након чега је манастир опљачкан, спаљен и срушен до темеља.

Обзиром да је слава манастира Свете Тројице увек прослављана другог дана Педесетнице, тај обичај пренет је у њихово ново обиталиште, манастир Кончул, где ће се он држати све до обнове и повратка сестринства у свој матични манастир код Призрена.

Епископ Артемије служио је свету архијерејску Литургију уз саслужење више служашких, а након Литургије пререзао је славски колач и честитао славу игуманији и сестрама овога манастира.

12. Црква у Зубином Поточу, посвећена празнику Силаска Светога Духа, освећена је на трећи дан Педесетнице 2001. године. Од тада овај дан постао је главни дан храмовног празника, и епископ Артемије сваке године тога дана служи у Зубином Поточу свету Литургију. Тако је и ове године у овом делу северног Косова прослављен празник храма у Зубином Поточу, уз присуство вернога народа овога краја.

13. Видовдан је традиционални национални празник српскога народа, који се међу Србима свечано прославља сваке године, као успомена на опредељење Цара Лазара за Царство Небеско и као стожер који је чувао и сачувао српски народ кроз период петвековног турског ропства.

За сам празник Видовдана везане су видовданске свечаности, које започињу месец дана пре самога празника, и одржавају се у

Видовдан у Грачаници

Свечаност доделе медаље „Мајка девеи Југовића”

местима централног Косова, са богатим културно-уметничким програмом.

Дан уочи празника, у згради Дома културе у Грачаници, одржана је Свечана академија посвећена Видовдану, на којој је пригодно предавање одржао Његово Преосвештенство Епископ Артемије. У вечерњим сатима, након одслуженог бденија у цркви, одржава се традиционално вече Видовданског песничког причешћа, на којем учествује велики број песника са Косова и Метохије, и додељују се пригодне награде. Ове године главну награду, крст светог Цара Лазара, добио је књижевник Вук Драшковић.

Ове године свету архијерејску Литургију у манастиру Грачаница служио је Његова Светост Патријарх Павле, уз саслужење епископа Артемија, Атанасија (Јевтића) и викарног Теодосија, мноштва свештенства и монаштва. Још од раног јутра у Грачаницу су почели да пристижу аутобуси из разних крајева Србије и са Косова и Метохије, који су хтели да и овај Видовдан прославе на земљи где се пре 616 година одиграла Косовска битка.

Након божанствене Литургије обављена је свечаност доделе сребрне и златне медаље „Мајка девет Југовића”, на бини испред цркве, где је служена и сама Литургија. Ову медаљу епископ Артемије, од свога доласка на трон Рашко-призренских епископа

сваке године додељује мајкама које су родиле четворо (сребрну), петоро или више деце (златну), као стимуланс многодетним породицама, и као указање на пут који би требало да следе све српске мајке. Уз доделу медаље, ове године епископ Артемије имао је радост да свакој мајци дарује и једнократну новчану помоћ од по 100 евра за свако дете. Ова помоћ додељена је захваљујући одлуци Владе Републике Србије, која је из Фонда за Косово и Метохију издвојила потребна средства.

Након доделе медаље „Мајка девет Југовића”, сви гости били су послужени славским ручком. Затим је, као и сваке године, уследила посета Газиместану.

У 12.00 на месту Косовске битке, Његова Светост Патријарх Павле, уз саслужење поменутих архијереја и више свештеника, служио је парастос свим српским војсковођама и војницима пострадалим од Косова до данашњег дана за Крст часни и слободу златну. Ове године било је приметно да је много већи број верника него претходних година дошао на Газиместан. Након одслуженог парастоса, Патријарх се пригодном беседом обратио верницима.

Приштински универзитет, са привременим седиштем у Косовској Митровици, прославио је и ове године своју славу, Дан Универзитета – Видовдан. Стога су након парастоса на Газиместану Патријарх Павле и епископи Артемије и Атанасије кренули пут К. Митровице да присуствују Свечаној академији. Након поздравне речи ректора Паповића и пригодног програма, од стране Ректора додељена је плакета Његовој Светости за подршку и охрабрење које пружа Србима – на Косову и Метохији. Осим Патријарха, још неколико прегалаца Универзитета било је почаствовано пригодним наградама.

Тиме је завршена овогодишња прослава Видовдана на Косову и Метохији, преносећи и ове године светолазаревску поруку Србима „све за Христа, Христа ни за шта,,.

ПРЕДАВАЊА, ТРИБИНЕ:

1. У Дому културе у Лазаревцу 30. јануара одржана је трибина „Распето Косово,, на којој је био позван да говори епископ Артемије. Његово Преосвештенство је, пред препуном салом Дома

културе веома надахнуто и потресно говорио о страдањима Срба на Косову и Метохији, која се продужавају већ 6 година, и о својој борби коју води да та страдања заустави и прекине. Након слова које је одржао, Његово Преосвештенство одговарао је на многобројна питања присутних. Ово предавање забележено је видео камером, и доступно је у форми ЦД издања.

Трибина у Лазаревцу

2. Поводом обележавања годишњице погрома над Србима на Косову и Метохији 17. марта 2004, на редовној трибини Машинског факултета четвртом, епископ Артемије говорио је о стању на Косову и Метохији данас, о томе да ли је учињен икакав напредак у заштити права Срба на Косову у периоду након погрома, о актуелној ситуацији у домену обнове разрушене и уништене културне баштине српскога народа и о другим актуелним аспектима косовског проблема, а затим је одговарао на питања присутних.

ОСВЕЋЕЊА:

1. У селу Избице код Новог Пазара мештани су подигли нову цркву. Градњу цркве започео је пре десетак година свештеник Предраг (Драгићевић), а сада је завршио млади свештеник Милоје (Петронијевић) заједно са црквеним одбором и мештанима

овога села. Црква је посвећена Светој Тројици, и обзиром на то да је ово празник који је храмовна слава и у другим манастирима и парохијским црквама, епископ Артемије заказао је освећење недељу дана уочи Педесетнице. Освећење храма и у наставку света Литургија одслужени су у веома свечаној атмосфери, уз присуство великог броја верника Рашке области и саслужење мноштва свештенства и монаштва Епархије рашко-призренске.

Освећење храма у селу Избице

ПАСТИРСКА АКТИВНОСТ:

1. Током периода светог Великог Поста – Четрдесетнице, епископ Артемије је, као и сваке године, одржао братске састанке са свештеницима своје епархије, по свим намесништвима. На овим састанцима разматране су активности свештеника на терену, проблеми са којима се сусрећу, стање нашег народа који још увек опстаје на Косову и Метохији и друга текућа питања. Посебна пажња посвећена је великопосном богослужењу и спремности свештеника да одговоре измењеном и повећаном молитвеном правилу. На овим састанцима увек се врши духовна смотра и разматра духовно стање наших пастира, како би они били спремни да одговоре изазовима данашњег времена и искушењима која се пред

њих постављају. У великопосном периоду Његово Преосвештенство посебну пажњу обраћа на активности које ће помоћи и побољшати духовно стање нашега народа и предузима све како би поверено му стадо упутио на пут спасења.

2. У свим местима на Косову где Срби живе 17. марта обележена је годишњица погрома над Србима. У Грачаници је у мирном протесту улицама Грачанице учествовало 2-3 хиљаде људи, који су затим дошли у порту манастира да би ту запалили свеће и помолили се Богу за покој душе пострадалих. Парастос убијенима служио је Његово Преосвештенство Епископ Артемије, који се затим речима охрабрења и утехе обратио присутном народу.

3. На празник Васкрсења Лазаревог 23. марта, епископ Артемије учествовао је, у цркви светог Николе у Новом Пазару, у свечаној литији (Врбица) поводом овог великог празника. Након литије, обратио се присутним верницима бираним речима, поучивши их о значају и смислу догађаја Лазаревог васкрсења, као и о предстојећим празницима Страдања и Васкрсења Христовог, а затим је поделио свима присутнима символ победе, врбове гранчице.

ДИПЛОМАТСКО-ПОЛИТИЧКА АКТИВНОСТ:

1. У току два дана, 13. и 14. фебруара, обављена је посета председника Републике Србије г. Бориса Тадића Косову и Метохији. Том приликом председник Тадић посетио је Србе који живе у енклавама и гетоима, без могућности слободе кретања.

Епископ Артемије примио је и угостио председника Тадића у своме привременом седишту, манастиру Грачаници, где му је био приређен достојанствен дочек од стране многобројних Срба централног Косова, који су дошли да овде, у манастиру, искажу своју приврженост и припадност српској Цркви и српској Држави. Након трпезе љубави, коју су припремиле вредне и пожртвоване монахиње манастира Грачаница, Његово Преосвештенство Епископ Артемије је у дужем разговору са председником Тадићем и његовим сарадницима разговарао о актуелној ситуацији и положају Срба на Косову и Метохији, као и о могућностима ре-

Посета председника Тадића

шавања нагомиланих проблема, који свакодневно притискају преостали српски народ на Косову.

2. Након више од годину дана, 6. марта 2005. одржана је, уз благослов и присуство Епископа Артемија у конаку манастира Грачаница, седница СНВ КиМ. После одлуке Његовог Преосвештенства, пре више од годину дана, да поднесе оставку на место председника СНВ КиМ ово тело прошло је кроз период потешкоћа у своме раду. Стога је и одлучено да се поново одржи седница, на којој ће бити изнети резултати деловања у претходном периоду и истовремено означени правци развоја у наступајућим месецима. У препуној сали манастира Грачаница, у присуству око 150 људи, поново је потврђена приврженост полазним начелима и принципима рада и деловања СНВ КиМ и жеља да се настави са активностима у истом правцу. Изнети су многи проблеми српскога народа на Косову и Метохији и предложени начини њиховог решавања. Са седнице је издато и саопштење за јавност.

3. Дуго планирана и више пута одлагана посета техничке мисије цркви Богородице Љевишке у Призрену остварена је 14.

априла 2005. Иницијатор реализовања ове посете био је УНЕСКО својим писмом упућеним епископу Артемију новембра 2004. године. УНЕСКО је, након посете две своје мисије културној баштини на Косову и Метохији, желео да предузме и неке конкретне мере, како би се заштитио оштећени живопис Љевишке. У том циљу су вођени дуги преговори између представника Епархије рашко-призренске и државних институција Србије, са једне стране, и представника УНЕСКО-а, са друге стране. Мисија је реализована тек 14. априла 2005., па и тада у крњем саставу, и са многим одступањима од претходно постигнутих договора. О свему томе, као и осталим аспектима намере УНЕСКО-а да се ангажује на заштити Богородице Љевишке, наши читаоци могу прочитати у овом броју часописа, у рубрици „Уместо увода„, у тексту „Анекс уз извештај Светом архијерејском сабору„.

МИСИЈЕ У ИНОСТРАНСТВУ:

1. У периоду 15-21. јануара Његово Преосвештенство боравио је у Грчкој где је, на позив међуправославне асоцијације „Апостол Павле„ из Атине, 17. јануара учествовао на годишњој конвенцији овога удружења у „Парнасос-у„. На Годишњој скупштини имао је прилику да сведочи о страдању и положају Срба на Косову и Метохији, и да присутне упозна са ставом и чињењем, односно нечињењем, међународне заједнице да ова страдања спречи и да неправду, која се Србима наноси, прекине. Том приликом, уз присуство многих јавних личности политичког и друштвеног живота Атине, уручено му је и одликовање међуправославног удружења „Апостол Павле„ „за отпор који пружа против мрачних сила и за труд који улаже за своје стадо„.

2. Период од 26.05. до 01.06. епископ Артемије провео је у Пољској, где је отишао на позив редакције часописа „Православни преглед„ да прими одликовање које му је доделило уредништво наведенога часописа. Одликовање и грамата великог кнеза Константина Василија Острожскога додељени су епископу Артемију као „уздарје за труд и делање на њиви духовне културе светога Православља„. Током своје посете Пољској епископ Артемије имао је прилике да се сретне са митрополитом Савом, који се

налази на челу Пољске Православне Цркве, као и са многим представницима државног врха, и да, како њима, тако и пољском народу, током својих обраћања путем медија, сведочи о стању и страдању Православља на просторима Косова и Метохије.

Додела одликовања у Пољској

ОСТАЛО:

1. Епископ Артемије узео је учешћа у Епископском саветовању одржаном 3. фебруара 2005. у Патријаршијском двору у Београду. Ово саветовање организовано је у циљу припрема Српске Православне Цркве пред доношење прописа о денационализацији и враћању црквене имовине, како би се сагледали проблеми у два правца – одузете имовине и постојања доказа о одузетој имовини.

2. На задушнице, 5. марта, упокојила се у Господу монахиња Пелагија из манастира Гориоча код Истока. Монахиња Пелагија сестра је о. Саве из Гориоча, који је уснуо у Господу 13. новембра 2003, и са којим је она већи део свога живота посветила овој великој метохијској светињи, радећи на њеној обнови и подизању угледа у народу.

Монахиња Пелагија отишла је у 1942. године у овчарски манастир Вазнесење и ту започела свој монашки пут под руководством игуманије Илине. Заједно са осталим сестрама овога манастира, након завршетка Другог светског рата, била је мучена и саслуша-

вана по затворима од стране нове комунистичке власти, зато што су сестре биле оклеветане и пријављене да помажу у храни заостале четнике по овчарско-кабларским шумама. Извесно време провела је, заједно са својим братом Савом и оцем Миљком (касније монахом Симеоном), у манастиру Сопоћани. У Сопоћанима је и замонашена 1964. године. Сахрањена је у манастиру Гориоч, иза цркве светог Николе.

3. Двадесет четвртог марта 2005. у згради Патријаршије у Београду, Његова Светост Патријарх Павле, потписао је, са представницима Привремених институција самоуправе на Косову и Метохији, Меморандум о разумевању о договореним општим принципима обнове објеката СПЦ на КиМ. Иза потписа Патријарха стао је и Свети синод СПЦ. Меморандум је потписан без знања и сагласности надлежног архијереја Епископа Артемија, те стога представља акт насиља и гажења канонског поретка Православне Цркве и грубог мешања других архијереја у унутрашње ствари једне епархије. Као такав, он нема правну снагу и дејство, али је ипак, вољом већине епископа, почела његова примена у пракси. Више о самом овом догађају, као и о свему ономе што је претходило и следовало потписивању Меморандума, читаоци могу прочитати у рубрици овога броја „Уместо увода„, у тексту „Анекс уз извештај Светом архијерејском сабору„.

4. У току два дана 28. и 29. марта, епископ Артемије председавао је радом епархијских тела Епархијског Савета и Епархијског Управног одбора, која су одржала своје редовне седнице у привременом епископском седишту, манастиру Грачаница. На седницама ових тела извршена је смотра и преглед свих активности и дешавања у Епархији рашко-призренској и косовско-метохијској у периоду од последње седнице, и решавани су текући проблеми који су се појавили у животу Цркве, а изнети су као актуелна проблематика пред чланове наведених епархијских тела.

5. На иницијативу ректора Приштинског универзитета проф. Радивоја Паповића, при овом Универзитету, привремено измештеном у Косовску Митровицу, основан је Духовни центар за проучавање православног наслеђа српског народа. Свечано отварање и освећење овога центра обављено је 31. марта 2005. у просторијама ректората у Косовској Митровици.

*Чин освећења Духовног центира
у Косовској Мишровици*

Освећење је обавио Његово Преосвештенство Епископ Артемије, уз присуство Епископа браничевског Игњатија, ректора Паповића, многих професора, студената и других угледних званица. О значају и перспективама рада овога центра говорио је ректор Радивоје Паповић.

6. Освећењем новообновљеног манастира Житомислић започео је 15. маја Свети архијерејски сабор, који је затим свој рад наставио у згради Патријаршије у Београду. Епископ Артемије узео је учешћа у светој архијерејској Литургији, коју је у Житомислићу служио Његова Светост Патријарх Павле, а затим је заједно са осталим архијерејима из отачаства и расејања активно учествовао у раду Светог архијерејског сабора.

7. Састанак матураната Београдске богословије, генерације свршених богослова 1960. године, којој припада и епископ Артемије, одржава се сваке године. Ове године 45-годишњица матуре прослављена је у Београду 13. и 14. јуна. Састанак и прозивка генерације били су у поподневним сатима 13. јуна у згради Београдске богословије, да би затим сви заједно отишли у цркву светог Марка на вечерње богослужење. Након одслуженог вечерњег и краћег разговора у просторијама храма, стари другови и пријатељи вратили су се у зграду богословије, где је обављена вечера и настављено дружење.

У уторак 14. јуна, Његово Преосвештенство Епископ Артемије је у манастиру Раковица одслужио је свету архијерејску Литур-

*Сасијанак маџуранаша Београдске богословије,
генерације свршених богослова 1960. године*

гију, уз саслужење више свештеника, старих школских другова. Након Литургије, наставили су дружење и присећање на старе заједничке дане, а после ручка, који је спремило сестринство манастира Раковица, растали су се до следећег сусрета идуће године, ако Бог да.

ПРОТОСИНЂЕЛ СИМЕОН

Технички уредник:
Војислав Јовичић

Фотографије:
Николај Маљм

Коректура:
Родољуб Лазић

Тираж: 1000 примерака

Икона на корицама:
Ревнитељи Православља,
рад Милоша Рашког

Часопис излази четири пута годишње.
Дозвољено је прештампавање чланака
уз обавезно цитирање

Графичко обликовање
и припрема за штампу:
АТОС

Штампа:
Флеш, Земун

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
271.222 (497.11)

Свети Кнез Лазар/ главни и одговорни уред-
ник: Војислав Јовичић. - Год. 13, бр. 1-2 (2005) -. -
Призрен: Епархија рашко-призренска и косовско-
метохијска, 2005 - (Земун:Флеш). - 25 cm

Четири пута годишње

ISSN 0354-3927

COBISS.SR-ID 22568972

УМЕСТО УВОДА

УМЕСТО УВОДА

